

عرفان

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

سال نود و هفتم دور دوم ماه حمل، شماره مسلسل ۵۸۷، سال ۱۳۹۷ هجری شمسی

- دوبیتی های عامیانه دری
- په لنډیو کې بنسیرا
- اضطراب امتحان...

عرفان

د پوهنې وزارت

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

حمل ۱۳۹۷ هجری شمسی

د پوهنې وزارت
د عامه اړیکو او پوهاوي ریاست
کابل - افغانستان

Erfan

Research, Cultural & Social Magazine

February - April 2018

زده کړه په عملي بڼه د ښوونیز نظام د مثبت کیفیت د لوړولو بنسټ پیاوړی کوي

Directorate of Publication & Information
Ministry of Education
Islamic Republic of Afghanistan

E-mail: magazineerfan@gmail.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسوول مدير

محمد ابراهيم ستانکزی
مهتمم: صادق سپين غر

مسلكي غړی

عبدالواسع سعادت

انځور

محمد ادريس نوري

کمپوز چارې

احمد شعیب ورسجی

ډیزاین

بريالی رحمانزی

د دفتر شمیره

۰۷۲۹۸۱۹۰۳۵

کتنپلاوي

پوهنیار محمد کبير حقمل
معراج زماني

استاد گل رحمان رحمان

سر محقق محمد آصف گلزاد
د سرمؤلف مرستیال عنایت الله عادل

محمد اکرم وفادار

عبدالصبور غفراني

محمد نسیم عیاذ

۱.....	سرمقاله
۳.....	دوبیتي های عامیانه دری
۱۰.....	د ښوونې او روزنې ټولنپوهنه..
۲۰.....	شوری اولیا شاگردان..
۲۸.....	په ولسي سندرو کې..
۴۱.....	اضطراب امتحان..
۵۰.....	په لنډیو کې ښیرا
۶۰.....	بررسی و تحلیل..
۶۷.....	شورای اسلام..
۷۲.....	شکل پذیری..
۸۸.....	تعصب د علم..
۹۳.....	اثرات تکنالوژی..
۹۹.....	آب مایع کم یاب..

د عرفان مجله د مطالبو په اړه پټ کې خپلواکه ده، راغلي لیکني له عرفان سره پاتې کېږي.
د عرفان مجله د لیکوال د لیکني ننگه نه کوي، هر لیکوال ته ښایي،
چې د خپلي لیکني ننگه په خپله وکړي

د پوهنې وزارت

خپرنیزه، ادبي، ښوونیزه، روزنیزه او ټولنیزه مجله

وری ۱۳۹۷ هجري لمريز کال

د خپلو ماشومانو تر منځ تبعيض مه کوي

تبعيض يوه ناشاده او نامراده ښکارنده (پدیده) ده او هغه علتونه او عوامل چې د هغه سبب ګرځي زيات او بېلابېل ډولونه او بڼې لري، له زياتو ميندو او پلرونو څخه به مو اوریدلي وي چې وايي: ماته ټول ماشومان يو ډول ګران دي او هيڅ فرق يې را ته نشته، زه ټولو ته په يوه سترګه ګورم، آيا رښتيا هم همداسې ده او که څنګه؟

ميندې او پلرونو زياتره وخت په ناپوهي کې د خپلو ماشومانو تر منځ تبعيض او متفاوته چال چلند کوي، که تاسې پام کړی وي په زياتو سني ټولنو کې هلکانو ته زياته پاملرنه کيږي او نجونو ته په ټيټ نظر کتل کيږي، نجونې د بل د کور مال ګڼي او هلکان د پلار او نيکه د کور وارث، مالک او د نوم او نښان ساتونکي ګڼي.

په ځينو کورنو کې په ظاهري توګه ښايسته ماشومان د نورو پرتله ډېر د ميندو او پلرونو د پاملرنې وړ وي او زيات خيال يې ساتل کيږي او برعکس هغه ماشومان چې څېره يې مطلوبه نه وي د ميندو او پلرونو زياته مينه نه تر لاسه کوي او د لباس او نورو ډاليو په تر لاسه کولو کې هم ورسره کمزوری چلند کيږي.

دغه شان زياتې کورنۍ د مشر او کشر اولاد، نجونو او هلکانو او هغو ماشومانو تر منځ چې په خپلو درسونو کې بريالي او ښو زده کړو او تحصيل خاوندان وي فرق کوي، په هر صورت تبعيض يو نا آگاهانه عمل او کړنه ده چې ناوړه او تخریب کوونکې پايلې له ځان سره لري او هر هغه څوک چې ورسره مخ کيږي، له مينې او محبت څخه بې برخې کيږي، په ځان باور له لاسه ورکوي او په ژوندانه کې پرمختګ نشي کولای.

په ځينو کورنيو کې په ماشومانو باندې تحقيرونکي نومونه ږدي او هغه له نورو سره مقايسه کوي، د نورو برياوې وړ يادوي او په دې توګه ورسره تبعضي چلند تر سره کيږي، زياتره ميندې او پلرونه وايي چې موږ د خپلو ماشومانو سره تبعيض نه کوو او ټولو ته په يوه سترګه ګورو؛ خو دا ممکنه نه ده ځکه هغه ماشومان چې په طبعي توګه يو له بل سره د استعداد، لياقت، ذکاوت، ظاهري بڼې او نورو

ځانگړتياوو د لرلو له امله ښکاره توپير لري څنگه کيدای شي چې ميندې او پلرونه هغه په پام کې ونه نيسي، ميندې او پلرونه خامخا له هغو ماشومانو سره چې د خپلو والدينو خبرو ته غوږ نيسي او خپلې ورسپارل شوې دندې او مسووليتونه په خپل وخت تر سره کوي، مينه کوي او د دوعا او پيرزوينو مستوجب يې گرځي؛ نو ميندو او پلرونو ته په کار دي چې د خپلو ماشومانو د سالمې ښوونې او روزنې لپاره د خپلو ماشومانو سره برابر او متوازن رفتار او کردار تر سره کړي او د خپلو ماشومانو عمر، پوهې، استعداد او د ټولنيزو ښکارندو په وړاندې غبرگون کچه په پام کې وساتي او په وړاندې يې مناسب چلند تر سره کړي، ځکه د ماشومانو تر منځ توپيري چلند په ماشومانو کې د حسادت او کينې حس پياوړی کوي او په کورني او ټولنيز ژوند کې ستونزې راولاړوي، هغه ماشومان چې له تبعيض سره مخ کيږي عقده لرونکي لويديږي او له سالم شخصيت څخه نشي برخمن کيدای، په کورنۍ او ټولنه کې له خپلو خپلوانو او ملگرو سره حسادت او کينه کوي او په يو منفي گرا شخص بدليري او د خپلو دندو په سرته رسولو کې د وتلو کسانو په شان نشي ځلېدلی، د اسلام ستر پيغمبر حضرت محمد مصطفی (ص) فرمايي: ژباړه: «د خپلو ماشومانو تر منځ په عدالت رفتار وکړئ، لکه څنگه چې ستاسو خوښيري چې هغوی هم له تاسو سره په عدالت رفتار وکړئ»

والدينو ته په کار ده، چې له خپو ماشومانو سره تبعيض ونه کړي او د خپلو ماشومانو ځانگړتياوو ته په کتو مناسب او متوازن عمل تر سره کړئ.

له ماشومانو سره تبعيض کول ددې سبب گرځي چې ماشومان دا احساس کړي، چې د مور او پلار نه خوښيري او مينه ورسره نه لري؛ نو له همدې امله هڅه کوي چې له مور او پلار فاصله ونيسي او گوښتوب اختيار کړي. تبعيض د والدينو او ماشومانو تر منځ تودې کورنۍ اړيکې سړوي او ماشومان له خپلې کورنۍ سره بې مينې کوي او د مينې او محبت د لاسته راوړلو لپاره له خپلې کورنۍ پرته د ځان لپاره د امن او مينې بله خوندي ځاله لټوي؛ نو درنو ميندو او پلرونه بايد خپل ماشومان له خپلې مينې او محبت بې برخې نکړئ او د کورنۍ فضا او غوره اړيکې په خپلو ښو او علمي کړنو خوشاله او توده وساتي.

درنو ښوونکو قدرمنو استادانو! دا چې ښوونکي هم د ټولنې د معنوي پلار حيثيت لري او دهيواد د ماشومانو ښوونه او روزنه د ښوونکو او استادانو په غاړه ده، دوی هم بايد د خپلو زده کوونکو تر منځ تبعيض ونکړي او خپلو زده کوونکو او محصيلينو سره په مينه او محبت رفتار وکړئ د هر با درده، با احساسه او ښک استاد خاطرې د زده کوونکو په ذهن کې د تل لپاره پاته کيږي او د زده کوونکو د غوره خاطراتو دېوان جوړوي.

زده کوونکي د خپلو ښوونکو د کښت او کروندې حيثيت لري، ښه کښت، ښه حاصل او ښکې پايلې لري؛ نو راځئ چې د هيواد د روښانه سباوون لپاره د هيواد راتلونکي نسل په انساني غوره صفتونه ښايسته او ښکلي کړو او انساني لوړو موخو ته لاره پرانيزو.

دوبیتی های عامیانه دری

دو بیتي های عامیانه، که به نامهای «ترانه»، «پهلویات یا فهلویات» و «چهاربیتی» نیز یاد شده است؛ بخش بزرگی از ادبیات منظوم فولکلوری ما را تشکیل می دهند. دوبیتی متشکل از دو بیت (چهارمصرع) می باشد.

دوبیتی یا ترانه، ریشه در اوستا دارد و از واژه «تورونه» به معنای خُرد، تر و تازه گرفته شده است (۶: ۱۱۰) در منبع دیگر آمده: ترانه در اصطلاح هر سرود کوتاهی را که با یکی از لحن های موسیقی هماهنگ باشد؛ نامیده می شود. به همین اساس، تصنیف، دوبیتی و حتی رباعی را، بعضاً ترانه مینامیدند، که با گذشت زمان، هر یک از ژانر های ادبی مذکور، تعریف ویژه یی به خود اختیار نمود. (۱: ۳۳۶) و نیز می خوانیم که، همین کلمه «ترانه» در اوستا به شکل «ترانک» آمده؛ چنانچه به یک نوع شعر سه مصرعی اطلاق می شد (۵: ۵۹) و ترانه های سه مصرعی تا همین اکنون نیز حیات دارند و نمونه برجسته آن همانا «هایکو» ی جاپانی است، که شباهت زیاد با دوبیتی های دری و لندی های پشتو دارند. (۳: ۱۴)

از گفته های بالا استنباط می شود، که دوبیتی یا ترانه ها، میراث آریاییان می باشند که تاریخ و فرهنگ پارینه ما را به نمایش می گیرند و دارای موسیقیت و وزن هجایی بوده اند؛ مانند گاتا های زردشت و سایر ترانه های بعدی این سرزمین. (۲: ۹)

اینکه چه علل و انگیزه هایی سبب ایجاد ترانه شد، دو نظریه، برجسته گی دارد. نخست اینکه دوبیتی ها را با خوشی و سرور، پیوند می دهند. یعنی همین ترانه ها، نوعی تصنیف و سرود های عاشقانه

بود، که از آنها بهره ذوقی و ادبی می‌گرفتند و رقص و پایکوبی، جزء آن محسوب می‌شد. عده دیگر می‌گویند که ترانه‌ها، در بطن کار و فعالیت‌های جسمی - اجتماعی، زاده و پرورده شده‌اند و عاطفه و تخیل شامل هر دو دسته مذکور بود. (۷)

دوبیتی‌های شفاهی وقتی تا یک اندازه از خطر نابودی نجات یافت که خط و نبشته ایجاد گردید و کسانی پیدا شدند و به ثبت آنها همت گماشتند. با هجوم عربها در این سرزمین، دوبیتی‌های عامیانه، جا خالی نکرد. بلکه عربها با آوردن عروض، دوبیتی‌ها را تغییر داده؛ شعر عرب را از آن استخراج کردند. (۲: ۹-۱۰)

از دوبیتی‌های قبل از اسلام، به مفهوم امروزی آن، معلومات دقیق نداریم و آنچه هم به سده‌های نخستین اسلامی، تعلق می‌گیرند، آثار اندکی توسط کتب و رسایل دیگران، به ما رسیده است؛ مانند سرود کودکان بلخ در لشکر کشی ناکام اسد بن عبدالله، حاکم عرب:

از ختلان آم‌دی برو تباہ آم‌دی
آواره باز آم‌دی خشک و نزار آم‌دی

و نیز چند تایی دیگر، اما این جریان با گذشت زمان، رنگ و رونق گرفت، تا آنکه در یکی دو سده پسین، ترانه‌ها، زیب‌اوراق مطبوعات شدند و گنجینه‌های فولکلوری، خود صاحب نشریه‌های مستقل گردیدند و تعدادی از فرهنگیان نیز با شور و شوق، به جمع‌آوری و تدوین آن‌ها همت گماشتند. خوشبختانه همین اکنون انبوهی از دوبیتی‌های شفاهی دری را در اختیار داریم که دهها کتاب، رساله و محتوای مجله‌ها را در بر می‌گیرد و اما آنچه در این راستا هنوز باقی مانده است، همانا کاوشگری در محتوای این ترانه‌ها می‌باشد.

دوبیتی‌ها را نباید به مردم کم‌سواد و بیسواد محدود ساخت؛ بلکه بعضی از شعرای ما نیز دوبیتی‌هایی سروده‌اند. بدین اساس ترانه یا دوبیتی‌ها را با در نظر داشت سراینده‌گان، به دو دسته میتوان تقسیم نمود: ۱-دوبیتی‌های شاعرانه؛ ۲-دوبیتی‌های عامیانه، که مورد بحث ما در این نبشته میباشد و نمونه‌ها عمدتاً از کتاب «ترانه‌های کهسار» اقتباس گردیده است، طوریکه در این جا با حرف «ت» نشان داده شده‌اند.

دوبیتی‌های شفاهی در پیوند به ساختار جغرافیایی افغانستان به نامهای مختلف یاد شده‌اند؛ مانند:

- ۱-کوچه باغی (در هرات و فراه)
- ۲-فلک (در چاه آب، بدخشان و تخارستان)
- ۳-سنگردی (در پنجشیر، بغلان، اندراب)
- ۴-سیغانی (در سیغان و کهمرد)

۵-کردکی یا بیت کردی

۶-تکی Toki (در بین تصنیف بعد از سر بیت خوانده می شود)

۷-چهاربیتی (به سبک شمالی خوانده می شود)

۸-قوشق(اوزبک دوبیتی ها را، به این نام یاد می کنند)(۲۳-۲۲)

شکل دوبیتی های عامیانه

ساختار ظاهری دوبیتی، مانند رباعی می باشد. مصراعهای اول، دوم و چهارم همقافیه بوده و مصرع سوم، از قید قافیه آزاد است؛ مانند:

رسیدم بر سر کامرد و سیغان بدیدم ملک شیخ علی و خنجان

تمام ملک ترکستانه گشتم جلایش داره روزه سخی جان

(ترانه های کهسار، ص ۲۲۲)

دوبیتی هایی نیز داریم که هر چهار مصرع آن، همقافیه می باشند:

پیری که به من رسید، رزقم کم شد بر کف برسد عصا و قامت خم شد

خم شد، خم شد، دو دیده یم برنم شد شادی بگذشت و نوبت صد غم شد

(ت: ۱۰۰)

تعدادی از دو بیتی ها، دارای ساختار قافیه به گونهٔ مثنوی اند یعنی هر بیت قافیهٔ مخصوص به خود را دارد؛ مانند:

بگردم کوه به کوه سارا به سارا بگیرم دامن بالول دانا

بالول جان یا مراد یا رخصتم کن به دور مرقدت خاکسترت کن

(ت: ۳۴۴)

چون سراینده گان دوبیتی ها، اکثراً مردم کم سواد و بیسواد بودند؛ لذا گاهگاه به مسایل تخنیکی و از آن جمله قافیه چندان دقت نمی کردند؛ طور مثال:

دو تا سیب و دوتا نارت فرستم دو تا نارنج خوشبویت فرستم

اگر دانه که قولت پا به جایه سرو جانم به قربانت فرستم

مسأله ردیف نیز در دوبیتی مطرح است، که مانند رباعی و دیگر گونه های شعر، قبل از قافیه و یا بعد از آن واقع می شود؛ اما در دوبیتی ها بیشتر معمول چنان است که ردیف در پی قافیه می آید:

برادر سنگ شاه مقصود خواهر برادر دانهٔ یاقوت خواهر

اگر خواهر بمیره در غربی بگیره پایهٔ تابوت خواهر

(ت: ۱۲۶)

وزن دوبیتی ها، بیشتر هجایی است و دوبیتی هایی با اوزان عروضی نیز کم نیست. اوزان عروضی دوبیتی ها از دستاورد های ادوار بعدی یعنی پس از قرن هفتم هـ.ق. گفته شده است، آنهم بیشتر اوزان متداول رباعی؛ یعنی «لا حول و لا قوت الا بالله» و بیست و چهار وزن دیگر مختص به رباعی:

ابزار دل دریای خراسان خیزد	«لا حول و لا قوت الا بالله»
در از لب و دندان جوانان خیزد	// // // //
یزدان بگیره مرغ سحر فریاده	// // // //
یار از بغل جوهره به نالان خیزد	// // // //

(ت: ۲۵)

دوبیتی ها به پیروی از اوزان طویل، متوسط و کوتاه، ساخته و بافته شده اند. دوبیتی های کوتاه وزن (هفت هجایی) را دکتور اسد الله شعور «میده دوبیتی» نامیده است؛ مانند:

از دور می نمایی	خنده کده می آیی
نقشت کنم به دیوال	بسیار خوشنمایی

(۳: ۳۸۹-۴۰۲)

بادرنظرداشت ویژه گی های فرهنگی، حالات، سلیقه، تفاوت های لهجوی و سایر تعلقات کشور ما، بعضی از دوبیتی ها، فورم یعنی واژه گان، عبارات، مصراع ها و حتی ابیات، چهره تغییر می دهد. یعنی یک دوبیتی، دو، سه و یا چند شکل را به خود می گیرد.

- ۱- بخوانم بیت سیغانی به نامت
...
مه قربان دو ابروی کمانت
- ۲- بخوانم بیت سیغانی به نامت
...
ده خو باشی، بسوزه استخوانت
(ت: ۸۶)
- ۳- بخوانم بیت سیغانی ره رو رو
...
کسی ششته، کسی ره میبیره خو

محتوای دو بیتی ها

محتوای دوبیتی های عامیانه دری، دربرگیرنده کلیه مسایل فرهنگی، اعتقادی، عرفانی، اجتماعی، آمال، نیات و خواست های مردم میباشد. همین محتوای دوبیتی ها و سایر سرود های شفاهی، منبع آفرینش شاهکار های بزرگ به شمار میروند. دوبیتی های شفاهی، از نگاه محتوا، مانند درخت پرمهری است، که نکات و اشارات فراوان را در بر دارد، که به چند مثال اکتفا می شود:

- مسایل اعتقادی

هر کس که در این مقام طاعت نکند پنج وقت نماز با جماعت نکند

همسایه مسجد و نیاید به نماز

پیغمبر ما از او شفاعت نکند

(ت: ۴۲)

انتقادی

از آن روزی که انسان آفریدند

غم و درد فراوان آفریدند

غریبه نان ندادند و برایش

به دانش سی و دو دندان آفریدند

(ت: ۴۱)

حماسی

به مردی امتحان بایست دادن

وفا داری نشان بایست دادن

خطر نزدیک شد، حاضر شو ایدل

به جانان تا که جان بایست دادن

شکوه

ز دست چرخ گردون، داد دارم

هزاران ناله و فریاد دارم

نشیند دوستانم با خس و خار

دل خود را چگونه شاد دارم

و اما بیش از همه، موضوعات عشقی (حقیقی و مجازی) را در لابلای دوبیتی های عامیانه دری می یابیم. عشق های مطرح در ترانه ها، مانند گل‌های صحرایی، دارای رنگ و بوی طبیعی می باشند. آن دسته دوبیتی های عشقی که خواست و نیت زنان را انعکاس میدهند، «دوبیتی های زنانه» باید گفت و همین طور «دوبیتی های مردانه» داریم که در واقع بازتابگر نیت مردان می باشد، نوع سوم از نگاه محتوا، شامل دوبیتی هایی می شود که به هر دو دسته تعلق می گیرد.

قسم اول: از آنجایی که قشر اناث بیشتر زیر فشار عنعنه و تحت تأثیر شدید خانواده قرار داشته اند؛ لذا حرفهای باطن خویش را، بی پرده و صریح بیان نمی توانستند. لذا اینگونه دوبیتی ها، با محدودیت ها و در عقب حجاب قرار داشته اند و اضافه تر مخاطب شان مادران آنها بوده است:

الا مادر مه خو خوب دختر استم

مرا جایی بتی که سیاسر استم

مرا جایی بتی کارام باشم

اگه نارام بدم، بدواگر استم

(ت: ۴۰)

عشق های مطرح در اینگونه دوبیتی ها، توأم با شرم و حیا می باشند، نه به گونهٔ عربان:

الا یار جان که پتلون پشت پایت

به دفتر میروی، جانم فدایت

به دفتر میروی، زودتر بیایی

سلام داده بخیزم دان رایت

(ت: ۸۸)

در دوبیتی هایی از نوع زنانه، طرز حیات، مشغولیت ها، وسایل و محل، همه و همه در حد دهات و قصبات قرار دارند. این ویژه گی را نشانه یی از افتخارات خویش می دانستند. اینک دوبیتی یی را می

شنوید که بانوئی، دوستش را مخاطب قرار داده است؛ چنانچه زنده گی روستایی و فعالیت دهقانی و خرکاری دارد:

مه قربانت شوم او یار خرکار گهی هوشه میگی، گاهی خبردار
به هوشه گفتنت نیستم روادار سر خر شسته یی مانند بادار
(ت: ۲۲)

و اما در برابر کسانی که سخاوت و مردانه گی نداشتند و تظاهر را پیشه ساخته و انسان های «ممسک و خسیس» بودند، چنین نیشی حواله گردیده است:

سرسرک بجل بازی نمی شه کت گشنه رفیق بازی نمی شه
ده خانه میخوره نان و پودینه ده بیرون می پوشه کالای مرینه
قسم دوم: دوبیتی های مردانه بادر نظر داشت حالات و آزادی های شان، جولانگاه بیشتری دارد؛ بدین معنی که آنچه می خواستند، میتوانستند با صراحت بگویند:
الا یار جان شوم قربان نامت کبوتر واری میگردی به بامت
نوک چادر گرفتی زیر دندان ز پایان او صنم دادم سلامت
(ت: ۸۵)

توهین و سرزنش کردن مردی را در این دوبیتی می بینیم که به زن یا دختر گنهکار و یا بیباک گفته است:

سفید استی مزن سرخی به رویت ده بام بالا شدی، نالت به شویت
سر بام بلند ناز و نزاکت «بریده گیسویت» نالت به خویت
وفاداری، صداقت و خود گذری جانبین (زن و مرد) را در این دوبیتی که شکل دیالوگ را دارد؛ نگاه کنید:

نگار نازنین ریزه دندان مرا از بار تو بردن به زندان
چرا غم میخوری ای یار نادان دو تا گوشواره دارم، خرچ زندان
(ت: ۵۳)

و قسم سوم: آندسته دوبیتی هایی است که نماینده گی از احساس زنان و مردان می نمایند و به هر دو دسته (دوبیتی های زنانه و دوبیتی های مردانه) تعلق گرفته می تواند. چنین دوبیتی ها، وظیفه دوگانه را انجام می دهند؛ مثلاً:

عجب چشم سیاه باز داری عجب مژگان تیر انداز داری
به مکتبخانه ناز و نزاکت شهادتنامه ممتاز داری

و حرف آخر اینکه همه دوبیتی های عامیانه دری، در اوج زیبایی و برازنده گی قرار ندارند و باید پذیرفت که تعدادی از آنها، دارای مقام و منزلت فروتری نیز می باشند؛ چنانچه از آنها به حیث یک

خبر میتوان استفاده برد و جنبه هنری و تخیل شاعرانه، در حد پایین قرار میداشته باشد. قابل یادآوری است که ضعف و کاستی ها در فورم و محتوای دوبیتی ها میتوان مشاهده کرد.

سرچشمه ها

- ۱- دانشنامه ادب فارسی؛ (۱۳۸۱) به سرپرستی حسن انوشه، جلد دوم، چاپ دوم، تهران.
- ۲- شاهری، سید علی. (۱۳۸۴). شهبازان قله های ادب پارسی؛ چاپ اول، تهران: انتشارات سرایش.
- ۳- شعور، اسد الله. (۱۳۵۳) ترانه های کهسار، جلد اول، کابل: مطبعه دولتی.
- ۴- گلزاد، محمد آصف. (۱۳۸۹). «دوبیتی» دایره المعارف آریانا، دور دوم، جلد سوم، کابل: مطبعه نبراسکا.
- ۵- مجله فرهنگ خلق: شماره چهارم، سال ۱۳۵۸.
- ۶- معصومی، بهرام. (۱۳۸۹). ترانه های عامیانه فارسی؛ چاپ اول، دفتر پژوهشهای فرهنگی.
- ۷- ویکی پدیا، دانشنامه آزاد انترنتی.

د ښوونې او روزنې ټولنپوهنه

د موضوع لنډيز:

د زرگونو کلونو په ترڅ کې چې انسان د ځمکې پر مخ ژوند کوي ښوونه او روزنه د يوه تاريخي او ټولنيز واقعيت په توگه د هغه سره په څنگ کې شتون لري. هغه څه چې انسان له نورو ټولو موجوداتو څخه بيلوي او امتياز ورکوي هغه د انسان د انتزاعي درک او فهم ځواک دی چې هر وخت د ذهني او فکري ځواک په مرسته زياتيري او د کلتور په بڼه له يوه نسل څخه بل نسل ته ليردول کيږي. په واقعيت کې د انسان د فکر او عمل لاسته راوړنه کلتور دی. کلتور بيا د انسان د ښوونې او روزنې او تجربې کړنو د لاسته راوړنې څخه پرته بل څه نه دي.

ښوونه او روزنه کولای شو په ټولو ټولنو کې له ټولو عناصرو او برخو سره تر تجزيې او تحليل لاندې ونيسو. په بله وينا د ښوونې او روزنې بنسټ د يوې ټولنې په د ننه کې د ټولنيزو اړيکو او ټولنيزو واقعيتونو څخه د ټولگي په توگه مطالعه کړو او د هغو نقش د نورو ټولنيزو بنسټونو، ټولنيزو ډلبنديو، ټولنيزو خوځښتونو او ټولنيزو بدلونونو سره په اړيکه کې په يو څو بعدي بڼه کې، توصيف او بيان کړو او په دې توگه د ټولنپوهنې بحثونه و ساحي ته، د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې په نامه، داخل شو.

سريزه

ټولنپوهنه په هغو دلایلو سره چې کورنۍ، حکومت، دين، اقتصاد او نور بنسټونه مطالعه کوي، ښوونه او روزنه هم تر مطالعې لاندې نيسي، تر څو معلومه شي چې تر کومې کچې پورې کيدای شي هغه د ټولنپوهنې له نظره وڅيړو. د ټولنپوهانو په نظر، ښوونه او روزنه اصلاً يوه ټولنيزه موضوع ده او د ټولنيزو پديدو مطالعه د ټولنپوهنې د ځانگړي کار دی، د ټولنيزو فعاليتونو څخه ځانگړی اړخ لري چې هر وخت په ټولنه کې معمول دی. په ټولنه کې ښوونکي هغې موخې ته په پام سره، چې لري يې،

هڅه يې کړې ده تر څو د کوچنيانو شخصيت د ټولنې له اړتياوو سره متناسب او په ټولنه کې د غړيتوب له پاره جوړ کړي. د ټولنپوهانو له نظره، د ماشومانو په روزنه کې، د ټولنې او کلتور سره د هغوی اړيکې د پام وړ دي. ځکه چې ماشومان نه شي کولای د ټولنيزو ډلو څخه ليرې وروزل شي او د هغوی شخصيت نه شي کيدای د ټولنيز چاپيريال سره د دوه اړخيزه عمل او غبرگون پرته پوخ شي. له همدې امله د ښوونې او روزنې په مطالعه کې د ټولنيز چاپيريال اغيزه د پام وړ ده.

په نړۍ کې ښوونې او روزنې ته د ټولنپوهنې پام، په ځانگړې توگه په نړۍ کې د رسمي ښوونې او روزنې پراختيا او د هغې د چلندونو د ارزښت موندلو څخه وروسته، زياتد پيدا کړلو. او د لومړنيو ټولنپوهانو لکه دورکيم (Emile Durkheim) چې له همدې ځانگړي فکري بهير څخه اغيزمن وو او د نويو او پېچلو ټولنو له ټولنيزو واقعيتونو له منځ څخه، رسمي ښوونې او روزنې له پاره په ارزښت قايل شو د بنسټونو او د ښوونې او روزنې بهيرونو او کړنو په برخه کې يې پرله پسې مطالعه او څيړنه توصيه کړې. په واقعيت کې رسمي ښوونه او روزنه په نننيو ټولنو کې د ټولنې منلو، اقتصاد، ټکنالوژي، نظارت او ټولنيز يو شاته کيدلو بنسټيزو مسايلو ته د ځواب ويلو له پلوه دا ډول نفوذ لرونکي نقش تر سره کړی چې انسانان او معاصرې ټولنې د رسمي ښوونې او روزنې شناخت څخه پرته نه شي کولای درک يې کړي.

د ښوونې او روزنې اهميت د هغه د چلندونو د پراختيا څخه رامنځته شوی چې مخ په زياتيدونکي توگه يې هغه د ټولنې په مرکز کې قرار ورکړی او د عام او خاص پام يې هغه ته را اړولی دی. عادي هيوادوال او د نظر خاوندان ټول په دا خبره سلا دي چې ملتونه او تمدنونه له کاري او پاتې کيدو له پلوه، لومړی په ذهني وړتياوو پورې تړاو لري چې د لازم نوبت او د ټکنالوژي د پراختيا لپاره حتمي دي او بل دا چې دا خبره چې عقل په ټولنيز او سياسي چارچوکاټ کې د ټکنالوژي څارنې او کنترول له پاره اړين گڼل کيږي لازمي ذهني او فکري وړتياوې په غير مستقيم ډول د ښوونې او روزنې په مانا ده.

له بل خوا ښوونه او روزنه ډيره پېچلې مساله ده او د هغې د واقعيتونو د پوهيدو د کچې د کشف له لارې ياد عادي شعور په مرسته ډيره ستونزمنه ده. له همدې امله د ښوونې او روزنې د پېچلو بهيرونو فهم، د بيلا بيلو کار پوهانو د مداخلې غوښتونکې ده تر څو د منظمو او تخصصي څيړنو له لارې په نوموړې چاره کې مرسته وکړي.

که د دغو مقدماتي خبرو څخه وروسته اصلي موضوع ته يعنې د ښوونې او روزنې ټولنپوهنې موضوع څخه ليرې نه شو نو اړينه ده چې لومړی بايد د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې په تعريف پوه شوي بيا به ورپسې په هغې پورې اړين موضوعات وڅيړو.

د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې تعريف:

بروک اور او اريکسون د ښوونې او روزنې ټولنپوهنه داسې تعريفوي:

((د ښوونې او روزنې ټولنپوهنه په ښونيز او روزنيز نظام کې دخپلو بيلگو او ټولنيزو بهيرونود علمي تحليل څخه عبارت دی))^(۱) په بل تعريف ((د ښوونې او روزنې ټولنپوهنه د ښوونې او روزنې او ټولنې تر منځ د منظمې پوهې، مفاهيمو، نظريو، روشونو او د ټولنپوهنې د فنونو د کارولو له لارې د مطالعې څخه عبارت دی))^(۲)

په کلي توگه د ښوونې او روزنې ټولنپوهنه د ټولنې د ښوونې او روزنې تر منځ اړيکو مطالعې، روشونو، مفاهيمو، نظريو، تگ لارو او فنونو له لارې د ټولنپوهنې د پوهې په منظمې کارونې باندې اطلاق کيږي د ښوونيزو او روزنيزو نظام څخه مقصد د ټولنې د بيلگو (Pattern) يا د رسمي بنسټونو او سازمانو کلي بيلگه ده، چې د هغو په وسيله پوهنه او کلتوري ميراثونه ليردول کيږي او د ټولنې د وگړو د شخصي او ټولنيزه وده تر لاسه کيږي.

د ښوونې او روزنې ټولنپوهنې موخه دا ده چې د ښوونيز او روزنيز پديدو د جوړيدو او سازمان منلو بڼه او د هغې عمومي کړنې په ټولنيز ژوندانه کې مطالعه کړي. دا ثابته ده چې په هر ټولنه کې د ښوونې او روزنې لمنه د ښوونيز او روزنيز نظام له حدودو څخه پراخيري. ښوونه او روزنه داسې پديده ده چې په ښکاره يا پټه په ټولو ټولنيزو ارکانو او بنسټونو کې ځای لري او د دوه اړخيزو اغيزو له لارې په ټول ټولنيز نظام کې نفوذ کوي.

د ښوونې او روزنې بهير د ټولنيزو اړيکو او دوه اړخيزو غړيو د ترکيب لرونکي دی د هغه ټولنپوهنيز تحليل کولای شي هم د رسمي ښوونې او روزنې سره چې تر ټاکلو شرايطو لاندې په پوهنتونو کې تر سره کيږي او هم له ډير شمير روزنيزو بهيرونو سره چې په کورنيو او د ژوندانه په چاپيريال کې په ضمني توگه پيښيږي، ناظر واوسي. په دي توگه د ښوونې او روزنې ټولنپوهنه، د هغې په پراخ تعريف سره، نه يوازي د ښوونې او روزنې د بنسټ او سازمانونو او د هغو د اړيکو مطالعه ده بلکهې د نورو ټولنيزو بنسټونو يا په کلي توگه د ټولنې د وگړو د زده کړې او روزنيزې تجربې ټولې خواوې په کې شامليري. نو د رسمي ښوونې او روزنې ټولنپوهنه د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې يوه برخه ده.

د ښوونې او روزنې ټولنپوهنې نظريو سره پيژندگلوي:

کله چې وويل شول په ټولنپوهنه کې د سلوک پالنې (Behaviorism) د مکتب ډير شمير نظر ورکونکو وکولای شول د ټولنپوهنې څخه د دغي څانگې د نظر ورکونکو په توگه دريښتو. حتی ډير شمير نور د ټولنپوهنې د نظريو څخه هر يو په يو ډول سره د ټولنيزو ښوونيزو او روزنيزو بهيرونو او د ښوونې او روزنې بنسټ باندې يې په يو ډول لاس پورې کړی دی. سره د هغې د يو شمير نظريو څخه يادونه د ټولو نظريو د بيان په مانا نه ده بلکهې يو څو نموني به يې دلته را واخلو.

جان ديوې دموکراسي په ټولنيز ژوندانه کې د نويو لارو څخه پيروي بلله او زاړه دودونه او طبقاتي ښوونه او روزنه يې غندله.

د ديوې په باور ((دموکراسي په لومړۍ درجه کې د ټولنيز ژوندانه او د تجربو د ليرېد يوه لاره ده. د ښوونې او روزنې موخې او د دموکراتيکي ټولنې موخې په مطلق ډول يو شانته دي، دا چې ټولنه دموکراتيکه ده، ښوونيزه ده، د ښوونې او روزنې بهير د سازمان رغونه بيارغونې او پرله پسې بدلون بهير دي که چيرې دا منو چې وده و هم نوعو ته د نويو مانا وو د ویش بهير نه دی، نو وده په حقيقت کې ښوونه او روزنه ده او ښوونه او روزنه وده ده.))^(۳)

د يوې ښوونه او روزنه د نه تقلید له نظره خوځنده (Dynamic) گڼله او د ده په باور ښوونځی د ټولنې غبرگون نه دی، بلکې د ټولنې جوړونکی دی. د ده په نظر وگړي او ټولنه په يوې منطقې اړيکې کې چې په دموکراسي کې شتون لري، يو او بل په دوه اړخيزه توگه رغوي نو په دې توگه د ټولنې توازن او يووالی په دائمي توگه ساتل کيږي.

اميل دورکيم: (۱۸۵۸ – ۱۹۱۷ م) دورکيم د ديوې زمانې ټولنپوه وو کله چې ديوې د شيکاگو او کولمبيا په پوهنتونو کې د روزنيزو علومو په تدريس بوخت وو دورکيم د پاریس په سوربن پوهنتون کې د ښوونې او روزنې په تدريس بوخت وو دورکيم د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې د بنسټ ايښودونکو له ډلې څخه بولي او ډير عمر يې د ښوونې او روزنې ټولنپوهنې په تدريس تير کړی دی او په همدې برخه کې ډير آثار لري.

دورکيم ښوونه او روزنه لکه نورې ټولنيزې چارې د يو بهرني واقعيت په توگه يې د شناخت وړپيژني ښوونه او روزنه داسې تعريفوي:

((ښوونه او روزنه هغه فعاليت دی چې د مشرانو نسلونو په وسيله پر هغو نسلونو تر سره کيږي چې ټولنيز ژوندانه ته نه وي داخل شوی او موخه يې جسمي، فکري، اخلاقي اوضاع او احوال ځانگړتياوو څخه د ځينو رامنځته کولو وده ده چې په کلي توگه سياسي ټولنه او د ماشوم ځانگړی چاپيريال يې له هغوی څخه انتظار لري.))^(۴)

په دغه تعريف کې دورکيم په وضاحت سره د ښوونې او روزنې اغيزې او همدارنگه د هغوی ډول ډول توب بيانوي. د ده له نظره ښوونه او روزنه په يو آرماني ډول شتون لري بلکې تر زياتې کچې پورې ښوونه او روزنه د بيلا بيلو ټولنيزو چاپيريالو ته په پام سره ډول والی پيدا کوي. همدارنگه د ښوونې او روزنې دنده د ماشوم ټولنيزيدل دي، ځکه چې هر وگړی د زوکړې له پيل څخه په ځانگړي چاپيريال کې پيدا کيږي او ځنې مفاهيم لکه ((زه))، ((موږ)) يا ((خپله)) د خپل او خپله

– حسن افشار، تاريخ آموزش و پرورش در قرن بيستم، تهران، پيام نور، ۱۳۷۳، ص ۱۸۲.

– گلشن قومنی، محمد رسول، جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران، نشر شيفته، ۱۳۷۳، ص ۱۳.

ټولنيز درك كوي. دوركیم وايي: ((دولت د اخلاقي وفاق (Moral Consensus) په رامنځته كيدو وسي دی او د هغه وسيله ښوونه او روزنه ده. ښوونه او روزنه په بشپړه توگه د غښتلي او ټولنيز لامل په توگه كولاى شي د ټولنې په جوړښت كې پيوستون او انسجام په رامنځته كيدو كې مرسته وكړي. د عمومي ښوونيزو او روزنيزو دولتي نظامو پيدا كيدل چې لوړ تخصصي زده كړې هم د هغوى سره لازمي دي، په واقعيت كې د ارگانيكي يا ميخانيكي ټولنې ځانگړتيا ده. په نويو صنعتي پرمختللو ټولنو كې د اړيكو د پيچلتيا او د بنسټونو او ټولنيزو سازمانونو د چلند تخصصي كيدو په دليل، ځيني بنسټونه لكه كورنۍ، دين د ټولنې د طمع سره سم د ښوونې او روزنې د پيچلو او ډول ډول نقشونو په تر سره كولو وسي نه دي.))^(۵)

دوركیم د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې اړخونه د راتلونكو ټولنپوهانو د ځانگړي كار په توگه مشخص كړي دي:

۱. د ښوونې او روزنې د ټولنيزو واقعيتونو پيژندل او تشخيص او د هغوي ټولنپوهنيز چلند.
 ۲. د ښوونې او روزنې او ټولنيز او كلتوري بدلون تر منځ د اړيكو پيژندل او تشخيص.
 ۳. د ډول ډول ښوونيزو او روزنيزو نظامونو تطبيقي څيړنه او مطالعه.
 ۴. د پرمختگ په حال كې د ټولنيز نظام په توگه د درسي صنف او ښوونځي په باب كې څيړنه.
- كارل مانهايم: (۱۸۹۳ - ۱۹۴۷) آلماني مانهايم يوځلانده علمي شخصيت وو د نازيانو له ويرې لندن ته تښتيدلى او په لندن كې اوسيدلو. د ټولنپوهانو د انجمن غړى او د لندن په پوهنتون كې د روزنيزو علومو په انستيتوت كې د ښوونې او روزنې استاد وو. نوموړى د دوركیم په څير له ټولنپوهنې سره مينه لرله او د يو ټولنپوه په توگه يې ښوونې او روزنې ته مخه كړې وه. نوموړى په دې باور وو چې ښوونه او روزنه د ټولنپوهنې د خوځنده عناصرو څخه يو عنصر دی. ښوونه او روزنه په خپل نقش كې د ټولنيزو فنونو او ټولنيز كنترول د وسايلو څخه ده. لكه چې وايي:

((ټولنپوهان ښوونه او روزنه يوازې د كلتور انتزاعي آرمانونو د عملي كولو وسيله، لكه انسان پالنه يا فني تخصص پالنه، نه گڼي بلكي هغه پر نارينه وو او ښځينه وو باندې د اغيزې اچولو د بهير يوه برخه بولي. په ښوونه او روزنه باندې هغه وخت كولاى شو پوه شو چې زده كوونكي د كومې ټولنې او د كوم ټولنيز موقعيت له پاره زده كړه كوي... ښوونه او روزنه په تشه كې نه تر سره كيږي په ډيرې مينې سره بايد هڅه وكړو تر څو هغه ټولنه و پيژنو چې په كې ژوند كوو.))^(۶)

لكه چې ليدل كيږي، مانهايم ښوونې او روزنې ته يوازې د ټولنې د آرمانو عملي كيدو له پاره د جوړونكي وسيله په توگه نه گوري بلكي د انسان ټول ټولنيز ژوند يې د ټولنې د ښوونې او روزنې د

بهر لاس ته راوړنه بولي. همدارنگه نوموړي د دموکراتيکې ټولنې په توصيف کولو سره، د ښوونې او روزنې نقش د نژاد پالنې او نا مطلوبو برخوردونو د ټکرونو تعديل بللو د ده په نظر د انسان په ټولنيز ژوندانه کې پلان شوې لارښوونې د ښوونې او روزنې دنده ده چې د آزادي خوښونکو شخصيتونو د بشپړتيا ښوونې ورکولو او روزنې له لارې تر لاسه کيږي.

نوموړی د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې ځينې بنسټيزې پوښتنې په لاندې توگه بيانولې:

څوک تدريس ورکوي؟ او څرنگه تدريس کوي؟

چاته تدريس ورکوي؟

کومې ټولنې ته تدريس ورکوي؟

په کوم وخت کې تدريس کوي؟

جرج هربرت ميد: (۱۸۶۳-۱۹۳۱ م)

نوموړی د شيکاگو په پوهنتون کې استاد وو او د نوموړي د ډيرو مشهورو کتابو څخه يو هم ((ذهن، نفس او ټولنه)) دی. جرج هربرت ميد د دورکيم په څير ټولنيزې کړنې ته زيات تمايل لرلو او ډير زيات د انساني ټولنې رواني اثر ته علاقمند وو او له جان ديوي سره يې همکاري لرله او د هغه د عمل پالنې په فلسفه کې ونډه لرله. نوموړی ذهن او نفس يې د انسان روزني دنده، اړيکې نيول او د کړنو او ډله ايزو مناسباتو د کچې لوړول وسایل گڼل. جرج هربرت ميد لکه دورکيم په دا باور وو چې ښوونه او روزنه د ټولنيز پيوستون بنسټ دی او ښوونکي د ښوونځي ټولنيز سازمان، د زده کوونکي ټولنيز وضعيت او د خپل روزگار ټولنيزو مسايلو ته د پاملرنې پرته بله چاره نه لري.^(۷)

جرج هربرت ميد پخپل يوه مشهور کتاب کې ځينې مفاهيم لکه ((خود))، ((ذهن))، ((موضوع)) او ((ځان)) په دقيقه توگه تعريفوي او د دوه اړخيزو کړنو شکل اخيستلو څرنگوالي ټاکي او دا ښيي چې انساني موجود د ده له پاره يوه موضوع گرځي او هر وخت کولای شي خپل ځان په ډول ډول طريقو وويني. ((د جرج هربرت ميد له پاره د ماشومتوب لوبې د يوه ((خود)) په شکل نيولو او پراختيا کې يو لومړنی واسطه يا ميانجی ده. نوموړی له هغه څخه د ((خود)) په بشپړتيا کې د لومړني عمده مرحلې په نامه يادوي تر څو په پايله کې همدغه مرحله د ((خود)) په بشپړتيا کې په دويمې مرحلې باندې ختميږي چې جرج هربرت ميد هغه د ډله ايزو لوبو مرحلې په نامه يادوي.

د ډله ايزو لوبو ځانگړتياوې دا دي: چې ماشوم يو ډله ايز نقش يا د يوې ډلې سازمان موندلی نقش تر سره کوي. د جرج هربرت ميد په تعبير نوموړی د ډلې نقش تر سره کوي چې کړنې يې ډير پيچلې شوي دي. نوموړی بايد خپل ځان د سازمان موندلي يا د ټولنيزې کړنې له اړخه تر وينا لاندې راولي.

په دې توگه ښوونه او روزنه په ډله کې د وگړو مناسباتو ته د سازمان ورکولو سره کولای شي د یووالي او د ښوونې او روزنې زده کړې ځواک ته زیاتوالی ورکړي.

د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې په باب د ماکس وبر نظریات: (Max Weber) (۱۸۶۴ - ۱۹۲۰) د آلمان ټولنپوهنه ماکسوبر د دورکیم پر خلاف، نیغ په نیغ د ښوونې او روزنې په باب کې کوم مطلب نه دی لیکلی. د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې سره د هغه مرسته، په غیر مستقیم ډول د هغه د تاریخي او ټولنپوهنیزو آثارو له لارې وه چې د هغو په ترڅ کې کولای شو د ښوونې او د هغه د تحول په تړاو مفاهیمو ته لاسرسی وشي.

وبر هغه مهم تاریخي بهیرونه چې په صنعتي ټولنې باندې د دودیزې ټولنې د تحول سبب شوي وو، ځانگړی پام لرلو. له همدې امله ښوونه او روزنه یې د ټولنیز تحول سره په اړیکه کې کتله. همدارنگه لکه دورکیم تاریخ یې د عقلانیت او تخصصي او ډیر پیچلي د کار ویش په لوري د بشري ټولنو د حرکت په څیر گڼلو. خو د دغه حرکت د شیبو په نسبت حساس وو. نوموړی که څه هم د عقلانیت په لوري تگ یې حتمي لیدلو، خو هغه یې د یو آرام، تکاملي، هر اړخیزه، د شخړې او کشمکش سره ملگری او وروسته پاتې کیدو او نه تعادل څخه ډک یو حرکت بللو. د ده له نظره د ښوونې او روزنې اړیکه له ټولنیز بدلون سره هم، په داسې حال کې چې په اصل کې سازش منونکي چاره ده. پخپل وار سره د کشش او فشار، ښکته او پورته او د نویو بڼو په لوري د نا منظم پرمختگ سره ملگری دی. د ټولنیز بدلون سره د ښوونې او روزنې د اړیکې د ښه درک له پاره هغه د وبر په نظري چارچوکاټ کې تر پاملرنې لاندې نیسو.

وبر ټولنیز بدلونونه په ټولنه کې د سلطې Domination او اقتدار Authority بدلونونه په رڼا کې لیدل. وبر پخپلې سیاسي ټولنپوهنې کې، درې ډوله سلطې یا اقتدار یې توپیر کړی دی چې عبارت دی له:

۱- کریزماتیک (جذباتي) اقتدار، ۲- دودیز اقتدار، ۳- عقلاني یا قانوني اقتدار.

دا درې واړه اقتدارونه په خپل وار ځانته ځانگړي مشخصات لري چې زموږ له موضوع سره اړخ نه لگوي. هغه څه چې زموږ د موضوع یعنې ښوونې او روزنې سره اړه پیدا کوي هغه دادی چې وبر د اقتدار د درې گونو ډولو پر بنسټ درې ډوله ټولنیز سازمانونه او د هغه څخه په متابعت سره درې ډوله رهبري او بالاخره درې ډوله ښوونه او روزنه توپیروي. د ښوونې او روزنې په برخه کې هم هر یو د ښوونې او روزنې ځانگړي نظام طرح کوي او د خپلو ځانگړو نځه گانو په روزنې لاس پورې کوي. وبر په دغه برخه کې هم درې ډوله ټولنیزو شخصیتونو باندې قایل دی: فرمند یا له جاذبې ډک، فرهیخته او خبره یا متخصص چې له درې ډولو اقتدار سره سمون لري.

د جاذبې څخه ډک اقتدار ته منسوبه ښوونه او روزنه هڅه کوي چې یوازې ذاتي وړتیاوې د بخشش او موهبت په توگه را وپاروي او وغوړيږي. دا ډول ښوونه او روزنه د تگ لارې او محتوای له پلوه

نيمگړې او ابتدايي ده او هغه وخت تر لاسه کيدای شي چې په تصادفي توگه با استعداد وگړي پيدا شي چې د هغوی استعداد د هنر لرونکي مشر، نوم وتي قهرمان يا زبردست کوډگر په وسيله وغوړيږي. د وېر په نظر سره د جاذبې ډک اقتدار د مزاحم لامل په توگه عقلايي - قانوني اقتدار په څنګ کې دوام کړی، خو په هغه پورې تړلې ښوونه او روزنه، د گوتو په شمار حالاتو څخه پرته، نزول کړی دی. د انفرادي زده کړې هنر په شاگردۍ روش سره د وتليو او سرشناسو استادانو په حضور کې، د دا ډول ښوونې او روزنې له مواردو څخه دی.

د فرمندی يا جاذبې اقتدار ښوونې او روزنې په مقابل کې د ديني يا دنيوي ژوند له پاره د فريخته وگړو روزنه همدارنگه د پوهو او متخصصو وگړو روزنه، په اصولي لحاظ، کيدونکي چاره ده. سره د هغه د دوديز او بوروکراتيکوودو نظامونو موخې يو له بل څخه توپير لري. په دوديز نظام کې د ښوونې او روزنې موخې د هغو باورونو پر اساس چې حاکمه ډله يې د لوړو کلتوري موخو کې لري، ټاکل کيږي او په بوروکراتيک نظام کې د بوروکراسي او تخصص الزامو او اړتياوو په سبب ټاکل کيږي. په دوديزو نظامونو کې ښوونه او روزنه ممکن ډول ډول موخې پيدا کړي مثلاً موخه ممکن دا وي چې جنگياليو څخه د وتلې ډلې روزنه وي (لکه د جاپان په دوديزه ټولنه کې سامورائيان) او يا د ديني عالم يا فقيه روزنه وي، (په يوه ديني ټولنه کې) او يا د ټولنې د مدیریت له پاره د نجيب زاده گانو روزنه، (لکه د انگليس امپراتوري).

په دوديزه نظام کې د ښوونې او روزنې موخه د وگړو روزنه د سلوک او رفتار د طرز له پلوه ده، د يو ځانگړي ټولنيزې ډلې د رفتار طرز. دا ډول زده کړه مدرسو ته د وگړو د يکنواخته لارې موندلو او د هغو د مرحلو د تيرولو له تيريدو له لارې عملي کيږي. په دا ډول ښوونه کې يو مهم عنصر د يوې ځانگړې ټولنيزې ډلې چه په لاره او دود، د گړنې لارې، اخلاقي نورمونو، آدابو او عادتونو او د هغوی په دروني او بهرني کړنو باندې تاکيد کول دي.

د داډول ښوونې او روزنې اصلي کړنه په ډولو او د هغو په ټولنيزو نقشونو باندې د وگړو تفکيک او ځانگړي کول دی. له همدې لارې حاکم او د اقتدار خاوند قشر پر خپلو موخو او گټو باندې د تاکيد په ترڅ کې په ټولنه کې د خپل اقتدار په مشروعيت غښتلي کول او سلطې تثبيت باندې لاس پوري کوي. دغه چاره په ځانگړي ډول د نورو ټولنيزو قشرونو د وگړو د جذب، منلو او د حاکم نظام په سلسله مراتبو کې د هغوی په کار اچولو له لارې ترلاسه کيږي. په هر صورت د دا ډول ښوونې او روزنې څرگنده ځانگړتيا دا ده هغه څه چې زده کوونکي زده کوي او يا هغو ته زده کړه ورکول کيږي، نېغ په نېغه د نوموړي د ټولنيزې ډلې د موقف تر اغيزې لاندې ټاکل کيږي.

په بوروکراتيکي ټولنه کې د وېر په باور د ټولنيزو اقتدارو څخه د هرې يوې له پاره نا ممکنه ده چې وکولای شي د ښوونې او روزنې په کار کې ټاکونکي او پرې کړی نقش تر سره کړي. ځکه په دا ډول ټولنه کې په وگړيزو او عقلايي کړنو صلاحيتونو باندې په تاکيد سره، ټولنيزه ښوونه او روزنه

ارجحيت مومي، د دویزو نخه قشرونو امتيازات محدودیږي. د پام وړ ټکی دا دی چې په دا ډول ټولنه کې ښوونه او روزنه په داسې موضع کې ځای نیسي چې د دولتي او غیر دولتي بوروکراسي گانو فني او تخصصي اړتیاوو تر سره کول دي پریښودل شي. د بیلابیلو پوهو او علمي فنونو د زده کړې د وسایلو تیارول، د بیلابیلو مدیرانو او متخصصینو روزنه او هم د ډیر شمیر علاقمندانو روزنه چې د ژوندانه د کسب د انتخاب له پاره د عالي زده کړو غوښتونکي دي، د هغو مواردو څخه گڼل کیږي چې هر وخت د ښوونې او روزنې د نظام د دندو پټی بې دروند کړی دی.

انتوني گیدنز لیکي:

((د ښوونې او روزنې پراختیا هر وخت د دموکراسي له موخو سره هر اړخیزه نږدې اړیکه لري. دا ثابته ده چې د اصلاح غوښتونکو ښوونه او روزنه خپله هغوی ته ارزښت ورکوي د هغه فرصت په خاطر چې د وگړو له پاره یې رامنځته کوي، تر څو خپل ځواکونه او استعدادونه وروزي. سره د هغه ښوونه او روزنه په پرله پسې توگه د یوې وسیلې په توگه د یو شاته کیدو له پاره په پام کې نیول کیږي.

... عمومي ښوونه او روزنه د ځوانو او با استعدادو وگړو د مهارتونو په زده کړې سره د هغوی د ځواکمنتوب په موخه په ټولنه کې د قدر وړ ځای موندلو له پاره د شتمنو او ځواک د نابرابریو په کمښت کې مرسته کوي.))^(۸)

د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې موضوع:

د ښوونې او روزنې ټولنپوهنه هغه پوهنه ده چې د ټولنپوهنې د علمي شناخت د لارو څخه په کارولو سره د ټولنې د ښوونې او روزنې د دوه اړخیزې اغیزې په بررسی لاس پورې کوي. هماغسې چې ښوونه او روزنه په ټولنیز نظام او ټولنه کې، د بیلابیلو آغیزو سرچینه ده، ټولنه هم د وگړو ښوونیز نظام او ټولنیزه روزنه تر خپلې اغیزې لاندې راولي.

په واقعیت کې د ټولنپوهنې همدغه څانگه له ټولنپوهنیز پلوه په ټولنه کې د تعلیم او تربیت سره په تړاو چارې او پدیدې په ځانگړي ډول د ښوونې او روزنې بنسټ په مطالعه لاس پورې کوي. په کلي توگه کولای شو د ښوونې او روزنې ټولنپوهنې موضوع په لاندې ډول مطرح کړو:

- د ښوونې او روزنې بنسټیز اصول او سرچینه.
- د کلتور، ښوونې او روزنې دوه اړخیزې اغیزې.
- سیاست او رسمي ښوونه او روزنه.
- د ښوونې او روزنې سازمان او تشکيلات.
- قشر بندي او ټولنیز تحرک او ښوونه او روزنه.

- د انساني قواوو عرضه او تقاضا او د ښوونې او روزنې اقتصادي مسایل.
 - ټولنيز بدلونونه او ښوونه او روزنه.
 - د ټولنې او ښوونځي مناسبات.
 - د ټولنې په ښوونيز نظام او درسي صنف کې د زده کوونکي په روزنه کې د هغه نقش.
 - د درسي پلان ټولنپوهنه د تحصيلي کچو او ښوونيزو نظامونو ډولونه.
 - په ټولنه کې د ښوونې او روزنې بنسټ او د هغه کړنې.
 - د ښوونې او روزنې کمي او کيفي څيړنه.
 - ښوونه او روزنه، ټولنيز چاپيريال او نا برابري او تحصيلي پرمختگ.
 - پراختيا، ښوونه او روزنه.
 - د ښوونځي، ښوونې او روزنې ټولنيز زيان پيژندنه.
- د ښوونې او روزنې د ټولنپوهنې په نامه کتابونو کې د پورتنیو موضوعاتو څخه بيلابيلې طبقه بندۍ کولای شو ووينو د ټولنپوهنې د دغې ساحې د بحثونو اصلي ټکي په ټولنه کې د ښوونې او روزنې او د هغې د سازمان مطالعه او د ښوونيز نظام د ټولنې او د ښوونې او روزنې د بنسټ دوه اړخيزې اغيزي دي.^(۹)
- د ټولنپوهنې له نظره ښوونه او روزنه خو ډوله دندې يا چارې په غاړه لري. په عين وخت کې ښوونه او روزنه په ټولنه کې ټولنيز بدلونونه رامنځته کوي. دا هغه موضوعات دي چې په بله مقاله کې به پرې اوږد بحث وشي.

ماخذونه:

۱. کاشاني، مجيد، جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران پیام نور، چاپ ۴، ۱۳۷۶.
۲. گيدنز، انتوني، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوري، تهران نشر نی، چاپ ۱۲، ۱۳۸۳.
۳. علاقه بند علی، جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران، نشر روان، ۱۳۸۷.
۴. ديويد درسler، جامعه شناسی، ترجمه مهر داد هوشمند، تهران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۸.
۵. بروس کوئن، مبانی جامعه شناسی، ترجمه غلام عباس توسلی، تهران، سمت، ۱۳۹۰.
۶. ستيفان مور، مروی بر جامعه شناسی، ترجمه سوسن اردبيلي، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۶.

شورای اولیای شاگردان و نقش آن در بهبود آموزش و پرورش

هدف از تحریر این مقاله ارتباط مستمر بین مکتب و اولیای شاگردان غرض کمک، راهنمایی و بهبود پروسه تدریس و یادگیری شاگردان و همچنین تأمین نظم و دسپلین در مکتب، خانه و محل زیست میباشد و از اهمیت تربیتی خانواده نیز تذکر مختصر ارایه میشود.

شورای اولیای شاگردان شامل نهاد خانواده شاگردان و مکتب است که برای رفع کاستی های تعلیمی و تربیتی که کودکان در مکتب، خانواده و محیط زیست اجتماعی به آن مواجه میگردد، تدابیر لازم اتخاذ و حل مشکل مینماید. شورای اولیای شاگردان و معلمان یک نهاد صادق و همکار در روند آموزش و پرورش بهتر شاگردان بوده و مطابق ماده (۴۸) قانون معارف غرض تأمین اهداف زیر ایجاد شده است.

۱- سهم گیری فعال اولیای شاگردان، معلمان و مردم محل در پروسه تعلیم و تربیه به منظور حل مشکل تعلیمی و تربیتی، بهبود کیفیت تعلیم و تربیه، جلوگیری از سوء استفاده و تخلفات قانونی و تأدیبی شاگردان و منسوبین معارف.

۲- نظارت و مواظبت از تعلیم، اخلاق، تهذیب، دسپلین و برخورد های اجتماعی شاگردان و منسوبین معارف.

۳- حمایت از شاگردان و منسوبین معارف در برابر هر نوع خشونت و اعمال تخریبی که علیه آنها در خانواده، مکتب و یابرون از مؤسسه تعلیمی صورت گیرد.

۴- اشتراک فعال در مدیریت و تطبیق پروگرامهای انکشافی وزارت معارف برای بهبود نظام تعلیم و تربیه در کشور. (۱: ۴۳-۴۴)

در تمام جوامع بشری خانواده یکی از واحدهای کوچک اجتماعی، ولی بسیار با اهمیت در تشکّل و رشد همه جانبه شخصیت کودکان محسوب می شود و در روند تعلیم و تربیت کودکان نقش عمده به عهده دارد. بنابراین والدین نباید تنها به داشتن فرزندان بیشتر توجه داشته باشند، بلکه تعلیم و تربیت آنها به صورت مستمر در محراق توجه والدین قرار داشته باشد. چنانچه ماکس وبر جامعه شناس آلمانی Max Weber (۱۸۶۴-۱۹۲۰) در این راستا می گوید "خانواده نهادی است که کودکان در آن شیوه اجتماعی شدن را یاد می گیرند و تشکّل همه جانبه شخصیت کودکان در محیط خانواده قوام پیدا میکند". (۲: ۱۰۵۸-۱۰۵۹) دین مقدس اسلام والدین را مسئول تربیت سالم فرزندان شان دانسته و خانواده را گهواره تربیت برای فرزندان صالح محسوب مینماید. ژان آموس کمنیوس J.A. Comnus (۱۵۹۲-۱۶۷۰)، نظریات تربیتی خود را در اثری تحت عنوان **دیداکتیک بزرگ** (تئوری آموزش) ارائه کرده و دوره تربیت در آغوش مادر (دوره شیرخوارگی) را به نام **مکتب مادران** یاد کرده است. (۳: ۴) بنا بر این، خانواده نخستین نهاد تعلیمی و تربیتی و مسئول پرورش همه جانبه شخصیت کودک است، چنانچه قبل از ایجاد مکتب و مدارس، خانواده یعنی والدین یگانه مسئول تربیت فرزندان خود بودند، در این راستا چیزی را که لازم به یادآوری می دانم این است که والدین برای تربیت و آینده بهتر فرزندان خود از انگیزه طبیعی بسیار قوی برخوردار اند و برای رسیدن به این هدف والا حاضریه ایثار و فداکاری هستند، مناسب ترین آموزش از طریق والدین، آموزشی است که در سنین پایین، صفاتی مانند استقلال فردی، کنترل خویشتن، توقعات بلند راجع به تحصیل و اعتماد به نفس را در کودکان تقویت نماید. (۱)

در مراحل بعدی این مسؤولیت بین خانواده و مکتب به طور مشترک پیش برده می شود، بدین لحاظ شورای اولیای شاگردان و معلمان در این مورد مهم و حیاتی مسؤولیت بزرگ را بین خانواده و مکتب بدوش دارند.

تماس مستمر خانواده ها با مکتب به منظور کمک کردن به موفقیت فرزندان بخشی از راه حل ها محسوب می شود. معلمان باید به شیوه های مختلف با اولیای شاگردان و مردم محل احترام متقابل و روابط برقرار نمایند و روش هایی را به اولیای شاگردان بیاموزند تا از آنها برای کمک به موفقیت فرزند شان استفاده گردد. ایستین epstein و ساندرز sanders (۲۰۰۲م) شش نوع آگاهی را جهت بهبود آموزش و پرورش فرزندان قرار زیر بیان می کنند:

۱- آگاهی از چگونگی رشد و پرورش فرزندان: در این مرحله معلمان، از پروسه رشد بدنی و روانی کودکان برای والدین توضیح می دهند و مرتبط به آن از روشهایی که در یادگیری فرزندان شان کمک و همکاری می نماید روشنی می اندازند، همچنان معلمان از این طریق معلوماتی راجع به فرهنگ خانواده ها بدست می آورند تا برای تربیت شاگردان آمادگی بهتر داشته باشند.

۲- آگاهی برای تأمین ارتباط مکتب با خانواده ها: در این راستا معلمان باید سبب و علت این ارتباط را برای والدین توضیح دهند و از برنامه هایی که مکاتب برای بهبود تربیت شاگردان تدوین کرده است معلومات مفصل ارایه نمایند، تا والدین از همه پروگرامهای مکتب معلومات بدست آورده و همکاری خود را با مکتب ابراز و ادامه دهند.

۳- آگاهی به والدین در مورد کمک مالی به مکتب: معلمان برای والدین شاگردان آگاهی بدهند تا برای ترمیم و سایر ضروریات عاجل مکتب کمک مالی نمایند.

۴- آگاهی به والدین در امور تدریس فرزندان: معلمان برای والدین توضیح بدهند تا راجع به پیشرفت درسی فرزندان خود کمک و همکاری به هنگام نمایند، این به معنای است که والدین کارخانگی شاگردان را همه روزه به صورت منظم کنترل نمایند تا انجام شود و به روز بعدی معطل نگردد.

۵- آگاهی از چگونگی تصمیم گیری های مکتب: معلمان والدین را از تمام فعالیتهایی که در مکتب انجام می شود آگاه سازند، و در تصمیم گیری های مکتب، نظارت و کنترل داشته باشند، چون نظارت و کنترل نه تنها از برنامه های مکتب است، بلکه یکی از وجایب و مسؤولیتهای قانونی والدین بشمار می آید.

۶- آگاهی به والدین در امور اجتماعی: معلمان برای والدین راجع به شرکت فرزندان شان در امور کمک رسانی به مثابه رضاکارهای اجتماعی معلومات بدهند تا فرزندان در موارد ضروری هم در محل زیست و هم در اجتماع، مردم را در هنگام وقوع حوادث و مشکلات، مانند: زلزله، سیلاب، آتش سوزی، طوفان، معیوبین و معلولین را کمک و همکاری نمایند. (۴: ۱۳۶-۱۳۷)

لانگ بیچ LongBeachn در کتاب خود تحت عنوان «انجمن والدین و معلم» برای بهبود ارتباط بین والدین و معلمان می نویسد که والدین می توانند مطالب ذیل را از معلمان فرزندان شان یاد بگیرند:

- رابطه و برخورد کودک با معلمان، همصنفان و سایر شاگردان مکتب چگونه است؟
- مشارکت کودک در دروس و سایر فعالیت های مکتب چگونه می باشد؟
- پیشرفت یادگیری کودک در چه میزان قرار دارد؟
- دیدگاهها و گرایش کودک در مکتب چگونه می باشد؟
- علاقه مندی خاص کودک چیست؟

- معلم چه نوع تغييراتی را در رفتار کودک مشاهده و ياد داشت کرده است؟
- کودک به کدام نوع کمک خاص در خانه و مکتب ضرورت دارد؟
- معلمان نیز می توانند مطالب آتی را از اولیای شاگردان ياد بگیرند، مطالبی که از دید یک معلم آگاه درخور اهمیت می باشد:
- احساس کودک نسبت به مکتب و اولیای آن چطور است؟
- کودک اوقات فراغت را در کجا و چطور سپری می کند؟
- کودک چه مشکلات خاص دارد؟
- رغبتها و تمایلات خاص کودک به چه چیزها می باشد؟
- برخورد و گرایش کودک نسبت به والدین در خانه چه طور است؟
- برخورد کودک با هم سالانش در محل زیست چطور است؟
- کودک به کدام مضامین درسی علاقمند و در کدام مضامین مشکلات دارد؟ (۵ : ۱۰۶۰-)

(۱۰۶۱)

شورای اولیای شاگردان و معلمان، مردم محل رامشوره بدهند تا پدران و مادران، اطفال واجد شرایط شمول به مکتب را آماده رفتن به مکتب نمایند. در این زمینه جهت توافق و سازش دانش آموزان جدید الشمول از معلمان مسلکی و روانشناسان استفاده به عمل آید. اگر رفتار و کردار دانش آموزان موجب رضامندی و مسرت معلمان باشد و آنها امور درسی خود را به وجه احسن پیش ببرند در این صورت رابطه حسنه بین معلمان، والدین و شاگردان ایجاد می شود، ولی اگر کودک گرفتار مشکلات درسی و اجتماعی باشد، والدین و معلمان باید در برطرف کردن مشکلات کودکان تلاش ورزند. برای والدین بسیار مفید است که از ابتدای شمولیت کودک به مکتب تمام خصوصیات روانی، عادات و تمایلات او را به معلم مربوط گزارش دهند تا راجع به رفع مشکلات کودک تدابیر مقتضی و به مورد اتخاذ گردد. اگر والدین با معلمان در بهبود وضعیت کودک، تشریک مساعی نمایند و نسبت به کودک رفتار دوستانه داشته باشند، به مراتب نتایج بهتری به امور تعلیم و تربیت، صحت روانی، بدنی، عاطفی، اخلاقی و اجتماعی کودک خواهد داشت. عده از والدین هستند که از رفتن به مکتب و صحبت کردن با معلم بیم دارند، در حالیکه بعضی از معلمان نیز از صحبت کردن با والدین شاگردان هراس دارند، البته این سوء تفاهم والدین و معلمان، باید در روز های نخست شمولیت کودکان به مکتب حل گردد. مسؤولیت اساسی والدین است تا تااریخچه روشن از گذشته کودک و مسایل مورد علاقه او را در اختیار معلم بگذارند، تا معلم به بهترین وجه این معلومات را در مکتب مورد استفاده قرار دهد. اگر شاگردی در درس های خود موفقیت حاصل نمی کند، والدین نباید به خاطر این موضوع معلمین را مورد انتقاد قرار دهند، زیرا اگر، شاگرد کلمات انتقاد آمیز و ناسازهای والدین را درباره معلم خود

بشوداو می آموزد که چگونه خود را از مسئولیت نجات داده و گناه را به دوش دیگران قرار دهد. بناءً برای والدین لازم است تا به عوض انتقاد از معلم، طفل خود را کمک و راهنمایی نمایند. (۶: ۶۰۳-۶۰۴) تلاش در مشارکت و همکاری والدین و سایر اعضای خانواده تأثیر قابل ملاحظه بالایی موفقیت فرزندان در مکتب دارد. اگر معلم با اولیای شاگردان روابط نیک و دوستانه داشته باشند و باهم تبادل نظر نمایند، برای شاگرد زمینه بهتریادگیری مهیا می گردد به طور مثال: فراهم کردن محل مطالعه در خانه، تنظیم به موقع صرف طعام، تهیه غذای مناسب، تهیه میوه جات فصلی، تعیین تقسیم اوقات استراحت و بازی، راهنمایی امور ترا فیکه و اصول استفاده از پیاده روها و عبور از عرض سرک، تنظیم ایام رخصتیهای تابستانی و زمستانی در یک پروگرام که برای کودک هم تفریح و هم آموزنده باشد. به هر اندازه که مشارکت والدین با معلم در بهبود یادگیری و رشد شخصیت شاگردان در جهت مثبت بیشتر باشد، به همان پیمان برای کودک مفید و مؤثر تمام می شود. راههای دیگر برای مشارکت والدین با معلم در بهبود یادگیری شاگردان نیز وجود دارد که ذیلاً ارائه می شود:

- معلم اکثرأ بنابر عوامل فرهنگی و سنتی که در کشور ما مسلط است، نمی تواند به تمام خانه های شاگردان برونند و از چگونگی یادگیری فرزندان شان از صنف درسی و سایر مسایل مرتبط به مکتب، به والدین آگاهی دهند. بنابراین در جلسات شورا، معلم می تواند مشوره های مفید را برای والدین ارائه نمایند، مثلاً، معلم، می خواهند، بدانند، شاگردان کدام مضامین را به کمک والدین در خانه بیشتر مطالعه می کنند و یا به کدام مضامین مشکلات دارند. یعنی چگونه گی شناخت معلم از همکاری های والدین، نقش فوق العاده در بهتر آموزی شاگردان دارد.

- معلم، اولیای شاگردان را به مکتب دعوت کنند و برای آنها ورکشاپها دایر و برنامه های تعلیمی و تربیتی را برای شان توضیح بدهند. والدین انتظارات خود را جع به فرزندان خود روشن سازند و سایر معلومات مفید به والدین می تواند کمک کند تا بفهمند، چگونه یادگیری فرزندان می توانند کمک نمایند.

- معلم از رشته و مسلک اولیای شاگردان باید آگاه باشند تا در موقع لازم از تخصص آنها در برنامه های ماورای درسی و کارخانگی روزمره به مثابه معلم استفاده گردد، تا والدین نیز احساس نمایند که آمدن شان به مکتب بارزش بوده و فرزندان شان نیز به این کمک ها ضرورت دارند. زمانی که رابطه بین اولیای شاگردان و معلم قوام پیدا کرد به همکاران دایمی غرض کمک و همکاری شاگردان در امور تعلیمی و تربیتی مبدل می شوند.

از اینکه شورای اولیای شاگردان و معلم جنبه رسمی دارد و با مقررات خاص اداره می شود، لذا به هدف ذیل تأکید می نماید:

- ایجاد و تقویت حسن تفاهم بین اولیای شاگردان، معلم و فرزندان شان.

- روشن شدن روشها و شیوه های تربیت بهتر برای معلم و والدین.

- هردوجانب در همکاری به رشد وتکامل شخصیت کودکان ونو جوانان وپرورش استعدادهای ایشان سهیم ومسئول می باشند.

- هردوجانب ضرورت دارند تا نظریات ویادداشتهای خودرادرمورد پیشرفت یادگیری شاگردان بین هم مبادله ومقایسه نمایند. همچنان هردوجانب درموردتعلیم کودکان تقریباً اهداف تربیتی مشترک دارند تاپروسه تدریس ویادگیری بیش از پیش بهبودیپیداکنند. (۷: ۱۳۰-۱۳۱)

دربعضی موارد شورای اولیای شاگردان به همکاری مردم محل می توانندمکتب رادرحل مشکلات مکتب کمک مالی نمایند.این امر زمانی تحقق می یابد که اولیای شاگردان مطمئن گردند که فعالیتهای تعلیمی وتربیتی مکتب به نفع فرزندان شان بوده واز کمک های مالی مردمان محل استفاده سوء به عمل نمی آید.

اگراحياناً رابطه اولیای شاگردان به طور کلی بااداره مکتب قطع باشد، اداره مکتب ازچگونگی وضعیت بدنی، روانی،فرهنگی واجتماعی کودک وخانواده آنها معلومات نداشته باشد،همچنان اولیای شاگردان از چگونگی پروسه تدریس ویادگیری کودک وازمشکلات فرزند خود که بااداره مکتب ومعلمان دارد آگاهی نداشته باشد، چنین حالت مشابه آنست که مریض نزد داکتر مراجعه کرده واز حالت مریضی خود برای داکتر حکایت نمی کند،پس داکتر معالجات برمبنای معاینات لابراتواری وتیوری که راجع به علوم طب دارد، به تشخیص وتداوی مریض می پردازد، که نتیجه آن چندان مطلوب نخواهد بود.

شورای اولیای شاگردان ومعلمان درصورتی مفید واقع خواهد شدکه معلمان به همه اولیای شاگردان،درهرشرایطی که باشند، احترام قایل شوند وآنها رابپذیرند وبه تفاهم برسند. به مشکلات ومسایل شاگردان ازدید گاه والدین شان بنگرند،گفته های والدین شاگردان را بدقت گوش کنند. به اولیای شاگردان فرصت دهند، تهرچه درباره فرزندان شان می دانند ومی خواهند بگویند ویا ازفرزند خود تعریف وتمجیدکنند ولو، اگر نادرست هم باشد، ناراحت نشوند.احساسات اولیای شاگردان رادر یابند وآنها را دراظهارات شان کمک نمایند.

برای استمرار واستحکام شورای اولیای شاگردان ومعلمان باید دروازه های مکاتب برای اهداف متعدد یعنی غرض حل مسایل مردم محل درمحدوده امکانات بازباشد بخصوص درروستاهای، مکتب به مثابه مرکز فرهنگی بااهداف متنوع وبادردبخور مردم مبدل شود به ویژه درعرصه زراعت ومالداري،باغداری،پرورش مرغ وماهی، صنایع دستی وامورمنزل برای زنان وغیره که این راهکارها والدین شاگردان را برای همکاری بامکتب انگیزه می دهد. به همین منوال درحل مسایل فرهنگی وسایر اموراتجتماعی مُمید واقع شوند تاانگیزه وحب مکتب دوستی برای مردم محل وفرزندان شان ایجادشود. کتابخانه مکتب مانند کتابخانه عامه وسایر امکانات آن تا حد، ممکن، درخدمت مردم محل

قرارگيرد، بارعايت اينکه پروسه تدريس مختل نشود. ناگفته نبايد گذاشت که تدابير و تصاميم شورای اولياي شاگردان و معلمان بادر نظر داشت مکاتب نسوان و ذکور در بعضی از موارد متفاوت می باشد. یکی از راهکارهای پسندیده شورای اولياي شاگردان و معلمان در راستای تأمین نظم و دسپلين شاگردان مکتب این است که والدین نخست از بد رفتاری های فرزندان شان آگاهی پیدا کنند و بعد در زمینه جلوگیری از هرنوع اعمال خلاف ورزی و بد رفتاری آنها تدابير تربیتی و قايوی اتخاذ گردد. در صورتیکه روابط اولياي شاگردان بامکتب غير فعال باشد، نه تنها این اهداف برآورده نمی شود، بلکه حادثات جدی و خطرناکی بوقوع می پیوندد که باعث مختل شدن نظام آموزشی و تربیتی در مکتب می گردد، چنانچه ما شاهد حوادث ناگواری هستيم، که در مکاتب ما در سال های اخیر به وقوع رسیده است. پس در این راستا کار و فعالیتهای بیشتر ضرورت است تاشورای اولياي شاگردان و معلمان ومسؤولیت های شان در جامعه نهادینه شود و به امر فرهنگی و قابل اجراء مبدل گردد. شایان ذکر می دانم که همکاری والدین بامکتب در بهبود تعلیم و تربیه شاگردان یک مسأله فرهنگی است، بدین لحاظ کاروپیکار مشترک ملی در این راستا ایجاب می کند تا این فرهنگ نیک در ذهن و افکار عامه نهادینه شود، در اینجا وجیهه رسانه های صوتی، تصویری، روحانیون، امامان مساجد و جامعه مدنی است تا به این مسئله خطیر توجه جدی نمایند. تحقیقاتی که از طرف دانشمندان روانشناسی در باره هم آهنگی «شورای اولياي شاگردان و معلمان» و رهبری مکاتب انجام شده، نتایج ذیل به دست آمده است:

- بر مبنای اثرات شورای اولياي شاگردان و معلمان، والدینی که در یادگیری فرزندان شان کمک و راهنمایی شده اند به تناسب شاگردانی که والدین شان کمک و راهنمایی نشده اند پیشرفت تحصیلی بهتری نشان میدهند.

- مکاتبی که بر مبنای برنامه شورای اولياي شاگردان و معلمان، والدین رادرمیادگیری فرزندان شان بیشتر آموزش داده اند به تناسب والدینی که کمتر آموزش دیده اند، یادگیری فرزندان شان بهتر بوده است. اما چیزی که تحقیق توصیه می کند اینست که برقرار کردن روابط نیک شورای اولياي شاگردان و معلمان و ارائه شیوه های عملی همکاری و کمک غرض پیشرفت تحصیلی و ثبات نظم و دسپلين در مکتب به فرزندان شان، بخشی مهمی از هر پلان و برنامه آموزشی برای بهبود بخشیدن به موفقیت و سازگاری شاگردان با مکتب می باشد. (۸: ۱۳۰)

در شرایط موجود کشور ما لازم است، در مکاتب نسوان روستایی، مادران و در مکاتب پسران، پدران در شورای اولياي شاگردان و معلمان فعالیت داشته باشند و در صورت امکان هر دو یکجا در هر دو نوع مکتب فعالیت داشته باشند، البته این مسئله در هر ولایت، ولسوالی ها و قریه و قصبات کشور ما، تنوع فرهنگی دارد که شوراهای هر مکتب در این موارد می توانند تصامیم جداگانه را برای همکاری شورا اتخاذ نمایند. مطالب فوق برای شوراهای اولياي شاگردان مکاتب کشور مادرانی اهمیت بسزایی می باشد، زیرا چنین روابط بین مکتب و اولياي شاگردان تا هنوز در وضعیت ابتدایی و در حالت شکل گیری

قراردارد، بنابرین بین اولیای شاگردان ومعلمان ونیز رهبری مکتب غرض تفاهم به کاروتلاش هرچه بیشتر نیاز احساس می شود. از محتویات مطالب بالاچنین نتیجه به دست می آید که «شوراهای اولیای شاگردان ومعلمان» درمکاتب کشورما یکی از نهادهای ضروری غرض حل پرابلم های شاگردان درمکتب، خانه ومحل زیست محسوب می شوند. درمکاتب کشورما بیشتر ضرورت احساس می شود که این شوراها، والدین را غرض راهنمایی وهمکاری تربیت فرزندان شان آموزشهای عملی بدهند تا آنها از اهمیت مشارکت درمکتب بخاطر بهبود یادگیری کودکان شان وسایر مشکلات مرتبط بامکتب وخانه آگاهی حاصل نمایند وگامهای مؤثرادر این راستا بردارند. قابل تذکر می دانم که درمکاتب افغانستان قبل از همه معلمان راجع به چگونگی مسئولیت واهداف شورای اولیای شاگردان ومعلمان، معلومات لازم داشته باشند وتجارب مکاتب مختلف کشورهادراختیارشان گذاشته شود تادر «شورای اولیای شاگردان ومعلمان» تصامیم به موقع رابه نفع تعلیم وتربیه شاگردان ونظم وديسپلین مکتب به منصفه اجرا قراردهند.

پیشنهادات:

۱- از چگونگی شیوه های فعالیت «شورای اولیای شاگردان ومعلمان» در روند آموزش وپرورش شاگردان مکاتب، برای محصلان مؤسسات تربیه معلم و پوهنحی های تربیه معلم پوهنتون های افغانستان، نه تنها کار مثمر وبا هدف صورت گیرد، بلکه محصلان تشویق گردند تا از این شیوه کار شورا در هنگام وظیفه (زمانی که به حیث معلم ایفای وظیفه می نمایند) استفاده معقول ومناسب بعمل آورند.

۲- فعالیتهای «شورای اولیای شاگردان ومعلمان» مکاتب کشور، در جامعه نهادهینه شود واز چگونگی فعالیت وسهمگیری آنها در امور نهاد های آموزشی بالترتیب از رسانه های صوتی وتصویری و بالاخص رادیوتلوویزیون تعلیمی وتربیتی وزارت معارف انعکاس یابد.

منابع:

- ۱- قانون معارف افغانستان، کابل، مطبعه وزارت عدلیه، ۱۳۸۷.
- ۲- علی اکبر شعاری نژاد، روان شناسی تربیت و تدریس، تهران، اطلاعات، ۱۳۸۷.
- ۳- امان الله، صفوی، روشها فنون والگوهای تدریس، تهران، سمت، ۱۳۸۵.
- ۴- احمد صافی، آموزش وپرورش ابتدایی - راهنمایی تحصیلی ومتوسطه، تهران، سمت، ۱۳۸۴.
- ۵- داکتر بنیامین اسپاک، تغذیه وتربیت کودک، مترجم، داکتر مصطفی مد نی، تهران، خاشع، چاپ هفدهم، ۱۳۸۷.
- ۶- رابرت ای. اسلاوین، روانشناسی تربیتی، مترجم، یحی سید محمدی، تهران روان، ۲۰۰۶.
- ۷- داکتر علی اکبر شعاری نژاد، روانشناسی تربیت وتدریس، تهران، اطلاعات، ۱۳۸۷.
- ۸- رابرت ای. اسلاوین، روانشناسی تربیتی، مترجم، یحی سید محمدی، تهران، نشر روان، ۲۰۰۶.

سر محقق علی محمد منگل

په ولسي سندرو کې د کندهار او د هغه د څو سیمو تشریحي نوملیک

هر چاته خپل وطن کشمیر دی
ماته کشمیر دی د کندهار شینکي باغونه
د کندهار نه مې زړه نه ځي
په کندهار کې مې یار شپې سبا کوینه

لوی کندهار، چې له ډېر پخوا څخه زموږ د هېواد د مدنیت مرکز وو، یو وخت د (کندهارا)، (کندهاروا) او د (کندر) په نامه یاد شوی دی، اوس د کندهار په نامه یادېږي. د پخوانیو جغرافیایي حدودو له مخې یې ختیځ لورته پکتیا، جنوب خواته بلوچستان، لویدیځ اړخ ته یې سیستان او شمالي لوري ته یې د غور تاریخي سیمې پرتې دي.

لوی کندهار، چې پراخې سیمې یې احتوا کړې دي، تراوسه پورې یې عمومي مشخصات او خصوصیتونه لاهم سره ګډه او شریک دي. که څه هم د اوسني کندهار حدود ډېر لنډ او په ډېرو برخو کې یې پوره تغیر کړی دی او کم شوی دی.

کندهار چې لرغونی روښان تاریخ لري، دهوتکو د پاچاهانو مرکز، د لوي احمد شاه بابا پایتخت، د مختلفو فرهنګونو او مدنیتونو د تېریدو مرکز او زموږ د ګران هیواد افغانستان د سترو او مشهورو ولایتونو څخه شمېرل کېږي. کندهار په ۱۲ او ۱۳ دقیقو، ۲۰ او ۲۵ ثانیو شمالي عرض البلد کې موقعیت لري.

د کندهار سترې دښتې اود لويو غرونو سلسلې ډېرې حاصل خيزې دي، چې هم يې د کندهار په ښکلا او هم اقتصاد کې د پام وړ بدلون راوړی دی. د کندهار ولايت انار، انگور، بادام، شکرپاره، زردالو، اينځر او داسې نورې ميوې ډيرې مشهورې دي. (۱)

دکندهار مرکز په خپله دکندهار ښاردی او د خلکو ژبه يې پښتو ده. د پښتو د ولسي ادب، په ولسي سندرو کې د تاريخي کندهار يادونه او ستاينه په مينې سره شوي ده، چې دلته به يې څو بيلگو او سندرو ته په ادبي رنگيني او ادا سره ځای ورکړوو.

لنډی:

اشنا مې گل دکابل جان دی
 زه يم بلبل دکندهارنغمې کومه
 باباولي پرکندهار دی
 زماجانان يې و زيارت ته تللی ونه
 پېژوان په کورمه کې جوړيږي
 دکندهار زرگره مات دې شه لاسونه
 تردې لنډۍ زنې دې جار شم
 لکه انار دکندهار زړه سره وينه
 دا ستا دا غونډه منډه زنه
 لکه انار دکندهار زړه خوږه وينه
 دسپينې خولې بيه دې واخله
 موږ سوداگر دکندهار راغلي يونه
 دکندهار دگلوزه يم
 د دې پردوگلوشخه يو نه پېژنمه
 دکندهار په دروازه کې
 لالی ولاړ په دسمال او ښکې تويينه
 دکندهار په بره ډډه
 کلا ولاړ ځوانان جنگ ته تللي دينه
 زماپه يارۍ باور وکړه
 له کندهاره به دې ښکته تېره کړمه
 زما په يارۍ اعتبار وکړه
 له کندهاره به د ښکته تېره کړمه
 لاس په لستونې کې را تېرکه

په کنډارو انارو ووهه لاسونه (۲)

داتن نارې او بيتونه:

ښکلیه کندهاره
 څلوردې دروازې څلور بازاره
 گل يې کندهاره
 څلور دې دروېزې څلور بازاره
 ږنگ شې کندهاره
 څلوردې دروېزې څلور بازاره (۳)
 برسې کندهاره
 چې څلور دې دروازې څلور بازاره
 زما يارد رکې بندي شو
 چې په پښوې زولنې ځنځير پرغاړه (۴)
 دتوت په ونه توره کندهاره
 ودان سې کندهاره
 څلوردي دروېزې څلور بازاره (۵)
 امرت په ونه توره کندهاره
 زلفې مې اوږدې شوې
 اوږ دې زلفې به څوگرزم بې ياره (۶)
 آتني چې کندهار نجونې کوينه
 په ملا کړې وړې شي
 شهباز يې د نامه غوټې وهينه
 گل شې کندهاره
 څلوردې دروېزې څلور بازاره
 آتني چې کندهار پېغلې کوينه
 له خياله کړې وړې شي
 پوپک يې د نامه غوټې وهينه (۷)

دښادۍ سندرې (بابولالې)

خوړې درغلو درځونه
 کندهار کې نجونې ډېرې
 موږ په ښه نامه درځونه (۸)

خور سهار دی زموږ تلوار دی
ناوکی مو به لاس را کړئ
زموږ کور په کندهار دی (۹)

دنکل غږونه:

دخدای شپې ورځې به وي ياران به نه وي
کندهار بازار به وي سودا به نه وي (۱۰)
که پاڅه دي لويه خدايه
کندهار انار پاڅه دي
اسلم خان بابا دخوري
پرما ترڅه دي

جاريټي سندرې:

کېړه وړه په لارې درومي په نخرو پرون
له سالو لا لاندې پې شور د گونگرو پرون
کېړه وړه په لارې ځم دامې دستور دی
په غوړياشو څڼومې ايښی گلاب سور دی
په لارې ځم دجنکو راپسې هور دی
ډېرمې زخميان کړه څنکندن که په ورو ورو پرون
له سالو لا لاندې گلونه پې په خوشان ايښي دي
ځينې غونچې دي ځينې پې تار په تار پريشان ايښي دي
جلی په منځ کې دغمي لعل د بدخشان ايښی دی
ناڅاپه تلم پرې واوښتم په تماشو پرون
له سالو لا، لاندې دتا صورت گلزار دی
سینه بمبې، خوله دې کشمير، خال دې کندهار دی
په نورو جونوکې دتا صفت نامدار دی
په جال دې لاندې کړه بازان د سردرو پرون (۱۱)

ارغنداو:

دارغنداو (ارغنداب) سمسوره او ښايسته سيمه دکندهار څخه لويديځ ته د نهو کيلومترو په واټن پرته ده
او له کابل څخه ۵۲۴ کيلومتره لرې ده، د ارغنداو د ښايسته سيمې آب و هوا ډېره معتدله او په زړه
پورې ده.

دارغنداو سيند د دغې ښکلې سيمې له منځ څخه تېرېږي، چې د دې ښايسته شنې او زرغونې سيمې هوا ډېره نرمه او ملايمه کوي.

له دغه سيند څخه دوولس ويالې او لښتي ايستل شوي، چې د ارغنداو دخلکوڅرې ځمکې او کڅې پرې خړوبېږي، د ارغنداو جنوب شرق خواته دوه غرونه د بابولي او مرجان په نوم پراته دي.

دارغنداو دواړو خواوو ته ډېر لوی کلي، چې شمېر يې له پنځوسو څخه اوږي ودان شوي، د ارغنداو سيمه ډېر گڼ باغونه لري او مېوه لرونکې ونې پکې زياتې دي، غلې او دانې يې هم ښې پريمانه دي، ډېرې څرې ځمکې لري. (۱۲)

دېښتو ولسي ادب په ولسي سندرو کې د ارغنداو يادونه ډيره په مينه سره کړې ده، چې څو بېلگونه يې اشاره کوو.

لنډۍ:

د کندهار شين ارغنداوه

که مې يار راغی کال په تاکې تېرومه (۱۳)

د ارغنداو نه مې زړه نه ځي

ارغنداو کې مې يار باغچې ولاړې دینه (۱۴)

سندره:

لوی سهار و مير احمد غازي روان سو

آس يې زين روان په لوري د جانان سو

فکرو ذکر يې د خپلې محبوبا و

ارغنداو ته يې په ځخاسته په خنداو

ځوان وگل غوندې په ورين تندي روانه (۱۵)

پنجوايي:

پنجوايي د کندهار په تاريخي ښايسته ولايت کې يوه ښکلې علاقه ده، د پنجوايي علاقه له درې دېرشو څخه زيات ابا دکلي لري، پنجوايي د کندهار له مرکز څخه تقريباً ۲۷ کيلومتره واټن لري. د ارغنداو سيند د دغې سيمې له شرقي برخې څخه پيل کيږي، له شمالي څنډې څخه تېرېږي او د جنوب لوري ته يې بهيږي.

د ارغنداو له سيند پرته يو بل سيند د پنجوايي د غرب لوري ته جريان او خوځښت لري، دا دواړه سيندونه د پنجوايي د سيمې زياته برخه خړو بوي، په پنجوايي کې هر ډول غلې، دانې، شنه سبزيجات او ميوې ډېرې پيدا کيږي، پنجوايي ښه ښکلي کلي او ښايسته ماڼۍ او ودانۍ لري.

په پنجوايي کې دوې غونډۍ د (مارکوه) او (خير) په نوم شتون لري، د مارکوه په غونډۍ کې (د شمشير غار) په نوم سره يو ښمځه (سمځه) وجود لري، ددغې سمځې ليدو ته خلک ډېر ورځي او د

دغه غار په باب خلکو کې ډول ډول فولکلوري روايات شتون لري، چې د دوی د عقیدو یو جز ګڼل کیږي.

د پنجوايي مرکز دیو عصري ښار په ډول ودان شوی، دا ښار ډېر ښکلي دکانونه او ښایسته کورونه لري. (۱۶)

د پښتو ولسي ادب په ولسي سندرو کې د پنجوايي خاصه یادونه کړې ده.

د آتنې سر (نارې - پامونه):

پورته پنجوايي کښته سپروان دی

نوردگرمی مړه شو

پر شا لیلی د زلفو سایه وان دی (۱۷)

په دغه بڼه هم ویل کیږي:

پورته پنجوايي کښته سپروان دی

موردگرمی مړه شو

پر شا لیلا د زلفو سایه وان دی. (۱۸)

لنډې:

د پنجوايي نه به لاړ شم

په پنجوايي کې مې زړه ستنې خڅې دینه

چې یار مې نه وي پنجوايي کې

که ونې بوتې یې لونگ وي څه یې کمه

دا پنجوايي کې به زه څه کم

دیار دپاره پکې شپې سبا کومه

په پنجوايي کې زماڅه دي

دیار دپاره پکې عمر تېره ومه

که پنجوايي دې راسره پرېښوه

په سپروان کې مې سپینه خوله وخوړه مینه (۱۹)

تختپول:

د تختپول کلی، د دو کیلو مترو په واټن د عبدالرحمن دکلي جنوب شرق ته، د کندهار تاریخي ولایت

دارغستان په سیمه کې پروت دی، د تخته پول کلی د شرقي طول البلد د ۶۵ درجو، ۷۵ دقیقو، ۴۴ ثانیو

او د شمالي عرض البلد ۳۱ درجو، ۱۹ دقیقو او ۴۸ ثانیو کې موقعیت لری. (۲۰)

په ولسي سندرو کې یې داسې یادونه شوې ده.

داتې نارہ:

که مسته ځي تخته پول واله مسته ځي
آفرين په پښتنوکې
ودښمن ته په سلا کمربسته ځي (۲۱)

لنډۍ:

که تختپول ته راسره ولاړې
دا شنه ډاټسڼ به چلوم تابه ساتمه
د تختپول نه مې زړه نه ځي
يارمې روان دی زه بندۍ ورسره ځمه
که تختپول ته راسره ولاړې
داسپينه خوله مې په نسيه غواړه مينه

ترنک:

ترنک هغه سيند دی، چې د مقر د سرکاري کلا جنوب غرب کې، د شرقي طول البلد ۶۵ درجو، ۳۰ دقيقو، ۲۵ ثانیو او د شمالي عرض البلد ۳۱ درجو، ۲۵ دقيقو او ۳۸ ثانیو ترمنځ پروت دی، د ترنک سيند د دوري سيند ته توپيري. (۲۲)

ترنک لکه څرنگه چې پورته ورته اشاره وشوه، د افغانستان د سيندونو څخه د يوسيند نوم دی، دغه سيند د هلمند د سيند د معاونينو او مرستيالانو څخه شمېرل کيږي، ترنک د مقر د غرونو څخه سرچينه اخلي او د کندهار ښار د سوېل څخه تيريږي. (۲۳)

د پښتو خوږې ژبې، د ولسي ادب په ولسي سندرو کې د ترنک يادونه کړې ده. سندره:

ترنک بهيري ترنک بهيري غاړې ترغاړې
زما زړگي خو خپل لالی غواړي
که روده! روده! د ترنک روده! خاوند دې وچ کا
چې زړگي مومي زما خپله سوده (۲۴)

لنډۍ:

چې پسرلی شي زړه مې بل شي
د ترنک جونو لره زه په سيل ځمه (۲۵)
چې پسرلی شي زړه مې ښه شي
چې د ترنک په غاړه، غاړه غړۍ شونه

چې پسرلی شي زړه مې ښه ښي
ترنک کې به له یار چاپېر کم مړوندونه (۲۶)

بابولاله (ښادی سندره):

پر ترنک کې کجاوې دي
زما جان چې واده وړینه
ورسره مستې ترلې دي (۲۷)

تپه تیگی:

ترنک او بو یې ښایسته دی
چې او به نه وي ترنک څه ښایست لړینه
(دگل محمد مقري له خولې)

سپېروان:

سپېروان یا سپېدروان، دکندهار ولایت په شنه او زرغونه سیمه کې، د پنجوايي د ولسوالۍ یو لوی کلی دی، د سپېروان کلی د پنجوايي جنوب لويديځ ته پروت دی، د دغې سیمې اوکلي زیات او سېدونکي د نورزیو دټبرڅخه دي، چې دوی د دغې سیمې په کلیو او بانډوکې استوگن دي. په دوی کې دپښتني کلتور او عنعناتو پخواني بېل بېل توکي تر اوسه په ښه شان پالل کېږي. تر هرڅه په دغه سیمه او په تېره په سپېروان کې، د هغوی ملي اتنې او د ملي اتنې اجراکول ډېر مشهور دي او خاصې ښکلي نارې او بیتونه هم پکې وایي.

د دغې سیمې ډیر میوه انگور دي، چې د بل هرڅه څخه د انگورو باغونه پکې ډېر دي، د مالدارۍ او حواشيو شیدې، غوړي او نور حاصلات یې هم مشهور دي. په سپېروان کې، د شیخ قلندر مولانا زیارت هم ډېر نوم لري او ډېر مشهور دی، چې په اخترونو کې نر او ښځې ورځي، زیارت یې کوي. (۲۸) د پښتو د ولسي ادب، په ولسي سندرو کې، دکندهار د نورو سیمو او کلیو په شان، د سپېروان دکلي یادونه هم شویده، چې په مینه به ورته ځای ورکړو.

د اتنې نارې:

اتنې دې د سپېروان نجونې کوینه
خوراک یې سپین کشمش دی
سهار یې د غونډۍ شمال وهینه (۲۹)
پورته پنجوايي کښته سپېروان دی
نوردې گرمې مړه شوه
پر شاه لیلی د زلفوسایه وان دی (۳۰)
آتنې چې د سپېروان پیغلې کوینه

په نړۍ ملا کړې وړې شي
تاویند یې د نامه غوټې وهینه

لنډۍ:

چې د سپېروان په باندو راغلم
باندې خالي وې سترگو نه کړه دیدنونه
(منگل)

نارنج:

نارنج د کندهار د ځنډن تاریخي ولایت په غبرکې، دهغې لوړې او مشهورې ماڼۍ نوم دی، چې د هوتکو په تاریخي دوره کې یې پوره نوم شان او شوکت درلود، تر اوسه پورې ددغې تاریخي، لرغونې او زړې ماڼۍ خرابې او کنډوالې د کندهار په زاړه ښارکې لا تر سترگو کېږي. (۳۱)
د نارنج یادونه د پښتو دولسي ادب، په ولسي سندور کې راغلې دي. چې په مینه به یې یاد ته ځای ورکړو.
د هوتکو ناره:

که اوردی د زینو په وره کې اوردی
پښتانه په غره کې تیت دي
شاه حسین له نارنجه جنگ ته سپور دی (۳۲)

لنډۍ:

په کنډوالو د نارنج راغلم
ماته کیسې د میرویس خان را یادې شوېنه

کلابس:

کلابس (قلعه بست) د کندهار سمسور تاریخي ښار لمر لویديځ لوري ته واقع ده، د کلابس تاریخي کلا د ډیر لرغونې وخت څخه د پاچا هانو غوره پایتخت وو.
د فتح خان بړیڅ پلار اسلم خان پاچاهي همدلته تېره شوې ده، د کلابس کلا هغه وخت ډیر شان او شوکت درلود او ډیره پخه ودانه شوې وه، کله چې فتح خان له پلار څخه مرورشو او د هند په لور یې د تلونیت وکړ، مور یې چې خبره شوه، په دغه شیبه کې یې د کلابس دکلا یوه دروازه ورته وینوله، خو فتح خان زوی یې د کلا په بله دروازه ووت، دغه حال ددغې کلا د پوخوالي او پخې ودانۍ شان او غوره والی ښه څرگندوي، چې ډیره کلکه او پخه اباده شوې وه.
د پښتو د ولسي ادب، په ولسي سندرو کې د کلابس یادونه په ښه انداز سره شوې ده، چې په ادبي مینه به ورته ځای ورکړو.

د نکلونو نارې:

که دوې دي لويه خدايه، کلابس دروازې دوې دي
بردايوه مې فتح وزي
پر دا بله يې د مورخدايه سوې نارې دي
که کوترې د کلا پرسر کوترې
فتح خان وايي يامې خور يې
يا را ووزه دروازه که ډرې وږې (۳۳)

قيتول:

قيتول د کندهار ولايت، په تاريخي او شنه ښکلي ښار کې د هغه غره نوم دی چې د هوتکيانو په وخت
او له هغې د مخه د کندهار جنگي کلا او کوټ يې په لمن آباد وو. (۳۴)
د قيتول يادونه د پښتو د ولسي ادب، په ولسي سندرو کې راغلې دی.
دهوتکوناره:

که غورځي په قيتول کې څولې غورځي
شاگل پروت
کاره برېتونه يې له پښو تر سره څرځي

ميوند:

ميوند د کندهار په ولايت کې د لوېديځ لورته يو کلی دی، دا کلی د ختيځ طول البلد ۶۵ درجو او
شمالي عرض البلد ۳۱ درجو په اوږدو کې د کشک نخود په شمال ختيځه څنډه کې پروت دی.
د کشک نخود له حکومتي بڼ څخه، چې د کندهار، هرات اوفراه د دريو لارو په منځ کې موقعيت
لري، يو سرک د شمال په لور ۱۲ کيلومترو په واټن د ميوندکلي خواته تېر شوی او خلک ورباندې
تگ، راتگ کوي، په دغه کلي کې د ميوند ستر سوبمن او فاتح غازي محمد ايوب خان او د هغو
مجاهدو ميلي افغانانو او د انگريز استعمارگرو خونخوار لښکرو ترمنځ د ميوند تاريخي جگړه پېښه
شوې وه. (۳۵)

په دغه جگړه کې افغانانو دسر دوينو په تويولو سره انگريز ته سخته ماتې ورکړه، اوس ميوند
د کندهار د ښارلويدځ لورته يو سمسوره ولسوالی ده، هغه لوی ډاگ او ميدان دلته واقع دي، چې د
ميوند جنگ پکې پېښ شوی وو، غازي سردار محمد ايوب خان او دده ملي مبارزو ملگرو په خپله
سربښندنه د انگريزانو منظمه او په عصري وسله سنبال شوې قوه ماته او تار په تار کړه او ميوند ورڅخه
خالي شو.

د پښتو دولسي ادب په ولسي سندرو کې د ميوند يادونه راغلې ده.

لنډۍ:

توره په لاس بوړی په غاړه
جانان ولاړ دی د میوند غزاله ځینه (۳۶)
که په میوند کې شهید نه شوې
خدا ییرو لالیه بې ننگۍ ته دې ساتینه (۳۷)
سرمې دې جارتر خپل وطن شي
چې د میوند په شهیدانو حساب شمه (۳۸)
که په میوند کې شهید نه شوې
خدا ییرو لالیه بې ننگۍ له دې ساتینه (۳۹)
یعقوب بې وړی کلکتې ته
ځکه ځوانان نن د میوند جنگ لره ځینه
که په میوند کې شهید نه شوې
گراڼه لالیه بې ننگۍ له دې ساتینه (۴۰)

ښادۍ سندرې (بابولاله)

خور تور آس تور پي تانگونه
زما دجان واده موراوړ
د میوند پر میدانونه (۴۱)

سندرې:

را ووته سرداره
له کلا په نیت د جنگ
ناز پیره په میونده (۴۲)

ټیټکی:

په ایوب خان مې سلام وایه
یار مې میوند ته کومکي در ولیږنه
په میوند جنگ دی پاتې به نشم
مورې! دعا راته کوه چې غازي شمه
په ایوب خان مې سلام وایه
انگریز د مات کی د میوند په میدانونه (۴۳)

منابع موخذ:

- ۱- کاندید اکادمسين محمد ظاهر افق، د کندهار کورنی جوړښت، ۸۱ مخ، د افغانستان د علومو اکاډمي، ۱۳۶۸ کال چاپ، آريانا مطبعه.
- ۲- پښتولنډۍ، د افغانستان د علومو اکاډمي چاپ اثر د پورته ټيکيو دپاره وگورۍ.
- ۳- علي محمد منگل، ولسي ادب، قلمي اثر.
- ۴- سيال کاکړ، فولکلوري سوغات، ۵۳ مخ، کوټه، ۱۹۸۷ع چاپ.
- ۵- غلام محمد، د پښتو دودونه، ۲۱۶ مخ، اطلاعات کلتور وزارت، ۱۳۵۳ کال چاپ.
- ۶- پښتني سندرې لومړۍ برخه، پښتو ټولنه، ۳۳ مخ، ۱۳۴۳ کال چاپ.
- ۷- د اتڼچيانو له خولې، ۱۹۴ مخ.
- ۸- پښتني سندرې لومړۍ برخه، پښتو ټولنه، ۳۵۴ مخ.
- ۹- استاد حبيب الله رفيع، دخلکو سندرې، ۸۹ مخ، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، ۱۳۴۹ کال چاپ.
- ۱۰- محمد گل نوري، ملي هنداره، ۲۵ مخ، پښتو ټولنه، ۱۳۱۸ کال چاپ.
- ۱۱- د رفيع، دخلکو سندرې اثر څخه.
- ۱۲- زلمی هيواد مل، اولسي سندرې لومړۍ ټوک، د افغانستان د علومو اکاډمي، ۸۹-۹۰ مخ، ۱۳۶۱ چاپ.
- ۱۳- قاموس جغرافيايي افغانستان، ج اول، ص ۵۰، ۱۳۳۵ کال چاپ، دولتي مطبعه.
- ۱۴- پښتو لنډۍ، ۲۱۹ مخ.
- ۱۵- د ولس له خولې.
- ۱۶- فرهنگ خلق، مجله ۱-۲ گڼه، ۱۳۵۸ کال چاپ.
- ۱۷- قاموس جغرافيايي افغانستان، ج ۱، ص ۳۵۲-۳۵۳.
- ۱۸- پښتني سندرې، لومړۍ برخه، پښتو ټولنه، ۳۳۳ مخ.
- ۱۹- سيال کاکړ استاد، فلکلوري سوغات، ۵۳ مخ، کوټه.
- ۲۰- دولس له خولې د منگل قلمي اثر څخه.
- ۲۱- قاموس جغرافيايي افغانستان، ج ۱، ص ۳۸۸.
- ۲۲- پښتني سندرې، دوهمه برخه، پښتو ټولنه، ۳۴۲ مخ.
- ۲۳- قاموس جغرافيايي افغانستان، ج ۱، ص ۳۹۲.
- ۲۴- پښتو تشریحي قاموس، پښتو ټولنه، علومو اکاډمي، دوهم ټوک، ۱۰۰۸ مخ، ۱۳۶۰ کال چاپ.

- ۲۵- د پښتو ادبياتو تاريخ، دوهم ټوك، پښتو ټولنه، پوهاند عبدالحی حبيبي، ۱۷۰ مخ.
- ۲۶- پښتو لنډۍ، علومواکادمي، ۱۱۷ مخ.
- ۲۷- ع، م، منگل قلمي اثر.
- ۲۸- پښتني سندرې، لومړۍ برخه، پښتو ټولنه، ۳۵۰ مخ.
- ۲۹- دا معلومات د نوميالي ليکوال او مشر محمد ولي زلمي له خولې کښل شوي دي.
- ۳۰- پښتني سندرې، لومړۍ برخه، ۳۳۲ مخ.
- ۳۱- پورتنی اثر ۳۳۳ مخ.
- ۳۲- د خلکو سندرې، استاد حبيب الله رفيع، د تاريخ ټولنه، ۱۵۰ مخ.
- ۳۳- همدا اثر ۱۵۰ مخ.
- ۳۴- ملي هنداره، محمد گل نوري، ۴-۸ مخ.
- ۳۵- همدا اثر، ۷-۸ مخ.
- ۳۶- استاد حبيب الله رفيع، د خلکو سندرې، ۱۵۷ مخ.
- ۳۷- قاموس جغرافيايي افغانستان، ج ۴، ص ۸۸.
- ۳۸- پښتو لنډۍ د افغانستان د علومواکادمي اثر.
- ۳۹- پښتو لنډۍ د افغانستان د علومواکادمي اثر.
- ۴۰- پښتو لنډۍ د افغانستان د علومواکادمي اثر.
- ۴۱- پښتو لنډۍ د افغانستان د علومواکادمي اثر.
- ۴۲- روحي سندرې، پيښور چاپ، ۵۴۱ مخ.
- ۴۳- پښتني سندرې، لومړۍ برخه، ۳۵۲ مخ.

اضطراب امتحان و راهای مقابله با آن

شاگردان قبل از شروع امتحانات، همه روزه مشق مینویسند، درس میخوانند، در فعالیت های گوناگون صنفی شرکت میکنند و همه چیز به روال عادی پیش میرود. زمان امتحانات که فرا رسید، از آن پس آرمش آنها به هم میخورد و همه چیز تغییر میکند. گروهی از شاگردان عصبانی، افسرده، پریشان، ناراحت و مضطرب میشوند و گروهی دیگر چنان آشفته و نگران میگردند که پاسخ سوالات ساده را هم از یاد میبرند. البته داشتن کمی اضطراب و ترس در ایام امتحانات امری طبیعی و معقول است؛ چرا که موجب حرکت و انگیزه شاگردان برای درس خواندن میشود. اما اگر این نگرانی به حدی برسد که تاثیر منفی بر روند آموزش روزانه آنان بگذارد و مانعی برای پیشرفت آن ها شود، غیر طبیعی و نامعقول است.

اضطراب امتحان حالت هیجانی ناخوشایندی است که قبل از آغاز امتحانات اغلب شاگردان یا محصلان در وجود خود حس می کنند. این اضطراب میتواند همچون سایر اضطراب ها همراه با سردرد، سرگیجه، دل درد، حالت تهوع، تپش قلب و تنگی نفس باشد. در مواردی نیز، اضطراب امتحان می تواند به مشکلی اساسی و جدی برای شاگردان تبدیل شود و هنگام شروع امتحانات آن ها را به شدت عصبی و ناتوان کند تا حدی که هیچ تمرکز و توجهی بر افکار و اندیشه هایشان نداشته باشند.

به طور کلی، اگر هدف های اصلی امتحان گرفتن را :

(الف) ایجاد علاقه و انگیزش بیشتر برای یادگیری بهتر؛

(ب) ارزیابی و سنجش میزان پیشرفت شاگردان؛

(پ) اصلاح روش تدريس معلمان؛

(ت) رسيدن به هدف های ارزشمند آموزشی بدانيم،

نه تنها شاگردان نبايد ترس و تشويشی به خود راه دهند؛ بلکه بايد مشتاقانه به انتظار روزهای امتحان باشند. اما زمانی که کودک و يا نوجواني نسبت به توانایی ها، استعداد و عملکرد خود در طول مدت سال تحصیلی، اعتماد و اطمینان کافی نداشته باشد، لاجرم دچار اين اضطراب خواهد شد.

گروهی از شاگردان تصور میکنند که تنها حضور مستمر و مرتب آن ها در صنف، برای گذراندن موفقیت آمیز آتحانات پایان سال است. در حالی که بودن در صنف تنها بخشی از جریان یادگیری و آموزش محسوب میشود و بخش دیگر آن، مربوط به درس خواندن، نوشتن، تحقیق کردن و مطالعه ضمن درس است. به همین دلیل است که تمامی معلمان به شاگردان توصیه میکنند که عادت به خواندن و تمرین کردن مستمر را همیشه سرلوحه برنامه روزانه خود قرار دهند. شاگردان هیچ وقت نمیتوانند در یک شب، زحمات چند ماهه را به دوش بکشند؛ حتی اگر مهارت های خواندن، نوشتن، حساب کردن و ... را به خوبی آموخته باشند.

بسیاری از شاگردان قبول دارند زمانی که دقیق تر و عمیق تر مطالعه میکنند، اضطراب امتحان در آنها به حداقل کاهش می یابد. این امر نیز به آن دلیل است که هر چه درباره ی موضوع بیش تر بدانند، مهارت و اعتماد بیشتری نسبت به دانسته های خود پیدا می کنند. **داشتن اعتماد به نفس در زمان گذراندن امتحانات به منزله ی امید برای موفقیت است.** به طور عمومی، این گروه از شاگردان با اتکا به تلاش و کوشش خود میتوانند با آرامش و آسودگی برای امتحان بروند و آزمونشان را با کم ترین دلهره و تشویش پشت سر بگذارند.

گروهی از والدین و معلمان، چنان نگران موفقیت شاگردان در طول سال تحصیلی هستند که ناخودآگاه اضطراب را بین خانواده و محیط رواج می دهند و موجب کاهش سلامت روانی خود و شاگردان می شوند. توضیح این نکته لازم است که اندکی هشدار دادن سبب ایجاد انگیزه در وجود شاگردان، برنامه ریزی منظم و افزایش حس مسوولیت پذیری، کار و تلاش آنان میشود، ولی باید توجه داشت که اگر این مقدار بیشتر از حد معمول باشد، مشکلات گوناگون از جمله؛ افت تحصیلی و کاهش یادگیری و علاقه شاگردان را به دنبال خواهد داشت.

باید توجه داشته باشیم که، کودکان خردسال از ابتدا که وارد مکتب میشوند، هیچ ترس و تشویش نسبت به امتحان و آزمون های صنفی ندارند، این بزرگ تر ها هستند که با نگران

کړدن شاگردان، آنها را نسبت به امتحان، آشفته و پریشان میکنند تا حدی که در صنف های بالاتر دچار چنان اضطراب امتحانی میشوند که گاهی مانع از مکتب رفتن آنان میشود. از این رو والدین، مربیان و نزدیکان شاگردان خوب است نکات زیر را در نظر داشته باشند:

۱- اگر کودک در طول سال تحصیلی درس نخواند، درس خواندن شب امتحان چندان کمکی به او نمیکند. پدر و مادر با تذکر این موضوع به آن ها که، "مگرفردا امتحان نداری؟" تنها ترس و آشوب در دل او ایجاد میکنند.

۲- هنگامیکه والدین و نزدیکان شاگرد قصد دارند او را تشویق به درس خواندن کنند، در نظر داشته باشند، تشویقی که شخصیت کودک را ارزیابی می کند، مخرب است، اما تشویقی که از عملکرد او قدردانی می کند، سازنده و موثر است، برای مثال: زمانیکه شاگرد را به دلیل نمره بالای او مورد تشویق قرار می دهیم، اگر به او بگوییم "آفرین برتو که صد گرفتی..." موجب اضطراب و تشویش او شده ایم؛ زیرا فکر میکند اگر بار دیگر نمره صد نگیرد، دیگر مورد علاقه و توجه ما نخواهد بود. در صورتی که میتوان گفت "نمره بیست تو، حاصل تلاش و درس خواندنت بوده است و تو پاداش زحمات خود را گرفته ای". تحسین و تشویق والدین و مربیان باید متوجه کوشش ها و موفقیت های شاگردان باشد. کلمات و گفته ها باید به گونه ای باشند که شاگردان از آن برداشت مثبتی نسبت به توانایی ها و شخصیت خود پیدا کنند.

۳- والدین و مربیان، هیچ گاه نباید تفاوت های فردی شاگردان را نادیده بگیرند و نمرات آن ها را با هم مقایسه کنند؛ زیرا همین امر موجب ناراحتی و وارد آمدن فشار روانی بر آن ها می شود. در عوض دلگرمی دادن و اظهار نظرهای مثبت در باره ای استعدادهای هر یک از شاگردان، اضطراب را در وجود آنان کاهش میدهد. کودک زمانی آماده آموزش و یادگیری است که خود را با ارزش و مهم بشمارد و احساس کند دیگران برایش اهمیت قایل اند.

۴- ترس از امتحان و شکست، در شاگردانی رشد میکند که فکر موفقیت بیش از حد، ذهن آن ها را به خود مشغول داشته است. خواسته ها و انتظارات خارج از توان شاگرد، موجب تنش و فشار روانی در او میشود. زمانی که شاگرد فکر می کند حتماً باید اول نمره باشد، چنان دچار ترس و تشویش میشود که راه دست یابی به موفقیت برایش سخت و ناهموار جلوه میکند.

۵- هر گونه تنبیه بدنی کودک به دلیل نگرفتن نمره عالی موجب تشدید اضطراب او در ارتباط با مکتب، درس و امتحان میشود. والدین نباید با مشاهده نمرات کم فرزندشان، ناراحت و عصبانی شوند و راه حل را در تنبیه کردن او بیابند؛ بلکه باید در صدد رفع علت اصلی که همانا ضعف یادگیری کودک است، برآیند (سلحشور، ۱۳۸۷، ص ۲۰۷-۲۱۱).

عوامل موثر در رفع اضطراب امتحان

یکی از دلایلی که منجر به ترس و تشویش شاگردان می شود، عدم آمادگی آنان برای گذراندن امتحانات است. به طور کلی، شاگردان به چند دلیل احساس عدم آمادگی می کنند، ممکن است به قدر کافی مطالعه نکرده باشند؛ ممکن است مطالب درسی را سخت و مشکل بدانند یا شاید شب قبل از امتحان تا دیروقت برای درس خواندن بیدار نشسته باشند و در نتیجه برای امتحان دادن احساس خستگی و عدم آمادگی بکنند. (در نظر داشته باشید، بدخواهی عامل اضطراب است واضطراب خود موجب پراگندگی فکری و کاهش نمره میشود). در هر صورت، این نگرانی را می توان با مطالعه و فهمیدن مطالب درسی و توجه به نکات زیر از بین برد:

– خلاصه برداری از مطالب درس

– مرور مطالب درسی هم زمان با طرح سوالات مهم و پاسخ دادن به آن ها

– دوباره خوانی کتاب و چپتر های درسی

شاگردان باید بپذیرند که مطالعه و درس خواندن موثر و کارآمد برای گذراندن موفقیت آمیز امتحانات، از همان روز اول شروع مجدد مکاتب آغاز میشود. اگر معلمی دارند که نکات مهم هر درس را روی تخته مینویسد، همان طور که به درس و صحبت های معلم گوش میدهند، از نوشته های او نیز یادداشت برداری کنند. اگر فکر میکنند موضوع درس را کاملاً متوجه نشده اند، از معلم خود بخواهند که آن را دوباره برای شان توضیح دهد. بسیاری از معلمان زمانی که متوجه میشوند شاگردان با علاقه و تمایل بیشتری به درس گوش می دهند، از تکرار و توضیح درس لذت میبرند؛ زیرا هدف آنها آموزش و یادگیری شاگردان است. حتی اگر شاگردی فکر می کند نکته ای را به طور خاص متوجه نشده است یا سوالی فراتر از فهم سایر شاگردان دارد، میتواند بعد از ساعت درسی آن را از معلم خود بپرسد.

مرحله بعدی آمادگی برای گذراندن امتحان، انجام کارخانگی درسی است که موجب تفهیم و رفع مشکلات درسی بهتر شاگردان میشود. به عنوان یک اصل یادگیری، اگر تلاش کند که تمرین ها و گزارش های هفتگی خود را با دقت انجام دهد، بسیاری از نکات حل نشده ی درس را خواهد فهمید، در غیر این صورت باز هم می تواند مشکلات و سوال ها را روز بعد از معلم خود بپرسد.

یکی دیگر از عواملی که موجب اضطراب امتحان میشود، برداشت و نگرش منفی شاگرد درباره ی تواناییها و استعدادهايش است. اگر کودکی یا نوجوانی دارای این گونه تصورات باشد که، "هیچگاه نمیتوانم نمره خوبی بگیرم"، یا "اگر نمره بدی بگیرم همه چیز خراب

خواهد شد"، به طور مسلم اعتمادش را نسبت به خود از دست خواهد دادو همین امر موجب نگرانی و اضطراب او خواهد شد. در حالیکه میتواند دید و نگرش مثبتی را جایگزین منفی نگرشی و بدبینی کند، مانند این که "من سخت درس خوانده ام و خود را برای امتحان آماده کرده ام"، یا نهایت تلاشم را برای موفقیت در امتحان خواهم کرد" البته اگر شاگرد به قدر کافی مطالعه نکرده باشد، به طور حتم نمیتواند این دل گرمی را به خود بدهد.

عامل سوم؛ توجه و تمرکز بیش از اندازه شاگردان بر عواقب شکست در امتحان است که موجب پریشانی و حواس پرتی آنان در طول ایام برگزاری امتحانات میشود. این نمونه، وقتی شاگردی فکر میکند که اگر در امتحانی ناکام شود، باید آن درس را دوباره بخواند، مضطرب و نگران میشود و همین موضوع باعث عدم تمرکز او بر سوالات و کاهش نمره او خواهد شد. توجه داشته باشید شاگردانی که کمال گرا هستند بیشتر از سایرین دچار تشویش شکست در امتحان میشوند. این گرو اغلب چون معیارها و استندردهای بالایی برای موفقیت خود در نظر میگیرند، راه دست یابی به هدف را برای خود مشکل می سازند. زمانی که شاگرد یا محصلی فکر میکند که باید اول نمره باشد و بس، همین موضوع باعث افزایش فشار ناشی از امتحانات در او میشود. در حالی که اگر بپذیر همیشه "بهترین" فقط یک نفر است و هر فردی ممکن است اشتباه کند، وقت امتحان با تمرکز و دقت بیشتر ورقه امتحان را مینویسد.

گروه دوم که اشتباهات، ضعف ها و کاستی های خودشان را به راحتی می پذیرند، از این که بالاترین نمره را نگیرند، کمتر دچار اضطراب امتحان میشوند. در پایان خوب است شاگردان برای موفقیت در امتحان به چند نکته ساده ی زیر توجه کنند:

زمانی که معلم درباره چگونگی امتحان صحبت میکند، خوب گوش کنند. وقتی ورقه سوالات را گرفتند، ابتدا نفس عمیقی بکشند و آنگاه تمام سوالات را بخوانند و سپس با در نظر گرفتن زمان امتحان، شروع به نوشتن پاسخ ها از آسان به سخت کنند. این کار به شاگرد کمک میکند تا برآوردی از زمان و بخش های مختلف سوالات امتحان داشته باشد. اگر نکته ای را نفهمید، نگران نشود، همان ابتدای امتحان قبل از آن که شروع به پاسخ گویی کند از معلم خود بپرسد.

سعی کند با دقت به تک تک پرسش ها پاسخ دهد. اگر احیاناً پاسخ سوالی را نمی داند، از آن رد شود و به پرسش بعدی بپردازد و پس از پاسخ دادن به سوالات آسان، با توجه و

دقت بيشتر سعی کند جواب صحيح را به خاطر بياورد. جواب دادن سوالات از ساده به مشکل، این امتیاز را دارد که موجب یادآوری نکات درس میشود.

اگر شاگرد آنقدر عصبی و مضطرب است که احساس میکند هیچ چیز را به خاطر نمی آورد، بهتر است یکی دو دقیقه کاملاً آرام بنشیند و به موضوعات آرامش بخشی فکر کند. پس از چند دقیقه که توانست به حالت عادی برگردد، به طور حتم تمرکز و توجه بهتری برای پاسخ گویی به سوالات خواهد داشت.

نکات مهم سوالات تشریحی را که نیاز به جواب های طولانی دارند، ابتدا به صورت محوری بنویسند، آن گاه به جزئیات آن پردازند. اگر سوالات امتحان (چهارگزینه ای) هستند، ابتدا ۴ پاسخ را بخوانند و بعد با حذف پاسخ های اشتباه، جواب درست را علامت بزنند.

مراقب سلامتی خود باشند، تغذیه خوب، خواب کافی، ورزش و فعالیت های بدنی، تنفس های عمیق، تمرین تمرکز و آرامش فکر موجب بالا رفتن کارکرد مغز و سهولت در یادگیری میشود..

شاگردان و محصلان می توانند با به کار بردن این روش ها به صورت عادت و به طور مستمر در طول سال تحصیلی، آن را به عنوان سبک زندگی تحصیلی خود در آورند و ایام امتحانات را با کم ترین اضطراب و تشویشی سپری کنند(سلحشور، ۱۳۸۷، ص ۲۱۲-۲۱۵).

بطور کل موارد ذیل میتواند به شاگردان در خصوص رفع اضطراب در روزهای امتحان کمک نماید:

- سعی کنند زودتر از ساعت تعیین شده امتحان، در صنف باشند.
- وسایل مورد نیازشان را به همراه داشته باشند.
- در صورت نیاز یک بوتل کوچک آب به همراه داشته باشند.
- یادداشت های خود را که شامل نکات مهم درس، فرمول ها، تاریخ ها، نام های خاص و... است با خود همراه داشته باشند تا بتوانند پیش از امتحان مروری بر آنها کنند.
- ساعت دستی خود را همراه ببرند تا متوجه مرور زمان شوند(سلحشور، ۱۳۸۰، ص ۸۳).

نتیجه گیری: با آن که داشتن کمی اضطراب و ترس در ایام امتحانات امری طبیعی و معقول است که موجب حرکت و انگیزه شاگردان برای درس خواندن میشود. اما اگر این نگرانی به حدی برسد که تاثیر منفی بر جریان آموزش روزانه آنان بگذارد و مانعی برای پیشرفت آن ها شود، غیر طبیعی، نامعقول و مخرب است.

مجموعه عوامل محیطی به خصوص نظام آموزشی، نگرش و رفتار والدین و اهمیتی که جامعه به تحصیلات و مدرک قایل است از عوامل اساسی بروز و تشدید اضطراب امتحان به حساب می رود. بنابر این بنظر میرسد بسیاری از عوامل، از طریق راهکارهای ذیل قابل

پیشگیری است: در ارزشیابی میزان یادگیری شاگردان نباید فقط نمره ی امتحان را معیار قرار داد و از روشهایی مانند کنفرانس، تحقیق، ارزیابی شفاهی و ... نیز استفاده شود. انتظارات و توقعات معلمان و والدین هم باید مطابق به توانایی ها و استعداد های آن ها باشد. معلمان از گرفتن امتحانات بسیار سخت و مشکل باید اجتناب کنند و در طراحی سوالات اکثریت متوسط شاگردان در نظر گرفته شوند. از مقایسه شاگردان با یکدیگر خودداری شود و در صورت لزوم هر فرد با خودش مقایسه شود. روشهای درست مطالعه که از یک جهت سبب جلوگیری از ضیاع وقت میشود و از طرف دیگر یادگیری عمیقتر و بهتر را بوجود می آورد نیز میتواند به کاهش اضطراب امتحان شاگردان کمک کننده باشد، این روشها از طرف والدین و معلمان به شاگردان آموزش داده شود. محیط خانه و مکتب و فضای عاطفی حاکم بر آنها باید دور از تنش های عاطفی و مشاجره باشد تا شاگردان در آن احساس آرامش خاطر نموده به دروس و فعالیت های آموزشی خویش به نحو بهتر رسیدگی نمایند. والدین، معلمان و در کل تمام افرادی که با جریانات آموزشی شاگردان به نوعی در تماس اند باید توجه داشته باشند که انتقادات شان از شاگردان سازنده بوده و ضمن یادآوری نکات منفی نکات مثبت آنها را نیز گوش زد نمایند. در کنار موارد فوق معلمان و والدین محترم باید به شاگردان آموزش دهند که توکل به خداوند (ج) و توام کردن آن با تلاش و کوشش و اشتیاق به درس و یادگیری اصلی ترین سبب پیشرفت و طرقي شان در تمام عرصه ها به خصوص عرصه های آموزشی است، به آنها بیاموزند که خودشان را به او بسپارند و همواره از او تعالی برای انجام بهتر مسؤولیت ها و وظایف شان یاری بخواهند. اطمینان داشته باشند که او بهترین حامی برای آنها است. چنانچه تحقیقات هم نشان داده که نیایش و توکل به خداوند نقش بسیار مهمی در کاهش اضطراب و فشار روانی و افزایش آرامش افراد ایفا مینماید پس چه خوب است این امر از آوان طفولیت به شاگردان آموختانده شود.

منابع:

۱. سلحشور، ماندانا. ۱۳۸۰. ترس های کودکان. چاپ اول. تهران: انتشارات واژه آرا.
۲. سلحشور، ماندانا، ۱۳۸۷، خانواده، کودک و مکتب. چاپ اول، تهران: انتشارات اولیا و مربیان.
۳. ایزدی فرد، رضیه. ۱۳۸۶. علل و عوامل اضطراب امتحان (نسخه الکترونیکی). تهران.

پير محمد کاروان

غزل

اوښکه ته يې مينه ته يې کيف د موسېدو ته يې
 ناخپه شېبه د سره گلاب د غوړېدو ته يې
 ډک د مينې جام ته يې په سرو سترگو سلام ته يې
 شرنگ په مدهوشۍ کې د تش جام د ماتېدو ته يې
 ته مې لېونۍ خندا يې ته مې لېونۍ ژړا
 اخ جانانه زېرى د دعا د قبلېدو ته يې
 توره ته يې غشۍ ته لقمان او جاليونس دى
 زخم د ځيگر ته يې مرهم د رغېدو ته يې
 تېرى زه يم لپه و اسمان ته د غوښتنې زه
 راشه په برېښنا کې ترنم د ورېدو ته يې
 دلته چې راغلي سوي لوي تښتېدلي دي
 دې لېوني زړه کې حوصيله د اوسېدو ته يې
 دغله يو ستورى دى او هاغلته بل ستورى دى
 منع ته يې راخته د فاصلو د ورکېدو ته يې

رقيب من

ارسالی: مصور

رقيب من به من آورده است پيام ترا
 گرفت جان مرا تا كه بُرد نام ترا
 غرور اين قدر هم خوب نيست اى مه من
 كه ديگرى به من آرد چنين سلام ترا
 به وعده يى بفرفتى مرا و خود رفتى
 چگونه بسكلم اى دوست تار خام ترا
 هزار سال اگر بگذرد عوض نشوم
 به تخت شاه ندهم رشته هاى دام ترا
 همان من ام كه زخم بوسه خاك پاه تو را
 به ديده ميكشم، گرد راه غلام ترا
 گهى بفكر رُخ و گاه به ياد زلف تو ام
 به بر گرفته سرم ذكر صبح وشام ترا
 مرا اگرچه نمودى خراب از غم خویش
 زياد كى بيرم صحبت و كلام ترا
 حبيب تا كه بود زنده اى بت مهر و
 نمى برد ز خيال، كيك من خرام ترا

په لنډیو کې ښېرا

لنډۍ د پښتو په منظوم ولسي ادب کې تر ټولو مشهور او هغه لطیف کلام دی چې هر ولسي وگړی یې هغه که نر وي یا ښځه د خوشحالی ویر، پردیسی، ستړیا، محرومیت، بېوزلی، بې واکۍ د مینې، بېلتون، وصال ماتې او سوېې پرمهال وايي:

لنډۍ په پښتو شاعرۍ کې داسې یو ځانگړی ژانر دی چې د معنا د ځواک اولیرد له پلوه نه یوازې په پښتو شاعرۍ کې بلکې د نورو ژبو په شاعرۍ کې یې ساری نه دی پیدا شوی.

لنډۍ د فورم یا بڼې له مخې هغه موزون دی چې لومړۍ مسره یې (۹) څپې او دویمه مسره یې (۱۳) څپې جوړوي.

لنډۍ قافیه نه لري، خو د دویمې مسرې په پای کې یوه داسې کلمه راځي چې د لنډۍ ټول آهنگ بشپړوي. که چېرې د دویمې مسرې په پای کې (ه) را نه شي او غږ یې اوږد ونه ویل شي، نو آهنگ یې نیمگړی پاتې کیږي.

په نورو ژبو کې ددې ډول شعر (البته په همدې وزن او آهنگ) څرک نه دی لیدل شوی او نه یې په ژباړه کې په دې آهنگ ساتل کیږي. (۱: ۹۰ مخ)

لنډۍ هم زموږ د کلتور یوه مهمه او ارزښتناکه برخه ده. د کلتور او فرهنگ په دننه کې ډیر اسرار او ځانگړتیاوې شته چې د هغو معلومول او یا دهغو د لاملونو پیدا کول یوازې او یوازې د فرهنگ په دننه کې له خپرلو څخه څرگندیدای شي. له دې امله ټولنپوهان په خپلو څیړنو کې دیوې ټولنې د کلتور او فرهنگ له خپرلو څخه ډیره گټه اخلي. په بهرنیو هیوادونو کې ددغې موخې د سرته رسیدو لپاره ځانگړې موسسې شته او په دې اړه کار کوي.

زموږ ټولنه چې يوه وروسته پاتي ټولنه ده لا تراوسه پورې يې ډير اسرار ښکاره شوي نه دي. اصلي ځانگړتياوې يې لاهماغسې پټې پاتي دي.

اوس موږ گورو چې زموږ په ټولنه کې د موضوع له پلوه د لنډيو بيلابيل ډولونه موجود دي . او په هغو کې ډول ډول موضوعات لکه : ښير کول ، غماز ، بېلتون ، پرديسي ، ټوپک ، شپېلۍ ، دنگه ځواني ، سترگې ، بنگرې ، ظلم ، زور زياتي ، نکريزې ، سره لاسونه ، د يار بې ننگي محروميت او نوررا غلي وي دهرې موضوع په ارتباط ويل شوي لنډۍ ډيرې خپول شوي خو زه دلته په دې ليکنه کې دښير او داصلي لاملونو د رامنځته کيدو په باره کې غږيږم .

زما اصلي موضوع په لنډيو کې ښيراده ، ښير د انسان په طبيعت کې دده د پيدا کېدو سره يو ځای رامنځته شوې د ښير نېټه نده څرگنده چې چا ، چېرته او د څه له پاره وکړه ، خو دغه موضوع د خدای (ج) د ټولو سترو پيغمبرانو په کيسو کې مرکزي رول لوبوي دا چې ښير په لنډيو کې ولې په کثرت سره شوي دي د نوموړې موضوع ټول لاملونه د موضوع په متن کې په ډاگه شوي دي خو په لنډو ټکو کې د موضوع عمده عوامل په گوته کووم.

پښتني ټولنه يو داسې ټولنه ده چې د خپل بډايه کلتور په چوکاټ کې يې داسې دودونه او رواجونه پراته دي چې د هغوی څخه سرغړونه په ځينو برخو کې داسې ستر جرم دی چې سرغړونکي د مرگ په سزا محکومېږي. که څه هم ډېر وگړي ورسره په ټکر کې دي خو اسلام دين سره داسې دود زياد په ټکر کې ندی.

پښتني دود د يوه خورا پرمخ تللي هېواد د اساسي قانون څخه هم قوي، کله کله آن د اسلام د حکومونو هم سرغړونه کوي او خپل چوکاټ نه ماتوي کله: چې کوم هلک په نجلی مين شي او نجلی په هلک د کوژدن او واده پرځای پر مرگ محکومېږي، نو همدغه ده چې نه يوازې نجلی او هلک بلکې هر وگړی خپل کلتور ته د وفادارۍ په بنا هر ډول دود په لنډيو کې په داسې يو نيم مجهول شکل بيانوي چې ټوله موضوع پکې وايي خو د ځان له پاره دا سند نه پريردي چې خلک ووايي پلانی او پلاني سره مين و. خو په لنډيو کې د طبيعت ټول هغه شيان ښکارېږي چې سړي ته ترې درد يا مانع پېښېږي

په لنډيو کې د ښير او دعا ډېرې خواوې شته چې ترټولو زيات يې هغه څه دي چې د غماز رول لوبوي او د اسلام دين کې غماز ته دمنافق خطاب شوی دی.

د سريزې په پيل کې مو وويل چې په پخوا اديانو کې چې کله مطالعه کيږي، د پيغمبرانو له خوا هغو خلکو ته چې د هغوی خبرې او تبليغ به يې نه منلو او په خپله سرکشی کې روان وو نو له ډېر مجبوريت څخه به يې له خولې ورته ښير او تله او د همغو ښير او له امله خراب او هلاک شول. د بېلگې په توگه: نوح (ع) (۲: ۲۹ سپاره) هودع، (۳: ۷۱ مخ) صالح (ع)، (۴: ۱۷۹ ايت) لوط (ع)، (۲۱: ۱۵ ايت) شعيب (ع) (۹۰: ۱۶ ايت) يونس (ع) (۸۸: ۱۷ ايت) موسی (ع)، محمد (ص).

د ښېراو سلسله همداسې را روانه او آن زموږ د پښتو ژبې په ادبياتو کې هم رادننه شوې چې په لنډيو کې يې پوره انکاس ليدلی شو.

ښېرا معمولاً په هغه وخت کې کيږي چې ويونکي يې د مقابلې خوا په وړاندې د خپلو غوښتنو د عملي کېدو او سرته رسېدو امکان ونه گوري.

په لنډيو کې هم داسې ده چې کله يو څوک د يو مين په وړاندې او يا د غماز او نورو اخلاص کوونکو له خوا ستونزې گوري او خپلې غوښتنې نشي عملي کولای نو بيا په ښېراو پيل کوي چې اوس زموږ ډېرې لنډۍ د ښېراو د لنډيو په نامه مشهورې دي. ما دلته په خپله ليکنه کې يو شمېر راټولې کړي او د ښېراو د کولو لاملونه مې هم ورسره روښانه کړي دي.

دلته په دغو لاندې لنډيو کې د خوارې ښځې د نارضايتۍ او ناخوښۍ انځور څومره تريخ او کرغېړن او زړه ځوروونکي مالومېږي. زموږ خوارکۍ ښځې په رښتيا سره زموږ د ټولنې د ناوړه رسمونو او عنعنو د ظلمونو او تيري قرباني شوي دي او هيڅ کله ورته په خپله خوښه واک او اختيار نه دی ورکړ شوی، پلار، وروڼو، خپلوانو چې ظلم او تيری ورسره کړی نو دوی ددغه ظلم او ستم حال د ښېراو په واسطه څرگند او داسې چيغې يې له خولې راوتلي دي. لکه په دې لنډيو کې:

صورت مې خپل واک يې د بل دی

خدایه! ته واخلي دا بې واکه صورتونه

پلاره! کلا دې هديره شه

چې ترينه وځي په ژړا ملالی نجونه

موږې سستي شې پلاره ومړې

زه د نيکه په کټ کې خاورې ايرې شوم

په سره دوزخ کې دې ډېره شه

کور دې ايره شه زه دې اور ته ونیولم

(۸: ۴۰، ۳۱، ۴۳ مخونه)

زموږ د ټولنې ښځې په ټولنه کې چې د خپلو خپلوانو له خوا پرې پرله پسې تيری او ظلمونه شوي، د تاوتریخوالي سره مخامخ شوي او يا په جبري توگه ودونو ته اړ ایستل کيږي د دوی په وس کې نورڅه نشته چې د خپل انساني حق له پاره ورسره مقابله وکړي نو دا بېوزله او خوارې ښځې بيا د سيند

لويو څپو ته ځان سپاري او د خپل ظلم او تيرې اورونه داسې په مېړانه او ډاگه سره بلوي چې په راتلونکي کې خلک دغه ناوړه دود ته څير کړي.

اسـمان پـر پـوزې بختـه واورې

زړگيه وچ شپې ماموزي ته ودوینه

خرڅه دې کړم ښاده نه دې نه کړم

شـيرينه وروره! ودې مـه وزه ارمانـه

ظالمـه زور دې خـداى اوبـه کـړه

زما په حق باندي دې واچول لاسونه

ربابـه مـات شـپې درې وړې

را يادوې اشنا په لـرې وطنـه

(۹: ۶۸، ۱۰۵، ۲۴۷ مخونه)

زما په اند دا لنډۍ دوه اړخه لري، په دې معنا چې د يوې پېغلې اشنا چې دې ته يې رباب غږ وه، ددې له خوا نه لرې شوی او مسافر دی، نو کله يې چې د خپل خاوند يا مېړه په رباب سترگې لگيږي زړه يې دردېږي او له خولې داسې چيغه پورته کوي.

يا هم کيدای شي، برعکس وي يو څوک چې د خپل هغه يار چې هغه لرې وطن کې واده شوې او مسافر وي، نو محبوب يې تل د هغې غم په رباب غلطوي کله چې يې په رباب سترگې لگيږي، يار ورته په زړه کيږي له دې امله رباب ته داسې ښيرا کوي.

په دويم بيت کې چې وايي:

ربابـه درې وړې مـات شـپې

مين په مادى غم پر تا غلطوینه

(۱۰: ۳۸۲ مخ)

پدې بيت کې له ورايه معلوميري کله چې مينه د خپل مين د رباب غږ اوري نو داسې چيغه پورته کوي.

رب خو دې وار د ځوانۍ تېر کـــه
چې کبرجن ځان ته دې فکر شي مينه
(۳۸۰:۱۱)

دا هغه وخت ويل شوې ده چې پيغله يا ځوان له چاسره مينه لري خو د خپل مين له خوا ورته د مينې خواب نه ورکول کيږي نو زړه يې تنگيږي او داسې ښيرايې له خولې راوځي او دا لنډۍ وايي.
رب دې تېر کـــاه کـــه اي غمـــاز
تا بيا په سر زما دروغ ويلې دينه

(۳۸۱:۱۲ مخ)

دا لنډۍ هغه وخت ويل شويده او غماز ته پکې ښيرا شوې ده ځکه چې دوو مينو ترمنځ چا د شيطاني ياد شيطان دنده ترسره کړې، د دوی ترمنځ يې د مينې او محبت پرځای کرکه او لريوالی پيدا کړی دی.

رب دې خنـــدا درېـــورې اور کـــري
په مادي اور کـــه د همزولو مجلسونه

(۳۸۳:۱۳ مخ)

دا لنډۍ هم ښځينه لنډۍ ده او په داسې وخت کې ويل شوې ده چې مين خپله هر ځای تر څارنې او نظر لاندې ساتي او مقابل لوری له دې څارنې نه ننگيږي نو ځکه خپله چيغه له خولې راباسي.
رب دې ددې نـــه حاـــل بدر کـــه
چې د کم اصلي ونې گل دې بويونه

(۷۸:۱۴ مخ)

دا هم هغه وخت يا په داسې حالت کې ويل شوې ده چې کومه نجلی يا پيغلې پرچا زړه بايللی خو له انتظار وروسته يې مين له بلې پيغلې سره واده کړی وي او له هغې سره يې اړيکې يا ژوند خراب شوی

وي نو ځکه يې ورباندې غږ کړی دی چې زه دې پرېښودم خدای دې حال (ژوند) له دې هم خراب کړه، ځکه چې تازه پرېښودم، اوس دې کم اصلي ونې گل بویاوه.

رب دې زما په حال خبر کړه
چې سروکار دې د غمونو سره شینه

(۷۱:۱۵مخ)

يو څوک چې د خپل يار يا اشنا په غم غمجن شي، له دې امله يې له خولې داسې چيغه راپورته کېږي او وايي زما له حاله خبر شې چې لږ ماته متوجه شې ځکه وايي زما په حال خبر شې نو خامخا به غمجن شې، شپه او ورځ به زما په شان غمجن گرځي نو ځکه يې دا غږ پورته کړی دی.

رښه ودان کورونه يې وران کړي
چې په غمجن د کبرجن گمان کوينه
خاوند قهر پرې نازل کړي
چې په عاشق د کبرجن گمان کوينه

(۲۴۳، ۲۴۴مخ)

ډېر ځله داسې پېښېږي چې يو څوک له ډېرو غمونو او سوچونو له خلکو څخه څنگ کوي په دې معنا له ډېرغمه پټ چې په زړه کې لري، ځان گوښه کوي، له خپلو پردو سره اړيکې شلوي، له دې امله خلک ورته وايي چې ډير کبرجن دی. نو داسې ښيرا ورته کوي.

خدایه بې دردو لسه درد وکړي
چې د غمجن سړي له حاله خبر شینه

(۱۷:۲۵۳مخ)

دا هغه وخت ويل شوې چې يو چاته ډېر درد رسيدلی وي، دی غمجن او دردمن وي خو د ماحول يا چاپيريال اوسيدونکي يا خپل، پردي ورسره همدردي او زړه خوا له نه کوي.

غمنازه خدای (ج) دې سزا درکړي
زه ستا د لاسه هميشه ټکړې خورمه
غمنازه خوار شې موږ دې خوار کړو
بېل دې د يار کړم ژوند به ځانته تيرومه

(۱۸:۵۱۹مخ)

غماز چې دنده يې د دوو ترمنځ شيطاني ده، تل پدې هڅه کې وي چې دوه تنه که دا عاشق معشوق او يا نور وي، د هغوی ترمنځ د بې اتفاقي او بې باوري داسې تخم و شيندي چې پخلا کول او پر يوه

لاره تلل يې شونې نه وي نو له دې امله داسې ښېرا يې تر خولې راوځي او ووايي چې خدای (ج) خودې سزا درکړي.

غمـازـه خـوار شـې مـور دې خـوار کـړو
شـړۍ دې لـنگ شـه چـې شـلوې پـردې شـالونـه
(۱۹: ۵۱۹ مخ)

همدا شان پدې لنډۍ کې هم همداسې يو حالت بيان شوی يعنې داسې يوه لنډۍ ده چې په مينه کې د يو چا له خولې ويل شوېده، د زړه له درده هغه چاته چې د دوی د مينې په بهير کې يې خنډونه را پيدا کړي دي ويل شوې ده.

دا دويمه لنډۍ هم دې ته ورته ده چې وايي:

غمـاز غـبرگ زامن دې مـړه شـه
چې يـو يې خـښ کـړې بـل سـلگي درته وهينه
(۲۰: ۵۱۹ مخ)

دا هم د هغه چا لخوا ويل شوې ده چې د غماز د شیطاني له امله د ژوند ټول خواږه له لاسه ورکړي دي، نو د ډېر غم او درد نه يې داسې ناره له خولې وتلې ده.

غمـازـه کـور دې مـولا وړان کـړه
په سـمو خلکو وړانـوې ودان کورونـه
(۶۰: ۲۱ مخ)

د نوموړې لنډۍ مفهوم هم د دوو پورتنیو لنډيو سره يوشان دی چې غماز ته د هغه شیطاني له امله چې د دوی ترمنځ پې کړې ده، يو اشتاېې له بل بېل کړی او د دوی آباد او سمسور کور يې ودان کړی له دې امله غماز يا شيطان ته ښېرا کوي.

خدایـه کـوتې يـې کـنډوالې کـړې
زما يـاديرې د کـيرديو شـمالونـه
(۲۲: ۷۱ مخ)

دا لنډۍ په يوه داسې وخت د يو داسې چا لخوا ويل شوې ده چې د هغې کوچيانې ژوند خوښيري هغه وايي چې خدای (ج) دې کورونه ورته کنډواله يعنې وړان کړي چې د کورونو پرځای په کيرديو کې ژوند وکړي او دا ښېرا ځکه کوي چې د کيرديو شمال يې خوښيري.

خدايه — مرگ راولي — ما واخلې
چې د بې ننگه اشنا خوا را سره شينه
(۲۳:۲۵۷ مخ)

پدې لنډۍ کې چې حماسي رنگ لري ويونکي يې وايي بې ننگي مې نه خونيرې له دې امله وايي
چې مرگ دې راشي او مادې واخلې يعنې زه دې مړه شم چې د بې ننگي اشنا زړه را باندې يخ شي.
طالبه خداى دې ملا مه کړه
زه دې د اور لمبو ته خالنه پرېښودمه
(۲۴:۴۹۹ مخ)

په پخوا وخت کې د ديني کتابونو د زده کړې له پاره طالبان لرې سيمو ته تلل او کلونه کلونه به يې
هله تېرول نو دلته پدې لنډۍ کې هم د يوې پېغلې لخوا طالب ته ښېرا شوي او ورته وايي طالبه
خداى دې ملا مه کړه ځکه چې زده دې يوازې د جدايي سرو لمبو ته پرېښي يم.

صورت مې خپل واک مې د بل دى
خاوند واخلې دا بې واکه صورتونه
(۲۵:۳۸ مخ)

په دې لنډۍ کې يوې داسې ټولنې ته اشاره شوې او اصلاً د يوې داسې ټولنې محصول ده چې نجونې
يا ښځې په کې د ځان واک او اختيار نه لري نو يې داسې لنډۍ ويلې ده او داسې ښېرا يې له خولې
راوتلې ده چې زما د ځان واک د بل دى او داسې يې واکه صورت دې خداى واخلې يعنې مرگ دې
ورته راشي.

زه يې په سرو لاسونو اوسوم
خاوند وړان کړې د نکريزو دوکانونه
(۲۶:۴۴۳ مخ)

دا لنډۍ زما په اند کېداى شي د يوه ځوان لخوا نه ويل شوې. يعنې دى کله چې هغه خپلې محبوبې ته
گوري چې لاسونه يې په نکريزو باندې سره وي نو دى بې تابي کوي نو ځکه خو د نکريزو دوکانو
ته داسې ښېرا کوي چې خداى ته خو دا د نکريزو دوکانونه وړان کړې چې ما په خپلو سرو لاسونو
باندې سوځوي.

زيارت کوم نه راسيږي
خدايه اوار کړې دا د کانو زيارتونه
(۲۷:۴۴۳ مخ)

پدې لنډۍ کې داسې يو حالت منعکس شوی. يعنې د هغه چا لخوا څخه زيارت ته پکې داسې ښېرا شوي دي کله چې د ناهيلۍ او نا اميدۍ په دام کې ښکېل وي مانا دا چې ناهيلۍ او نااميده شوی وي هغه مطلب او مرام چې دی يې لري او زيارت ته خواست کوي نه تر سره کيږي نو له خولې داسې چيغه پورته کوي.

زما دې ژبه کړې خدايه وچه
چې بې له تابه زه د بل صفت کوم
زما دې سترگې دوزخي شي
که بې له تامې چاته غټ کتلۍ وينه

(۲۸:۴۳۰ مخ)

دا دواړه لنډۍ تقريباً سره ورته مفهوم افاده کوي او داسې ښېرا وې پکې يادې شوې ښايي دا ښېرا د نر او ښځې يا ځوان او پېغلې له خولې وتلې وي، ځکه په نوموړو لنډيو کې دوی يو بل ته د وفادارۍ اظهار يا اثبات کوي او ورته وايي که چيرې ما خپلې سترگې بل چا ته اړولي وي نو زما سترگې دې خداي (ج) په دوزخ کې واچوي او دوزخي دې شي.

او يا خپلې ژبې ته داسې ښېرا کوي چې زما دا ژبه دې وچه شي چې ستا نه به غبر به زه د بل چا صفت ورباندې کوم او خپل مين ته د وفادارۍ ژمنه کوي او ورته وايي چې که چيرې مې له تا پرته د بل چا صفت وکړ نو خداي (ج) دې زما ژبه گونگه کړي.

زما بې غم زړه دې په غم کړو
مول دې تاله غمه نه خالي کوينه
(۲۹:۴۰۷ مخ)

پدې لنډۍ کې هم هغه چا ته داسې ښېرا شوې ده چې کله يو چا لخوا نه بل ته درد وغم رسيدلی وي او د هغه زړه يې دردولی وي نو داسې چيغه يې له خولې راوځي چې زما زړه خو دې له غمه ډک کړ خداي (ج) دې ستا په زړه هم غمونه راولي چې زما له حاله خبر شي.

زما دې زړه زړې زړې کړ
رب دې زړې کړه چې دې باد راپسې وړينه
(۳۰:۴۳۰ مخ)

کيدای شي دا لنډۍ د دوو کسانو له خوا يو بل ته ويل شوي او داسې ښېرا وې پکې له خولو څخه راوتلي دي، يعنې داسې يادونه پکې شوې ده چې زما زړه خودې زړې زړې او ټوټې ټوټې مات کړ نو رب خو دې تا هم داسې زړې زړې داسې پايمال او د خلکو د پښو خاورې کړه چې هر خوا ځم باد دې راپسې راوړي.

يا لکه دا دويمه لنډۍ هم ورته مفهوم لري لکه چې وايي:

زما دې زړه قطـرې قطـرې کـړـ
د ژوندون جرړې د خداى ختمې کړه مينه
(۳۱:۴۳۰ مخ)

اخځليکونه:

(۱) يون، پوهيالي محمد اسماعيل ، ۱۳۷۷ کال . د پښتو شعر هندسي جوړښت . دانش کتابخانه پيښور
روهي سندرې

(۲۵۲۲، ۲۱، ۱۵) شاهين، سلما، ۱۹۸۹ کال . پښتو ټيپي

(۲) قران کريم ، ۲۹ سپاره د نوح سورت

(۳) قران کريم ، سورت الاعراف سورت ۷۱ ايت

(۴) قران کريم، الاعراف سورت ۷۹ ايت

(۵) قران کريم ، العنکبوت سورت ۳۰ ايت

(۶) قران کريم، ۹ سپاره ، الاعراف سورت ۹۰ ايت

(۷) قران کريم ۱۱، سپاره، يونس سورت ۸۸ ايت

(۸) بينوا، عبدالروف، ۱۳۷۸ کال . پښتو لنډۍ، دانش خپرندويه ټولنه

(۹ ، ۲۰۱۹، ۱۸، ۱۷، ۱۶، ۱۳، ۱۴، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۲۳، ۲۹، ۳۰، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۲۴) شاهين، سلما، ۱۹۸۴ کال .

مؤلف اتوب الله قوياش

بررسی و تحلیل دیدگاه تربیتی خواجه نصیرالدین طوسی

مقدمه:

از آنجاییکه معلوم است فیلسوفان تربیتی شرق و غرب در ادوار مختلف نظریه شرایط که داشتند، در تعلیم و تربیه نظریات سودمند را ارائه کرده اند و در کارهای علمی شان مسئولانه و فعالانه عمل نموده نظام های آموزش و پرورش را ساخته اند. فیلسوف آموزش و پرورش به کسی اطلاق میشود که از ذهن فلسفی یعنی ذهن پویا برخوردار است. این گونه ذهن، او را برمی انگیزد که در همه امور آموزش و پرورش جامعه اش غور کند، برای حل تمامی مسایل تربیتی جامعه خویش، شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خود را مورد توجه خاص قرار می دهد. ابن سینا حکیم، روانشناس و مربی مسلمان که در طب و فلسفه شهرت جهانی دارد، امام محمد غزالی ملقب به حجت الاسلام از دانشمندان معروف دوره سلجوقی، ابن خلدون و ابن مسکویه از جمله فیلسوفان این ردیف اند که دیدگاه های تربیتی ایشان از اسلام متأثر است و در کیفیت تعلیم و تربیت اسلامی اثر گذاشته اند. در تعیین هدف های تربیتی علاوه بر توجه به تغییرات اجتماعی به نیازمندی های فردی کودکان، نوجوانان و جوانان نیز توجه خاصی نمودند. آنها اشخاص هستند که بیش از سائر متفکران به امر آموزش و پرورش پرداخته و عمیق تر اندیشیدند؛ بناءً نیاز است که آثار مختلف متفکران شرق و غرب را در قسمت تعلیم و تربیه مطالعه نموده و برای ساختن نظام تربیتی کشور خویش از آنها استفاده اعظمی کرد. در این مقاله دیدگاه های یکتا از متفکران شرق

خواجه نصيرالدين طوسي که به نظريه پرداز آموزش و پرورش معروف است مورد بررسی و تحليل قرار مي‌دهيم که قابل توجه است:

خواجه نصيرالدين طوسي دانشمند بزرگ و نويسنده معروف در سال ۵۹۷هـ ق در شهر طوس چشم به جهان گشود. او در طول زندگي خود آثار ارزشمندی از خويش برجا گذاشت. خواجه ۲۷۰ کتاب که در زمينه های فلسفه، کلام، رياضيات، نجوم، هيئت و اخلاق به رشته تحرير در آورد. مهمترين و معروف ترين اثر خواجه کتاب گرانسنگ اخلاق ناصري است که منبع اصلی در زمينه تعليم و تربيت و اخلاق است.

فلسفه تربيتی خواجه نصيرالدين طوسی:

موضوع اصلی اين تحقيق بررسی اندیشه های اخلاقی تربيتی خواجه نصيرالدين طوسي می باشد. هدف اين تحقيق ارائه ديدگاه اخلاقی و تربيتی اين مربي بزرگ و استخراج اصول، مراحل، اهداف و روش های تربيتی و اخلاقی وی و بيان راهکارهای ارائه شده در اندیشه وی برای استفاده در تعليم و تربيت امروز می باشد. خواجه نصيرالدين طوسي به لحاظ زندگي در برهه خاصی از زمان و جايجاهی که در نزد حکومت ها دارد، در ابعاد مختلف از جمله تربيت و اخلاق دارای آرايی است که وی را از ديگر فيلسوفان مسلمان متمایز می کند. کتاب اخلاق ناصري را در حکمت عملی به رشته تحرير درآورد و در آن به ابعاد مختلف انسان شامل تهذيب، اخلاق، تدبير منزل و سياست پرداخته است. خواجه در اين اثر خود نفس انسان را شامل سه قوه شهوت، غضب و نطق می داند، و تربيت اين سه قوه را در سه مرحله تاديب، تعليم و تفهيم برای رسيدن انسان به سعادت که هدف غايی آفرينش است، ضروری می داند. خواجه روشهایی را برای تربيت از جمله: عادت دادن، تشويق و ترغيب، داشتن الگو، محبت، تغافل، تربيت دينی و... در نظر می گيرد و تربيت را برای انسان ضروری می داند، زیرا که نفس به علت وجود قوه شهوت و غضب تمايل به بدی دارد. خواجه عوامل تربيت را شامل وراثت، تغذيه، خانواده، معلم و معاشرين می داند. از نظر محقق طوسي جامعه سالم برای رساندن انسان به سعادت ضروری است و ميل انسان را به حیات اجتماعی ناشی از همين ضرورت می داند و معتقد است که در جامعه بايد سياستی حاکم باشد که بتواند همه انسانها را به سعادت برساند. بنا بر اين اصولی مانند محبت و عدالت را لازمه حیات اجتماعی می داند. اما بنيان های تعليم و تربيت نوين با تکیه بر نظريات نظريه پردازان آن در قرن بيستم گذارده شده و اين نظريه پردازان اصولی مانند توجه به طبيعت، علاقه، تجربه و کارآمدی آموزش در جامعه را ضروری می دانند. آنها ارتباط جامعه و آموزش را دو سويه دانسته و فلسفه وجودی آموزش و پرورش را تربيت انسانهایی که برای جامعه مفيد باشند، تعريف می کنند. ايشان تربيت انسان کامل را مغاير

با تربیت شهروند کامل دانسته و تعریفی اخلاقی از تربیت را ناکارآمد می‌انگارند. بر این اساس تعلیم و تربیت نوین دارای مشکلاتی است که راه حل آنها در آرای خواجه طوسی به روشنی دیده می‌شود. با توجه به یافته‌های تحقیق باید گفت که خواجه نصیرالدین طوسی نه تنها دارای آرای معینی در تعلیم و تربیت است بلکه می‌توان آرای او را در تقسیم بندی جدید قرار داد و بر مبنای آن تقسیم بندی در علم تعلیم و تربیت از آن بهره برد و به وسیله آن مشکلات تعلیم و تربیت نوین را برطرف کرد و حتی ساختاری کامل و بومی برای تعلیم و تربیت اسلامی در کشور بنا کرد.

اصول آموزش و پرورش از نظر خواجه نصیرالدین طوسی:

اصول تربیت از دیدگاه طوسی قرار ذیل شرح گردیده است.

۱- اصول استعدادیابی: آدمیان از جهت استعداد و آمادگی ذاتی و ذهنی و نیز علایق شخصی در زمینه یادگیری دانشها، مهارتها و حرفه‌ها متفاوتند «حال اگر استعداد و توانایی ویژه هر فردی از افراد و میزان علاقه او به علوم، فنون و مهارتها تشخیص داده شود به کار، شغل، حرفه و رشته تحصیلی مناسب با استعداد و علاقه خویش بپردازد، بی‌گمان به موفقیت‌های چشمگیری دست خواهد یافت». خواجه طوسی چنانکه استعدادیابی کودکان و نوجوانان را از وظایف والدین و مربیان تلقی می‌کند؛ کشف استعداد مستخدمان و کارگزاران را نیز گوشزد کرده و در این باره چنین اظهار داشته است: نخست باید استعداد، توانایی و علاقه هر فردی از افراد جامعه کشف گردد و سپس شغل و حرفه متناسب با آن به او واگذار شود.

۲- اصل همگانی با طبیعت: خواجه بر این باور است که در تربیت کودک باید طبیعت او و ترتیب و سیر تاریخی قوای نفس او شناخته شود و همگام و هماهنگ با مراحل رشد قوای او تعلیم و تربیت آغاز گردد. وی ترتیب پیدایش قوا و سیر تاریخی آنها را دقیق بیان می‌کند و یادآور می‌شود: اول قوتی که در کودکان خودنمایی می‌کند طلب و سعی در تحصیل آن است و چون از مادرزاده شود به دنبال شیر می‌گردد بی‌آنکه آموزش دیده باشد و بعد از آن باگریه و فریاد آن را بخواهد. سپس قوه غضبیه در او پدیدار شود و از مودیات، احتراز کند و برای رسیدن به منافع خود و برای گریز از اذیت کننده خود اقدام نماید. پس از آن قوای ادراکی ظاهر می‌شود.

۳- اصل همسویی با فطرت خداجویی و دین‌خواهی: به عقیده خواجه طوسی همسویی با فطرت و دین اصل مسلم تعلیم و تربیت است و همه تدابیر تربیتی باید بر پایه فطرت و دین که وی نام آنرا سیاست الهی نهاده، پی‌ریزی شود.

۴_ اصل رعایت مراحل رشد: خواجه نصیرالدین بر پایه پیروی از طبیعت و این اصل که رشد و تکامل طبیعی هر موجودی تدریجی است و مرحله به مرحله به پیش می رود، تأکید می کند که برای تعلیم و تربیت نیز مراحل است و در برنامه ریزی آموزش و پرورش باید این مراحل رعایت گردد و باشیوه های مناسب اجرا شود تا همه ابعاد و شئون وجود آدمی به فعلیت برسد.

۵_ اصل رعایت فهم و درک مخاطب_ خواجه بر این باور است که وقتی معلم با دانش آموز سخن می گوید و در کلاس درس حاضر می شود، باید همسطح آنان و بازبان آنان سخن گوید: خطیب و مبلغ نیز در مواجهه با مردم پس از شناخت حالات و اوصاف مخاطبان خویش، سخن خود را در خود درک و فهم آنان ایراد کند.

۶_ اصل مشاوره: به اعتقاد خواجه آدمی در همه زمینه های زندگی فردی و اجتماعی نیازمند مشاوره است در امور خرج و دخل زندگی، امر کسب کار و حرفه، امور امنیت و محافظت شهر، اداره کشور، امور جنگ و صلح، همچنین هر صنفی درباره امور صنفی خویش نیازمند مشاوره است، زیرا با همکاری و تبادل نظر و مشاوره می توان آسانتر به خیر و مصلحت دست یافت و از شر و زیان جلو گیری کرد. وی در مورد انتخاب رشته تحصیلی به دانشجویان توصیه میکند که دانشجو باید در مورد انتخاب رشته تحصیلی با آنان که شایستگی مشورت دارند به مشورت بنشیند.

۷_ اصل تشویق و تنبیه: خواجه نصیر تشویق و تنبیه را به دو ابزار برای ضمانت اجرای تعلیم و تربیت و گسترش آن و سالم سازی فضای خانه، مدرسه، جامعه و ایجاد انگیزه برای پرهیز از تخلفات، ضروری قلمداد کرده و بشارت و انذار پیامبران الهی و پاداش و کیفر و وعده وعید دینی را بر همین روش استوار دانسته است. وی در این باره می گوید: مردمان یک جور نیستند. گروه را باید با انذار و تخویف و تنبیه به سوی ادب و اخلاق کشاند و برخی را باید با تشویق و تبشیر تادیب کرد. گویا اینکه تربیت بر تشویق است.

۸_ اصل تمرین و تکرار: یکی از روش های مسلّم تعلیم و تربیت، تمرین و تکرار است که موجب شکوفایی استعداد ها و به فعلیت آوردن توانائیها ست. خواجه طوسی براین باور است که آدمی در زمینه تعلیم و تربیت، حرفه و فن، صنعت و اخلاق، آنگاه به مهارت، رشد، تکامل و پیشرفت می رسد که با درس، کار و حرفه خود انس گیرد و آن را شعار خود قرار دهد و با تمرین، تکرار و ممارست در جهت ایجاد عادات مناسب، مهارت ها و در نهایت، کسب ملکات و هیئت های نفسانی بکوشد. وی به دانش آموزان و دانشجویان توصیه می کند که پس از فراگیری درس، تأمل و دقت در آن، با انگیزه و بانشاط آن را تکرار کنید. (مهدیان چاپ دوم ۱۳۸۹)

روش تربيت از ديدگاه خواجه نصيرالدين طوسي:

روش تربيت از نظر خواجه تکرار کردن است و پیروی از طبیعت آدمی و تطبیق روش های تربیتی بر مراحل رشد روانی و بدنی کودک را در پرورش افراد، مهم می داند. او سبب وجود ملکات را دو چیز می داند: الف- طبیعت، ب- عادت، یکی از روشهای مسلم تعلیم و تربیت تمرین و تکرار کردن است که موجب شکوفایی استعدادها و به فعلیت آوردن تواناییها است. خواجه طوسی بر این باور است که آدمی در زمینه تعلیم و تربیت حرفه، فن، صنعت و اخلاق، آنگاه به مهارت، رشد، تکامل و پیشرفت میرسد که با درس، کار و حرفه خود انس گیرد و آن را شعار خود قرار دهد، به تمرین، تکرار و ممارست در جهت ایجاد عادات مناسب و مهارتها و در نهایت کسب ملکات و هیئت های نفسانی بکشد.

برنامه تربیتی:

با توجه به بحث مراحل تربیت که گذشت خواجه برای دوره کودکی، آموزش عمومی مثل نحوه غذا خوردن، لباس پوشیدن، احترام به دیگران و از همه مهم تر، بازی کردن کودک را مطرح می کند، سپس به آموزش علمی توجه دارد. منظور از آموزش علمی، آموزش علم اخلاق و علوم نظری است و در این دوره نیز بازی را برای رفع خستگی از تحصیل همانند سایر مربیان مسلمان هم عصر و پیش از خویش ضروری می داند. در مرحله بالاتر از آن، آموزش فقه و حدیث و علوم قرآنی را به عنوان دروس عمومی محیط های آموزش مطرح می کند، سپس آموختن فن یا علمی را برای اشتغال و خدمت به مردم مطرح می نماید. بر این اساس برنامه تربیتی باید به گونه باشد که انسان را با مبدأ عالم آشنا سازد و او را تا به انجا پیش ببرد که اراده علم و قدرت خویش را تابع اراده و قدرت الهی قرار دهد.

دیدگاه خواجه به معلمان و متعلمان:

از خود باختگی و خود فراموشی پرهیز کنید. نیت خود را از یادگیری علم، خدمت به اسلام و مسلمانان و اطاعت فرمان خدا قرار دهید. به معلم و علم احترام بگذارید. جزوه های خود را به خط خوب و خوانا بنویسید. درس را پس از فهمیدن تکرار کنید. همت عالی داشته باشید و به مراتب پایین علمی اکتفا نکنید. برای وقت خویش ارزش قایل باشید و آنرا به نظر قدر بدانید. نکات آموزنده ای را که می شنوید، یاد داشت کنید. با توکل به خدا، بر مشکلات فایز آید. (عطاران، ۱۳۶۶)

محیط آموزشی: میدانید که در محیط آموزشی عناصر مختلف مانند محیط فیزیکی خانه، مکتب و خاصاً صنف درسی، وسایل و تجهیزات درسی و همچنان افراد مختلف مانند والدین، اعضای خانواده، کارمندان مکتب و خاصاً معلمان و خود شاگردان شامل اند که هر عنصر میتواند تأثیرات مؤثر مثبت و منفی را بر آموزش و تربیت شاگردان به جا بگذارد. واضح است که در محیط خانه، مکتب و صنف درسی وسایل و امکانات آموزشی که در اختیار شاگردان قرار میگیرد و همچنان مناسبات بین شاگردان، والدین و معلمان حکمفرماست برای آموزش و تربیت شاگردان قابل اهمیت است؛ طور مثال: در محیط خانه هرگاه شاگردان وسایل لازم مانند: کتب، قلم، کتابچه... و همچنان اطاق مستقل برای مطالعه و اجرای کارخانگی های خود داشته باشد و از طرف والدین و اعضای خانواده حمایت شوند واضح است که برای مکتب آماده گی بهتر گرفته میتوانند.

محیط مکتب و صنف درسی عنصر اساسی است که شاگردان در آن تحت آموزش و تربیت مستقیم قرار میگیرند؛ بناءً مسائلی مانند کثرت شاگردان در یک صنف، نداشتن ویا کمبود وسایل چون میز و چوکی، کیفیت و موقعیت تخته، عدم نور و هوای آزاد کافی، صنف های سرد و متصل به کوچه، غیر صحی بودن صنف، آب آشامیدنی، نداشتن میدان بازی، کتابخانه، مسجد، لابراتوار، چهاردیوالی مکتب، تشناب های مناسب و صدها امکانات دیگر به روش تدریس معلم تأثیرات منفی خود را بجا میگذارند و برعکس موجودیت امکانات متذکره و حل مشکلات شاگردان به همکاری معلمان و اداره مکتب در روند تدریس معلمان کمک نموده سطح تربیت شاگردان را به مراتب بلندتر و عالی تر میسازد. در صنفی که برای نشستن شاگردان جای کافی وجود نداشته باشد معلم هرگز نمیتواند با فکر آسوده به تدریس بپردازد. به همین ترتیب فضای باز موجود، منظره، پاک و سرسبز مکتب در روحیه شاگردان و معلمان مکتب تأثیرات مثبت داشته، کیفیت تدریس و یادگیری را افزایش میدهد. تمام فعالیت های آموزشی در صنف باید در فضای صمیمانه با روش ها، امکانات مطلوب و مناسب بر اساس اکمال نیازمندی ها، علایق و زمینه های علمی شاگردان تهیه شوند. شاگردان در آموزش احساس رغبت و انگیزه نموده و از فعالیت های خود احساس لذت و رضایت نمایند امکانات آموزش مطلوب بیشتر میگردد. (شعبانی، ۱۳۸۶)

به هر حال همه فعالیت های تربیتی تحت تأثیر شرایط و محیط آموزشی بوده که دستیابی به اهداف را سریعتر و آسانتر میسازد. اگرچه تربیت افراد به مکان و موقعیت خاصی بنام مدرسه و پوهنتون محدود نمیشود ولی هرگاه صحبت از تعلیم و تربیت

سیستماتیک و هدفمند در میان باشد محیط مکتب، صنف درسی، لابراتوار، کارگاه و غیره در جریان تربیت رول بسزای دارد.

نتیجه گیری :

همه میدانیم که آموزش و تربیت در حیات انسانی مانند غذا صحت و خانه مهم است از اینرو علماء، دانشمندان، فلاسفه شرق و غرب در باره، نظریات و دیدگاههای مختلفی را ارایه داشته اند که در این مقاله دیدگاه تربیتی خواجه نصیرالدین طوسی تحت تحلیل و بررسی قرار گرفته است. در مقاله روی زندگی نامه طوسی، اهداف تربیت، هشت اصل تربیتی، فلسفه تعلیم و تربیت، روشهای آموزشی تربیت، برنامه تربیتی، دیدگاه خواجه به معلمان و متعلمان و محیط آموزشی طور سیستماتیک و منظم صحبت گردیده مثلاً از زندگی نامه و دیدگاه متفکر بزرگ اسلامی، دوره های زندگی و تألیفات مشهور خواجه در رشته های مختلف علمی مانند کتاب گرانسنگ اخلاق ناصری اشاره گردیده است. از نظر خواجه نصیرالدین استعداد یابی کودکان و نوجوانان وظایف والدین و مربیان شمرده شده که نخست باید استعداد، توانایی و علاقه هر فردی کشف گردیده و سپس به شغل و حرفه متناسب به آن رهنمایی گردد. به همین ترتیب به روش تربیت (تکرار کردن)، آموزش عمومی دوران کودکی و بعداً آموزش علمی افراد و دیدگاه معلمان و متعلمان تأکید گردیده است. در آخر مقاله روی خصوصیات محیط آموزشی و تأثیرات آن به آموزش و تربیت بحث گردیده است.

منابع و مآخذ

- مهدیان، محمد جعفر (۱۳۸۹) مبانی و اصول تعلیم و تربیت، تهران: نشر ساوالان.
- شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۸۶)، فلسفه آموزش و پرورش، تهران: انتشارات امیر کبیر، چاپ هشتم.
- پاکسرشت، محمد جعفر (۱۳۸۰) فلسفه تعلیم و تربیت، انتشارات تهران سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه سمت.
- حقیار، پوهاند عبدالمنان (۱۳۹۰)، روانشناسی تربیتی، کابل: انتشارات سعید.
- فراهانی، حسن (۱۳۸۰). بررسی آرای تربیتی امام محمد غزالی و خواجه نصیرالدین طوسی، مجله معرفت، شماره ۴۴، (نسخه الکترونیکی)، ایران: موسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان.

د سرمؤلف مرستيال عنايت الله عادل

شوری د اسلام له نظره

لومړۍ برخه:

د شوری تعریف: شوری په لغت کې له «شور» څخه اخستل شوې او په زیاتو معناوو استعمال شوې ده، لکه د موم له قالب څخه د شاتو ایستل او د هغه تصفیه کول. د یوه حیوان سر، پښې او شاوخوا لیدل د جنگ په میدان کې ځان وړاندې کول، د مرکب (آس یا قچرې یا نورو) ځغلول. خو د رایې د غوښتلو او دهغې رایې د پلټلو په معنا چې حق ته ډېره نږدې یا عیناً حق وي ډېره استعمال شوې ده.

شوری په اصطلاح د هغو خلکو د رایې له اخستلو څخه عبارت ده چې په موضوع ښه باخبره وي او هغه نظر ته ځان رسوي چې حق او صواب ته ډېر نږدې وي.

ځینو شوری داسې تعریف کړې ده: شوری د ژوندانه په قضایاوو کې د یوې قضیې په هکله د مختلفو رایو پلټنه او پوهو او عالمو خلکو ته مخ کول دي چې حق یا هغه نظر ته چې حق ته ډېر نږدې وي ورسیري او په هغه عمل وشي او ښې پایلې ورڅخه لاس ته راشي.

په هره توګه د شوری مفهوم همدا دی چې انسان په خپل فکر او نظر بسنه ونکړي، د موضوع د ښې روښنایۍ او سم او دقیق فهم په وجه هغه د علم، تجربې او درایت له خاوندانو سره مطرح کوي څو غوره نظر لاس ته راوړي او په هغه عمل وکړي او د څو نظرونو او څو رایو د عمل توپیر د یوه فرد د نظر په پرتله ډېر زیات دی او دا هغه څه ته ورته دی چې د یوه تن مخې ته یوه مټه کېښودل شي او د

بل نفر مخې ته څو منې کېښودل شي، لومړنی نفر پرته له دې، چې همدا مڼه پورته کړي، که ښه ده يا بده بله چاره نه لري او دا احتمال لري، چې تر ټولو غوره مڼه به همدغه وي خو دا احتمال ډېر ضعیف دی اما دویم نفر چې خپلې مخې ته څو منې لري د هغو له منځ څخه غوره خوښوي او هغه خوري د دې دواړو تر منځ لکه څنگه چې وینی ډېر توپیر دی، دلته هم څوک چې مشوره نه کوي یوه رایه خپلې مخې ته لري او په ذهن کې یې ځای نیولی دی او هرکله چې په خپله هم بشر دی له یوې خوا یې عمل ناقص او له بلې خوا هر کله چې بشر دی د سهوې او خطا سره مخ کېدونکی دی، نو دا احتمال چې په هغه مشخص مورد کې غوره نظر ولري او نظرونه ډېر کم لیدل کېږي هغه څوک چې شوری ته پابند او په هغې عقیده درلودونکی وي په هره موضوع کې څو رآبې او نظرونه یې مخې ته ایښودل کېږي او هغه په خپلې پوهې او درایت سره هغه ښه نظر غوره کوي وروسته هغه د عمل په ساحه کې اړیدي او ګټورې پایلې ورڅخه په لاس راوړي.

د شوری ارزښت: شوری په اسلام کې له ځانګړي اهمیت څخه برخمنه ده. الله جل جلاله چې د انسانانو خالق دی د خپل مخلوق په طبیعت باندې خورا ښه پوهیږي هغه جل جلاله خپلو بنده ګانو ته په داسې شرایطو او حالاتو کې په شوری باندې امر کړی چې پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) وروسته له دې چې د اُحد په جنگ کې له مدینې منورې د صحابي په مشوره وځي او ماتي خوري خو بیا هم الله جل جلاله په شوری باندې امر کوي. او حضرت رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سربیره په عامو مسایلو حتی په خپلو شخصي مسایلو کې به یې هم مشوره کوله لکه چې د افک په واقعه کې یې له حضرت علي (رضی الله عنه) او زید بن ثابت (رضی الله عنه) سره مشوره وکړه. او د فرانسې د ستر انقلاب لویه لاسته راوړنه د مسیحي اروپایي هیوادونو تر منځ د شوری رامنځته کول وو او دا یې درک کړه چې شوری د بشر یو طبیعي او نظري اړتیا ده، اسلام چې پوره او کامل دین دی له نن څخه (۱۴۳۸) کاله وړاندې یې مسلمانانو ته شوری وړاندې کړې وه او حتی د قران کریم له سورتونو څخه یو د شوری په نوم نومولی دی. په حدیث شریف کې راغلي: ژباړه: هغه څوک ناهیلی نه شو چې استخاره یې وکړه او هغه څوک پښیمانه نه شو چې مشوره یې وکړه.

سورت آل عمران ۱۵۹: ژباړه: اې پیغمبره! دا د الله جل جلاله لوی رحمت دی چې ته د دې خلکو لپاره ډېر نرم خوږ جوړ شوی یې که داسې نه وای او ته توند خوږه او سخت زړی وی نو دا ټول به ستا له شاوخوا نه خواره شوي وو، نو هغوی معاف کړه او د هغو د خطاوو بښنه له الله نه وغواړه. او د دین په چارو کې هغو ته هم په مشوره کې برخه ورکړه، بیا چې ستا اراده په کومه رایه ټینګه شي نو پر الله توکل وکړه د الله تعالی هغه خلک خوښیږي چې د هماغه په ډاډینه کار کوي.

ابن منظور رحمه الله لیکي چې: الامر نقیض النهی.. والامر الحادیثه (امر د نهی په مقابل کې او د امر معنا حادثه او واقعه هم راځي).

د لغت د امامانو له دې تشرېح څخه معلومېږي چې د امر معنا حکم او حکومت هم راځي او د مهمو او د (مهتم بالشان واقعي) په معنا هم استعمالېږي او د آيت مفهوم دا دی چې اې نبي ﷺ د حکومت په چارو کې او د مهمو واقعو په هکله د صحابه کرامو رضي الله عنهم سره مشوره کوه.

ابن جرير طبري د امام جصاص حنفي، امام بغوي، امام فخر الدين الرازي، امام قرطبي، علامه نسفي، علاء الدين بغدادی، قاضي ثنوا لله پاني پتي او علامه الوسي رحمه الله عليهم ټولو په خپلو تفسيرونو کې ليکلي دي چې رسول الله (ص) ته د مشورې د اخيستو حکم په دې خاطر ورکړی شوی ؤ چې امت ته د شورايت سلسله سنت پاتې شي، خو راتلونکې کې امت د آمریت په لاره ولاړ نشي او د شورايت په شرعي قاعدې باندې ټينگ او مستحکم و اوسي.

د شوری د ارزښت په هکله ډېر احاديث هم راغلي دي د بيلگې په توگه رسول الله (ص) فرمايي: «ما خاب من استخار، وما ندم من استشار» ژباړه: ناهيلي نشو چا چې استخاره وکړه او پښیمانه نشو چا چې مشوره وکړه.

همدارنگه حديث کې راځي، عن عبد الرحمن بن غنم ان النبي (ص) قال لابي بکر و عمر: «لو انکما تتفقان علی امر واحد ما عصيتكما في مشورة ابدا». ژباړه: په يو روايت کې له عبدالرحمن بن منعم څخه روايت شوی چې پيغمبر (ص) ابوبکر او عمر رضي الله عنهما ته وفرمايل: که چېرې تاسو دواړه په يوه کار کې سره متفق شئ زه به هېڅکله ستاسو له مشورې څخه مخ ونه گرځوم.

همدارنگه ابو هريرة رضي الله عنه د پيغمبر (ص) په هکله وايي: ژباړه: هېڅوک مې نه دي ليدلي چې د پيغمبر (ص) په پرته له خپلو صحابه وو سره زياته مشوره وکړي.

شوری په اسلام کې له ځانگړي ارزښت څخه برخمنه ده او الله جل جلاله په خپل رسيدلي حکمت او کامل او شامل علم د انسانانو ټولنيزه اړتيا (چون د دوی پيدا کوونکی دی) د انسان او د بل هر مخلوق په پرته ښه پيژني او پوهيږي چې د انسانانو ټولنيز ژوند د نظر او مشورې په تبادلې سره چې د هر فرد د نظرياتو نقص او کمی په هغه کې جيره کېږي، اشته اړتيا لري، نو ځکه يې انسانانو ته د شوری توصيه کړې خو له هغې څخه د يوه اصل او يوه مهم کار په توگه کار واخلي او دا د اسلامي ټولنو په هکله يو الهي لطف او احسان دی (د انساني په ځای مو ځکه اسلامي وويل چې له مسلمان پرته بل څوک له دې دين څخه استفاده نشي کولای).

ظلم او تيری يې له بنسټ څخه رد کړی او پرته له کړاو او زحمته يې شوری د دوی په برخه کړې ده، او که داسې نه وي دا اړتيا نورو بشري ټولنو د فطرت په غوښتنه او د هغه اړتيا په غوښتنه چې دوی يې لري، درک کړې ده؛ خو ډېر په تکليف او کړاو يې هغه لاس ته راوړې ده. اروپا چې نن ورځ خپل نظامونه شورايي نظامونه گڼي په ډېرو هلو ځلو او بې شماره کوښښونو او گڼو قربانيو توانيدل چې د شوراوو خاوندان شي.

د فرانسې لوی انقلاب د هغو څرگنده بیلګه ده اما مسلمانان د وحې له لومړي پیل څخه را په دېخوا له دې نعمت څخه برخمن دي، د دې پرځای چې خلک د اړتیا په اساس مشرتابه محکم را ونیسي چې کارونه یې باید د شوری په سیستم وي، الله جل جلاله خپل پیغمبر (ص) چې د اسلامي دولت لومړنی بنسټ ایښودونکی او د مسلمانانو امام او مقتداء دی، په شوری مامور کړ او پیغمبر (ص) پرته له دې چې خلک په خپلو پښو ودریږي او د شوری په اصل د عمل غوښتونکي شي په خپله ده مبارک به له صحابه وو کرامو مشوره غوښتله ان تردې چې په خپلو شخصي مسائلو کې به یې هم مشوره غوښته او په ځینو وختونو کې یې له سپېڅلو بییانو سره هم مشوره کړې ده.

شوری چې د انسانانو یو فطري او طبیعي ضرورت دی له یاغي او باغي خلکو پرته نور څوک ورڅخه سر غږونه نه کوي د شوری ارزښت ټولو ټولنو درک کړی او په ځانګړې توګه پر مخ تللي هیوادونه په جدي توګه په هغه معتقد دي او همدا د شورايي نظام سیستم د خپلو هېوادونو د پرمختګ لپاره غوره کوي او طبیعي خبره ده چې په غوره رایه او بهترین نظر سره کړه وړه غوره پایلې رامنځ ته کوي چې دا کار په خپله د ترقی او پرمختګ لپاره لاره پرانیزي.

د شوری د اهمیت له وجې الله تعالی په قرآن کریم کې یو سورت د شوری په نامه نومولی دی او په دې سورت کې د مؤمنانو د صفتونو په ترڅ کې د دوی یو صفت دا په ګوته شوی چې د دوی کارونه په مشورې سره ترسره کېږي او تر ټولو مهمه دا چې دا صفت د نورو ډېرو غوره او اساسي صفتونو (لکه لمونځ، صدقه، له بې حیايو څخه په ډډه کولو) سره پيوست راغلی دی چې نور ارزښت یې هم ورڅخه معلومیږي.

او بل د شوری ارزښت له دې څخه جو تیري کله چې رسول الله (ص) د خپلو صحابه وو سره د احد په غزا کې مشوره وکړه که څه هم ظاهراً یې ډېرې دردونکې پایلې او ډېر تلفات رامنځ ته کړل ځکه د رسول الله (ص) نظر دا ؤ چې باید د مدینې له داخل نه دفاع وکړو اما یو شمیر ډېر صحابه کرام رضی الله عنهم اجمعین په دې نظر ټینګ ولاړ وو او اصرار یې کاوه چې نه له مدینې څخه بیرون وځو او له دښمن سره مقابله کوو همغه ؤ چې پیغمبر (ص) د دوی په مشوره عمل وکړ او الهي تقدیر داسې تللی ؤ چې اویا تنه صحابه شهیدان او د نبی کریم (ص) مبارک غاښ شهید او مبارک مخ یې ټپي شو، خو سره له دې آسماني وحې په همدې حالت کې خپل پیغمبر ته امر کوي چې (وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ) یعنې له دوی سره مشوره کوه.

څو هغه حالتونه او پېښې چې رامنځ کې شوې وې د راتلونکو مشورو په هکله د پیغمبر (ص) په زړه او دماغ کې څه را ونه ګرځي او سره له دې چې داسې نتيجه د دوی په مشوره مرتبه شوې وه او سره له دې چې د جنگ په وروستیو صحنو کې رسول الله (ص) د څو محدودو کسانو سره یوازې پاتې شوی ؤ خو بیا هم الله تعالی امر ورته کوي چې د دوی سره مشوره کوه او دوی ته عفو کوه او د الله نه

ورته بښنه غواړه، نو له دې څخه معلومه شوه چې شوری په اسلام کې له څومره ارزښت څخه برخمنه ده.

البته دا اهتمام او پاملرنه شوری ته يوازې په دولتي چارو کې نه ده بلکې د يوې کورنۍ د کارونو په هکله چې د ټوليز امت د جوړښت لومړنۍ ماده تشکيلوي هم په جدي توگه مطرح کوي. مثلاً الله تعالی د البقرة سورت په (۲۳۳) آيت کې فرمايي: سورت بقره ۲۳۳. ژباړه: که د مور او پلار مشوره راغله چې ماشوم د دوو کلونو په پوره کيدو له شيدو رودلو بيل کړي نو دا کار کولی شي او څه گناه نشته پکې.

د شوری حکم: شوری کوم نفلي او يا مستحب امر نه دی چې که مشرتابه وغواړي شوری کوي او که نه نه يې کوي بلکې دشوری حکم واجب او لازمي دی پر وجوب يې تر ټولو پياوړی دليل الهي امر دی چې پيغمبر (ص) ته يې کړی: اود اصولو د قواعدو سره سم امر د وجوب غوښتنه کوي خو چې د وجوب نه د گرځيدو په هکله قرينه پرې موجوده نه وي، هر کله چې شوری د رسول الله (ص) په هکله چې د اسماني وحې په واسطه رهبري کيده اود پيغمبرۍ له عصمته برخمن ؤ، واجب وه نو له ده څخه د وروسته کسانو په هکله خو په اولی توگه واجب او لازم ده.

همدارنگه د وجوب دليل يې دا الهي وينا ده: سورت الشوری ۳۸ ژباړه: او هغو کسانو چې د خپل پروردگار فرمان او حکم منلی او لمونځ يې اداء کړی او کار يې په خپلو منځو کې په مشوره سره دی او زموږ له ورکړې روزۍ څخه مصرفوي.

دلته وينو چې شوری يې په الله تعالی باندې د ايمان، لمانځه او زکات له څنگه چې ټول د فرائضو له ډلې څخه دي ذکر کړې ده، دا کار په خپله د شوری پر عظمت او لویۍ دلالت کوي او واجباتي يې تاييدوي.

امام قرطبي په خپل تفسير کې د ابن عطيه نه د شوری پر وجوب اجماع را نقل کړې ده ابن عطيه وايي:

والشوری من قواعد الشریعة و عزائم الاحکام و من لا يستشير اهل العلم والدین فعزله واجب هذا مالا خلاف فيه.

ژباړه: شوری له شرعي قواعدو او د احکامو له عزایمو څخه ده او څوک چې له علماوو او دین دارو خلکو سره مشوره نه کوي د هغه عزل او گوښه کول واجب دي، دا خپله يو حقیقت دی چې هېڅ اختلاف پکې شتون نلري.

همدارنگه د خپل تفسير په څلورم جلد او ۲۵ صفحه کې وايي: ابن خويز وايي: په چارواکو لازم دي چې په څه نه پوهيږي او په هغه څه کې چې پوهه يې ور باندې مشکله شوې وي له علماوو سره مشوره وکړي او د لښکر له قوماندانانو سره د جنگ په هکله مشوره وکړي او د قوم له مخورو خلکو

سره د مصلحتونو په هکله او له مشهورو ليکوالانو او سکرترانو او وزيرانو او واليانوسره د هېواد د مصلحتونو او د هغه د آبادۍ په اړه مشوره وکړي.

جصاص حنفي رحمه الله د هغه پاچا په رد کې چې شوری واجب نه گڼي وايي: ژباړه: د دې وينا مفهوم دا دی چې: دا خبره غلطه او ناروا ده چې څوک ووايي چې پيغمبر (ص) د صحابه کرامو سره د دوی د خوشحالي او د دوی د عزت او کرامت په وجه مشوره کوله، ځکه که دوی پوهيدل چې دا مشوره يوازې د زړه د خوشحالي په خاطر ده او په هغه عمل نه مرتب کيږي نو دا خبره د دې پر ځای چې زړه يې خوشاله کړي لا يې خورولو، نو دغه تایل ساقط دی کومه معنی نلري.

لکه څنگه چې مشوره اخستل واجب دي همدارنگه له چانه چې مشوره غوښتل کيږي مشوره ورکول هم پر هغه واجب دي پيغمبر (ص) فرمايي: «و اذا استشار احدکم اخاه فليشر عليه». ژباړه: هرکله چې څوک له خپل ورور نه مشوره وغواړي بايد ده ته مشوره ورکړي.

ځينو علماوو شوری مستحب گڼلې ده او په دې هکله يې څه دلایل هم راوړي دي اما زما په نظر تيرو شوو دلايلو ته په کتو او دا چې امت ډير ضرورت ورته لري نو د وجوب دلايل يې ډېر قوي او واضح معلومېږي.

د شوری نتيجه ملزمه ده يا مُعلنه: لکه څنگه چې د شوری په حکم کې د علماوو ترمنځ د نظر اختلاف شتون لري ځينو هغه واجب او ځينو مستحب گڼلې ده. د شوری د نتيجې او پایلې په هکله هم اختلاف لري په داسې توگه ځينې د اکثريت په رأيه کړه وړه واجب بولي يعنې امام بايد د شوری د اکثريت په نظر التزام وکړي او وروسته له دې چې د اکثريت نظر معلوم شو په خپله رأيه او يا د اقليت رأيه ته را ونه گرځي او دا چې وايي شوری ملزم ده منظور يې همدا دی او ځينې نور په دې نظر دي چې شوری مُعلم ده يعنې شوری د مشورې اخستونکي لپاره موضوع روښانوي او په قضيه کې مختلف نظريات ټاکي او د امام مخې ته يې ايردي.

اوس د امام کار دی چې د مشورو په روښنايۍ کې څه هوډ او فيصلې نيسي يعنې ددې ډلې د علماوو د نظر په بنسټ امام د اکثريت د نظر او فيصلې په کړو وړو مکلف نه دی، هغه موضوع گانې چې شوری ورباندې بحث او څيړنه کوي په غوره توگه په دوه ډوله دي:

۱- هغه موضوعات دي چې د شوری د اهل له ځانگړتياوو څخه دي.

۲- هغه موضوعات دي چې د امير له صلاحيتونو څخه دي او يا د ده په شخصي چارو پورې اړه لري. په هغه موضوعاتو کې چې د شوری وړ کسانو له صلاحيتونو او ځانگړتياوو له ډلې څخه دي په هغو کې د شوری فيصله بايد ملزمه وي ځکه که چېرې يې فيصله د ده په ځانگړتياوو کې ملزم نه وي، نو د شوری شتون يو اضافي او بې ارزښته کار دی او قيمت به ونه لري.

نن ورځ په دنيا کې د شوراگانو، پارلمانونو او سنا د مجلسونو او داسې نورو کارونه داسې تنظيم شوي چې کاري صلاحيتونه او ځانگړتياوې يې مشخصې دي او په اسلامي نظامونو کې هم د شوری

ځانگړتياوې او صلاحيتونه مشخص دي خو واضح او بهتره تنظيم ته اړتيا لري په هغه صورت کې چې د اعتماد ورکول او يا د اعتماد سلبول له حکومت څخه او يا د بودجې تصويب او يا د جنگ او صلحې فيصله په شوری پورې اړیکې ونیسي په هغه صورت کې يې فيصله پر امام ملزم ده او يوازې په هغه صورت کې امام يې له التزام څخه سرغړونه کولای شي چې نه شرعي والي يې په دلائلو وښودلی شي چې د دې کار احتمال شاذ او نادر دی.

۲- هغه موضوعات چې د امام له ځانگړتياوو او صلاحيتونو او يا د هغو کارونو له ډلې څخه وي چې شخصاً تر امام پورې اړه لري، نو که امام دا مسائل شوری ته محول کړي خو وکولای شي د گڼو افکارو او نظرياتو په روښنایي کې مناسب هوډ ونیسي په هغه صورت کې د شوری اکثریت نظر ملزم نه دی بلکې دی په خپله د فيصلې خاوند دی او په هر ډول چې ورته خوښ، معقول او مناسب معلوم شو خپل هوډ او تصميم نيسي او زما په نظر که چېرې د اکثریت نظر په دارنگه توپير سره په ذکر شوو موضوعاتو کې مطرح شي نو څه ستونزه او اختلاف به پاتې نشي او مسلماً په اوله برخه کې د اکثریت نظر ملزم او په دويمه برخه کې معلم دی.

هغه موضوعات چې شوری پکې رامنځ ته کېږي: په دې کې شک نشته چې د شوری د کار دايره د دولت په سطح معينه او موضوع گانې يې ټاکلې دي او هره موضوع مطلقاً شوری ته نه وړاندې کېږي ځکه په زیاتره کارونو کې د شارع نص موجود او حکم يې واضح دی او شوری ته ضرورت نه لري مثلاً داسې موضوع هېڅکله شوری ته نه وړاندې کېږي چې په خپلو بانکونو کې سودي معاملاتو ته اجازه ورکړو يا نه، ځکه د ربا (سود) حکم واضح او قطعي دی او سودي چلند حرام دی او د خلکو نظر يې هېڅکله پر وحې باندې نشي مقدم کيدای، همدارنگه په هغه څه کې چې د الله تعالی او رسول الله صلی الله عليه وسلم فيصله موجوده وي د هغو وړاندې کول شوری ته څو هغه نظر ورکړي حرام دی او په نور ټولو کارونو کې مسلمانان مشوره کولی شي لکه چې قرآن کریم فرمايي: سورت الشوری ۳۸. د مسلمانانو ټول کارونه په مشورې سره دي خو ټول علماء په دې متفق دي چې منظور له «امر» څخه هغه امر دی چې نص پکې نه وي راغلی يعنې د شوری د کار ساحه اجتهادي چارې وي نو همدا وجه ده چې صحابه کرامو په کومه خبره يا کار کې مخکې له دې چې له پيغمبر (ص) څخه د نظر اظهار وکوي پوښتنه يې کوله چې ايا دا خبره او يا دا کار د آسماني وحې په اساس دی او که محض نظر او رأيه ده که به هغه د وحې په اساس و هېڅکله يې پکې نظر نه څرگنداوه او که به نظر او رأيه وه نو بيا به يې خپل نظر ظاهر وه.

د مثال په توگه د بدر په غزوه کې رسول الله (ص) د اوبو څخه لرې ځای د مرکز لپاره خوښ کړی ؤ حباب بن منذر (رض) ورته وويل: اې د الله رسوله ايا دغه ځای دې چې مرکز نيولی، الله تعالی درته تعين کړی او موږ ته يې د تغيير حق نشته او يا دا چې د جنگي تکنیک د هغه په وجه دې ټاکلی دی رسول الله (ص) ورته وويل: د امې د جنگي تکنیک د فکر په اساس ټاکلی دی. نو حباب (رض)

وويل: اې د الله رسول! كله چې خبره داسې ده دا ځای د مرکز نيولو لپاره نه دی بل مناسب ځای يې ورسره ښود نبي کریم (رض) يې مشوره قبوله کړه.

د حديسې په صلح کې چې کله خبره خط لیکلو ته ورسیده د هغې په ځينو مادو عمر (رض) له خپل ځای څخه پورته شو او خيز يې وواهه او ابوبکر صديق ته راغی د هغه سره يې مجلس وکړ، بيا رسول الله (رض) ته راغی او وېي ويل: اې د الله رسوله ايا ته د الله پيغمبر نه يې؟ وېي فرمايل بلې د الله پيغمبر يم. عمر (رض) وويل آيا موږ مسلمانان نه يو؟ وېي فرمايل ولې نه. عمر وويل: ايا هغوی مشرکان نه دي؟ وېي فرمايل مشرکان دي. عمر (رض) وويل نو ولې په دين کې ذلت قبول کړو، البته منظور يې هغه ماده وه چې که د مشرکانو څخه څوک مسلمانيري هغه به بيرته دوی ته سپارو او که زموږ څخه څوک مرتد کېږي هغه به موږ ته نه سپارل کېږي رسول الله (ص) وفرمايل: «زه د الله تعالی بنده او پيغمبر يم. د هغه له امر څخه مخالفت نه کوم او الله به ما نه ضايع کوي» کله چې عمر وپوهيده چې موضوع تر وحې پورې اړيکه لري قانع شو او سکوت يې غوره کړ.

ابوبکر ابن العربي وايي: يعنې منظور له دې څخه مشوره په جنگ کې ده او ځينې علماء وايي مشوره تر دنيوي چارو ځانگړې ده.

زمخشری وايي: په جنگ او نورو چارو کې ده چې وحې نه وي پکې راغلې. درېيمه ډله دا عقیده لري چې د شوری موضوعات ټول هغه امور دي چې نص پکې نه وي نازل شوی او د قرآني آيتونو او نبوي احاديثو څخه معلوميږي چې همدا درېيم نظر قوي او جامع دی زما په نظر، ځکه الله تعالی رسول الله (ص) ته مطلق فرمايلي دي:

(وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ) او د مؤمنانو په صفت کې يې فرمايلي: (وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ) دلته امر مطلق ذکر شوی او دا چې منصوبي شيان ورڅخه استثناء دي دا په دې خاطر چې د الله تعالی او رسول الله صلی الله عليه وسلم په حکم کې انسان ته د مشورې اخستلو حق نشته ځکه الله تعالی فرمايي: ژباړه: کله چې الله تعالی او د هغه پيغمبر په يوه څيز کې حکم وکړي نو مؤمن او مؤمنې ته جائز نه دي چې له دې حکم سر وغړوی.

د شوری وړ کسان څوک دي او څرنگه غوره کېږي: هغه عمومي قرآني او نبوي نصوص چې د شوری پر مشروعيت دلالت کوي له ټولو مسلمانانو څخه عبارت دي ځکه په دواړو آيتونو کې پرته له دې چې مواصفات يې مشخص وټاکل شي ټولو مسلمانانو ته راجع دي.

اما دا چې د خلکو په استعدادونو کې تفاوت دی او د ټولو راجمع کول په يوه ځای کې ناممکن دي او دا چې خلک د ژوند په امورو مصروف دي، نو نشي کولای، چې مستقيماً په خپل فزيکي حضور سره په هغه عمل وکړي، نو دلته د ملت د استازيو مسئله را منځ ته کېږي چې بايد ملت خپل استازي وټاکي خو د استازيو په ټاکلو کې د اهليت او کفايت مسئله بايد مطرح وي څو د دې کار توان ولري او هغه په بريا سره ترسره کړي او دا کار بايد د يوه تکليف په صفت وپيژندل شي نه د تشریف په

توگه يعنې دا ډېر دروند کار دی بايد واجد شرايط کسان ورته مکلف شي، د عالم او غير عالم تر منځ توپير وشي ځکه الله تعالى فرمايي: (هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ) سورت الزمر ۹. سورت النساء ۸۳ ژباړه: او که دوی ته د امن او يا ويرې خبر راشي نو دوی دا خبر ټيټوي او که يې دوی پغمبر يا اسلامي فرمان چلوونکی ته حواله کړي نو هغه کسان به پوه وو چې د دې خبر پايله را ايستی شي.

دا چې په شوری کې د کومو صفتونو لرونکي برخه واخلي په دې هکله په ځينو کتابونو کې په لنډه توگه څه تصريحات او لارښوونې شوې دي، د مثال په توگه د ماوردي په احکام سلطاني کتاب په ۶ صفحه کې، د ابو يعلى په احکام سلطاني کتاب په ۵ صفحه کې د غياثي امام الحرمين صفحه ۶۳- ۶۴ کې او د ابن خلدون په مقدمه صفحه ۱۷۷ کې په تيت او پرک توگه لږ او ډېر راغلي دي:

۱. د شوری غړي بايد مسلمان وي.
۲. بالغ وي.
۳. عاقل وي.
۴. آزاد وي.
۵. عالم وي.
۶. نر وي.
۷. عدالت ولري.
۸. د اسلام د وطن تابعيت ولري.

دكتور عبدالرسول ولي زاده

شکل پذیری هویت بر مبنای جامعه اطلاعاتی

مقدمه

امروز انقلابی شگرف در فنون ارتباطی و اطلاعاتی به وجود آمده است. شکل گیری یک نظام ارتباطی جدید مبتنی بر زبان همگانی دیجیتال، بنیادی مادی جامعه را چنان دگرگون کرده که هیچ گونه انزوا گزینی و کناره گیری را بر نمی تابد و حتی دور افتاده ترین و سنتی ترین جوامع نیز از بستن مرز های خود به روی جریان ها و شبکه های جهانی ناتوان هستند.

این مرحله از فرآیند جهانی شدن که بیشتر از چند دهه قدمت ندارد و با شتاب و شدت فزاینده بی سابقه ای پیش می رود، با زبان و بیان متفاوتی مورد تأکید نظریه پردازان مختلف قرار گرفته است. مدافعان تجدد، این مرحله را جزئی از تاریخ تجدد می دانند و هیچ گونه گسست یا دگر گونی کیفی و بنیادی را نمی پذیرند. از دیدگاه آنان چنین تحولات و دگر گونی های پرشتابی در عرصه جهانی، در واقع نشانه های فرارسیدن آخرین و پیشرفته ترین مرحله تجدد است. این مرحله ی پیشرفته گاهی <جامعه اطلاعات محور> گاهی <مرحله عالی تجدد>، و گاهی هم <تجدد انعکاسی> نامیده می شود.

منتقدان ومخالفان تجددنيز ازمتأخرترين مرحله ی فزاينده وهم تنيدگی جهانی سخن می گویندولی این مرحله جدید را در دوره ی تداوم وپا گسترش تجدد به شمار نمی آورند.برخی این مرحله را نوعی آمریکایی کردن یا آمریکایی شدن جهان می داند که با تثبیت رهبری مژمونیک آمریکاهمراه است. به هر حال، چه آنان که رویکرد بدبینانه وچه آنان که نگاه خوشبینانه ای به مقوله ی جامعه اطلاعاتی دارند، همگی به نقش واهمیت کلیدی اطلاعات در جهان کنونی اعتراف میکنند.

باید گفت راهبرد موثربرخوردمنفعلا نه،جبهه گیری بدبینانه وپذیرش خوشبینانه مهم نیست،بلکه موضع فعال ونقادانه ی توام با تعامل منطقی وهوشیارانه تاثیر گذار است به گونه ای که نخست به شناخت وتعریف درستی از این پدیده دست یابیم وآنگاه با توجه به شرایط موجود به بهره گیری از دست آورد های مثبت همت گماریم.

هویت

احساس هویت ترکیبی ازهمسانی ها وتمایزها است.این ادعاکه چیزی یافردی هویتی ویژه دارد، بدین معناست که این چیز یا فرد مانند دیگروجودها،دارای آن هویت است ودر عین حال چنان چیز یافرد متمایز، هویت خاصیتی دارد. به بیان روشن تر، هویت یعنی کیفیت یکسان بودن در ذات، ترکیب وماهیت ونیز یکسان بودن در هرزمان وهمه شرایط درهر حال، هویت داشتن یا یگانه بودن، دارای دوجنبه متفاوت است: هماننددیگران بودن در طبقه خود وهمانندخودبودن درگذر زمان.

هویت عبارت از نیاز های روانی انسان وپیش نیاز هرگونه زندگی اجتماعی است اگر محور ومبنای زندگی اجتماعی را برقراری ارتباط پایدارومعنی داربه دیگران بدانیم، هویت اجتماعی چنین امکانی را فراهم میسازد.هویت اجتماعی نه تنها ارتباط اجتماعی را امکان پذیر میکند، بلکه به زندگی افراد معنی می بخشد. معنا سازبودن هویت برساختگی بودن آن دلالت میکند. معنی خاصیت ذاتی واژه ها واشیائنیست بلکه همیشه نتیجه توافق یا عدم توافق است بنا براین، معنایتواندموضوع قراردادباشدومی توان برسرآن به مذاکره وگفت گو نشست. پس هویت نیز چیز طبیعی، ذاتی واز پیش موجود نیست، بلکه همیشه بایدساخته شودانسان ها باید همواره چیز هایا اشخاص را طبقه بندی کنندوخود را داخل آن طبقه قراردهند. بیگمان فرهنگ راباید مهم ترین وغنی ترین منبع هویت دانست افراد وگروهاهمواره باتوسل به اجزاء وعناصرفرهنگی گوناگون، هویت می یابند زیرااین اجزاءوعناصر توانایی چشم گیری درتامین نیاز انسان ها به متمایزبودن وادغام شدن درجمع را دارا هستند.

فرهنگ در جوامع سنتی به خوبی از عهده انجام کار ویژه هویت سازی می آید، چرا که توانایی قابلیت تفاوت آفرینی و معنی بخشی بسیار بالایی داشت. در چنین جوامع فرهنگ نه تنها مرزهای شفاف و پایدار را ایجاد میکرد، بلکه در عرضه کردن نظام های معنایی منسجم و آرامش بخش هم توانا بود. بنا بر این، انسان های که در دنیا شکل یافته یا در معرض فرهنگ معین قرار می گرفتند، خود به خود و منفعلانه وارث هویت و نظام معنایی آماده و از پیش موجود میشدند و هر گونه زمینه ی بحران هویت و معنای آن تقریباً از بین میرفت این توانایی چشمگیر فرهنگ در عرصه هویت سازی و معنا بخشی، در درجه نخست از پیوند تنگاتنگ فرهنگ با مکان و سرزمین ناشی میشد.

امانفوذ پذیری و فروریزی فزاینده مرزها به واسطه انقلاب اطلاعات و ارتباط و ظهور جامعه شبکه ای و اطلاعاتی، فضای امن و خلوت فرهنگ ها را نیز از بین میبرد و در فضای بسیار فراخ زندگی اجتماعی فرهنگ های مختلف به آسانی گسترش و جریان می یابد تمام حوزه های استحفاظی در هم میریزند و هر فرهنگی نیز به ناچار در فضایی قرار می گیرد که عرصه حضور و ابراز وجود فرهنگ های دیگر هم هست. که چنین دنیا بدون مرزی، اجزاء عناصر مختلف فرهنگی به صورت گریز ناپذیر با هم برخورد میکنند و در کنار یک دیگر قرار میگیرند، ثبات و <خلوص> فرهنگی کم بیش از بین می رود و نوسان، سیالیت و اختلاط جایگزین آن می شود.

(استوارت میل ۱۹۹۱) در مقاله ای تحت عنوان <<محلی، جهانی، جهانی شدن و قومیت>> بر بعد تمایز هویتی در مواجهه های محلی و جهانی تأکید می کند. او می گوید: زمانی که به اطراف جهان می روید، وقتی متوجه می شوید دیگران چه هستند، پس می فهمید، آنها چه نیستند در نتیجه اینکه شما چه هستید، معنا پیدا میکند. بنا بر این هویت، دائماً در یک چشم انداز نبودن، یعنی مشابه نبودن ها و اساساً یک نگاه منفی و یا سلبی معنا می یابد. او معتقد است با ظهور جهانی شدن، روابط و هویت فرهنگ ملی بریتانیا، در حال از بین رفتن است. البته به نظر می رسد، حال به جنبه های بازگشتی هویت که در بستر مواجهه و با دیگری شکل میگیرد و موجب نوعی بازگشت به خود می شود، توجه نکرده است.

جامعه ی اطلاعاتی

دسترسی مداوم به رسانه های جدید در همه ی ساعات شبانه روز عنصر بسیار مهمی در تجربه زندگی بشری است که فقط در جامعه اطلاعاتی امکان پذیر شده است. فن آوری اطلاعات در پگاه هزاره ی سوم و در سپیده دم قرن بیست و یکم آن چنان تند و پرشتاب پیشرفت کرده که باور آن دشوار است. فن آوری اطلاعات، جهانگیر شده و به تعمیق سلطه ی

خود برجهان ادامه می دهد به طوری که سازمان ها و نظام های اجتماعی بدون به کارگیری مظاهر و نمودهای آن به سختی می توانند به حیات خود ادامه دهند.

ظهور جامعه اطلاعاتی باعث شده است که امکان پردازش اطلاعات، برقرار ارتباطات و کنترل کلیه جنبه های زندگی جامعه و رفتار اجتماعی فراهم شود. در جامعه اطلاعاتی انسان ها به مدد تکنولوژی های نوین اطلاعاتی و ارتباطی خود می توانند به طور مداوم و ۲۴ ساعته مصرف کنند و در عین حال تولید کننده پیام و اطلاعات (به ویژه در اینترنت) باشند. امری که در گذشته، سابقه نداشته است و فراگیر رسانه ها نه تنها جامع و گسترده و جهانی نبوده، بلکه یک طرفه و از رسانه به مخاطب بوده است. کنش متقابل مخاطبان و رسانه ها تولید کنندگان و مصرف کنندگان اطلاعات در جامعه اطلاعاتی با سرعت غیرقابل انکاری فراگیر شده است.

جامعه اطلاعاتی، از بعد اقتصادی، با اقتصاد مبتنی بر اطلاعات تعریف می شود. اقتصاد مبتنی بر اطلاعات اساساً نوعی اقتصاد خدماتی است که با اقتصاد صنعتی و زراعتی که در زمره اقتصادهای تولیدی هستند تفاوت های کلی دارد. پدیده ی صنعت زدایی در کشور های پیشرفته، کسب و کارهای خدماتی مبتنی بر اطلاعات و دانش، روز به روز در موقعیت بهتری قرار می گیرد. به گونه ای که می توان گفت امروزه برای بازارهای جهانی ادامه فعالیت بدون مدد گرفتن از قدرت کامپیوتر و هواسیستم مخابرات امکان پذیر نیست. ثروتمندترین کشورهای امروز جهان آن هایی هستند که بیش از دیگران از ساختار نوین اطلاعاتی جهان بهره مند هستند.

تعریف فرهنگی جامعه ی اطلاعاتی

فرهنگ کنونی، به طور آشکار نسبت به تمامی دوره های پیشین دارای اطلاعات بیشتری است. ما در محیطی لب ریز از رسانه ها زندگی میکنیم، به این معنی که زندگی امروز اصولاً پیرامون نماد سازی امور، مبادله و دریافت و.... (پیام هایی در باره خود و اطرافیانمان) دور می زند. این ارم به خاطر تأیید پدیده ی انفجار نشانه سازی است که بر اساس آن، برداشت بسیاری از نویسندگان این است که ما در حال ورود به (جامعه اطلاعاتی هستیم).

یکی از مشخصه های ویژگی هایی که جامعه ی اطلاعاتی و شبکه ای با آن تعریف می شود، جهانی شدن (Globalization) است.

مطابق معیاری که وبستر ارائه می دهد، جهانی شدن مقوله ای است که ذیل جامعه اطلاعاتی معنا پیدای کند. در تعریفی که اینجامدنظر است، جهانی شدن عبارت است از درهم فشردن جهان و تبدیل آن به مکان واحد. به تعبیر دیگر جهانی شدن همان

يگانه شدن جهان ونه وحدت وادغام آن است. اين تعبير از جهانی شدن مبتنی بر تکنولوژی های جدید ارتباطی و اطلاعاتی است.

مطابق این تعریف، جامعه اطلاعاتی، جامعه ای است که در آن تجارت، رسانه ها و ارتباطات علمی دانشگاهی و آموزش در سراسر جهان یگانه می شود به مدد شبکه های اطلاعاتی و ارتباطی زبان دانشمندان یگانه میشود و حتی زندگی روز مره به طور باور نکردنی توسط مردم جهانی که ظاهراً یکدیگر فرسنگ ها فاصله دارند، در هم فشرده و یگانه میشود و انگار همگی در یک مکان واحد زندگی میکنند. آنچه در این بین به عنوان تمایز و اختلاف مشاهده می شود، صرفاً سلیقه های مختلفی خواهند بود که در یک مکان همیشه امکان وجود داشته است. تکنولوژی های جدید ارتباطی ابزارهایی هستند که توانسته اند این مهم را از عالم غیر واقع و مجازی به واقعیت تبدیل کنند. این تکنولوژی ها، انسان های مختلفی را از سراسر جهان به هم متصل ساخته اند و این ارتباط برقرار کرده اند. کاربران این تکنولوژی ها، گاهی بیش از آن که با هم سایه ها و اطرافیان خود احساس نزدیکی کنند، با افراد که فرسنگ ها از آنها فاصله دارند، احساس نزدیک و قربت می کنند و سلیقه ها، افکار و خصوصیات اجتماعی مشابه پیدای می کنند. بنابراین، جامعه اطلاعاتی جامعه ای است که در آن افراد مختلف جوامع گوناگون همگی در حول یک سفره فشرده جهانی نشسته اند و با هم تعامل دارند. از این رو گفته میشود. جامع اطلاعاتی، جهان فشرده شده و یگانه شده است؛ یگانگی ای در عین افتراق و تمایز.

امروز فن آوری پست مدرن امکانات مناسبی را برای کشور هایی نظیر افغانستان فراهم ساخته است. از این طریق می توانیم همگام با تحولات جامعه اطلاعاتی جهان (به کمک فن آوری پست مدرن) برخی از سنت های خود را حفظ کنیم. اما در شرایط شکل گیری فریب الوقوع جامعه شبکه ای در عصر پسا صنعتی یا پست مدرن (که اکثر کشور های دنیا تاکنون از مزایای فن آوری مدرن و انقلاب صنعتی بهره مند شده اند)، دیگری نمی توان این فن آوری را نادیده گرفت و به وضع پیشین یا پیش مدرن بازگشت.

باید توجه داشت که در عصر ارتباطات و شکل گیری جامعه ی اطلاعاتی جهانی، هیچ کشور از منابع و اثر های این جامعه بی نصیب نخواهد ماند، به نحوی که امروز شاهد گسترش روز افزون کاربری <<اینترنت>> در داخل کشور، در شرایطی هستیم که هنوز راجع به فن آوری ماقبل آن یعنی <<ماهواره>> هیچ سیاست گذار خاصی نداریم. این وضع در دوره ی قبل نیز تجربه شده است. یعنی زمانی که هنوز هیچ سیاست و تصمیم گیری خاصی راجع به ویدیو و استفاده از آن نشده بود که کاربرد <<آنتن های بشقابی و گیرنده های آن>> در کشور گسترش یافت. وضعیتی که نشان می دهد ماهواره سرعت پیدایش و دسترسی به فن

آوري هاي ارتباطي از سياست گذاري هاي ارتباطي واطلاعاتي ما بيش تر است. اين مسائل نشان مي دهند که هنوز درک شکل گيري جامعه شبکه اي يا جامعه اطلاعاتي جهاني براي مسئولان و برنامه ريزان کشور تاحدودي دشوار است.

انترنت پديده شگفت قرن، انقلاب مهمي در ارتباطات پديد آورده است. ويژگي عمده اي که در انترنت وجود دارد ودرسايير رسانه ها ديده نمي شود، تعامل است. انترنت مانند صنعت چاپ امکان ايجاد اطلاعات را براي عموم فراهم ميکند، مانندتلفن تبادل اطلاعات را امکان پذير مي سازد، مانندکتاب هاونشريات، امکان ياد گيري و خود آموزي را به وجود مي آورد، مانندسينماوتلويزيون امکان سرگرمي را فراهم مي آوردوکليه اين کار ها به طور همزمان نيز انجام مي دهد. اماويژگي عمده آن در داشتن باز خور وقابليت تعامل است که سبب شخصي کردن ارتباطات مي شود.

انترنت، بيش از ابزار هاي تکنولوژيک ديگر، از توانايي کمک به کشور هاي در حال توسعه براي پيشرفت در عصر اطلاعات برخوردار است. اگر در نظر داشته باشيم اطلاعات، قدرت است، بنا بر اين انترنت بايد به عنوان آسان ترين وسيله توانمند ساختن کشور ها براي عبور از راه توسعه وپيشرفت، به کار گرفته شود. انترنت، درهاي گسترش آموزش الکتروني وبهداشت الکتروني را، که در معبرهاي مهم معادله ي توسعه به شمار ميروند، باز مي کند.

انترنت نيز کاربران وارتباط گران را به طور ۲۴ ساعته به هم مرتبط مي کند، در حال حاضر به عنوان یک رسانه ي پست مدرن تداعي گرمرگ فاصله هادر جغرافيا ذهني برخاسته از راه آهن است. با احداث راه آهن، انسان برفاصله ومسافت غلبه کرد. تکوين زير ساخت انترنت نيز بيانگر همان اتفاق است. انسان امروز برمکان وزمان غلبه يافته است. به عبارت بهتر، صدهائي که شنیده نمي شدند حالاشنیده مي شوند. مي توان گفت که آن تمرکز گرايي شديددر رسانه هاي حاکم سنتي با تمرکز زدائي شديد تري در رسانه هاي ديجيتالي وپست مدرن وچالش کشيده شده است.

نقش انترنت در پژوهش خلاقيت وعلم

از جمله مهم ترين اقدامات که مي توان از طريق انترنت سازمان داد، عضويت استادان ومتخصصان رشته هاي مختلف در گروههاي تخصصي است. با عضوشدن <<کاربران>> انترنت دراين گروهها، آنها مي توانند در جريان آخرين اطلاعات موجود در رشته هاي تخصصي خود قرار گيرند زيراهمه اعضا در جريان پيام هاي علمي که توسط یک نفر صادر مي شود قرار دارند. در شرايط که خطوط ارتباطي از کيفيت لازم برخوردار باشد ودر ايستگاه هاي محل کار هر دو يا چند طرف با امکانات لازم (دوربين ويدئويي...) به سيستم اتصال داشته باشد، آنان مي توانند تصوير يکديگر وفعاليت هاي هر یک را نيز مشاهده کنند. هم اکنون

انجام عمل های مهم جراحی به شکل هدایت از راه دور وبا شرکت چند متخصص که هرکدام در گوشه ای ازدنیابه کار مشغول هستندو می توانند در یک آن، ناظرعمل جراحی یا راهنمایی کننده آن باشند، در تعدادی از مراکز مجهز در مانی متداول شده است. یکی دیگر از شکل های تاحدودی رایج فعالیت های پژوهشی که در سطح کشور های اروپای غربی وامریکامورد استفاده قرار میگیرد، کنفرانس از راه دور است که در آن تعداد از متخصصان (که هرکدام در یک گوشه از کره زمین زندگی میکنند) با یکدیگر در باره موضوع موردعلاقه خودبه تبادل نظر می پردازند. این نوع کنفرانس های الکترونیک در آینده رواج زیادی خواهدیافت واحتمال می رودکه درمقیاس وسیعی از اهمیت کنفرانس های حضوری که بسیار پرهزینه است کاسته شود.

تکنولوژی های ارتباطاتی ابزاری هستندکه حرکت جهانی شدن را به واقعیت نزدیک می کنندواینکه عده ای فکر می کننداین تکنالوژی هابرای برخی کشور ها مفید نیست ویا آن که آن را ابزاری برای ایجاد تغییر وتحول در کشور های به خصوصی تلقی می کننددرست نیست؛ چون این یک حرکت جهانی است، ماهواره ها وانترنت همه کشورهای دنیا وهمه فرهنگ هاراحت تاثیرقراری دهند. بنابراین آنچه حائزاهمیت است محتوای رسانه ها ونحوه استفاده از فن آوری اطلاعات است.

اما متاسفانه چون کشورهای در حال توسعه همیشه به دنبال قافله حرکت کرده اندودردنیای دیجیتالی امروز وعصراطلاعات، به خاطر تکنولوژی های ماهواره ای وارتباطاتی، سرعت انتقال اطلاعات وسرعت تغییر وتحول آنقدر سرسام آور شده که اگر آنها خودرا با این حرکت تطبیق ندهند،بیشتر عقب می مانند، رسانه ها نقش مهمی در فرهنگ سازی وافکارعمومی وحوزه های اقتصادی، اجتماعی وآموزشی دارند وباید تاآنجاکه امکان دارد ازآنها استفاده کرد وآن را بومی کرد.درمورد بومی کردن انترنت هم باید توجه داشت که نمی توان ذره بین روی یک درخت گذاشت اما جنگل را نادیده گرفت. انترنت بخشی از یک جریان و روند است، مهم این است که آن جریان را بشناسیم واز آن برای توسعه ی کشورمان وبهترشدن شرایط زندگی استفاده کنیم.

چگونه می توان انترنت را نهادینه و بومی کرد؟

انترنت از دو چیز تشکیل شده است:

۱- تکنالوژی به معنی ابزار و تکنیک

۲- محتوا یعنی آنچه در بستر انترنت جریان دارد.

ما البته هم اکنون هم از ابزار انترنت استفاده می کنیم اما باید بیاموزیم که چگونه از این تکنولوژی نه تنها در سطح داخلی، بلکه در سطح بین المللی در جهت منافع ملی خود

استفاده كنيم، انټرنټ به ما اړين فرصت را مې دهد كه در سطح جهاني حضور داشته باشيم و حرف هاي خودمان را بزڼيم (كمالي پور ۱۳۸۲) از اړين طريق مې توانيم به جهانيان ارزش هاي ديني و فرهنگي خودمان را بشناسانيم، اما ملت ها به پديده هاي كه نمي شناسند واكنشي حاكي از ترس نشان مې دهند، بديهي است كه انټرنټ راه حل كامل مسائل و رفع دشواري ها نيست، اما براي كمك به توسعه، توانايي هاي مهمي را دارا است.

جامعه اطلاعاتي و هويت

جامعه اطلاعاتي اجتماعيات و هويت هاي جديدي خلق مې كند در جامعه اي كه به ارتباطات مبتني بر صنعت چاپ، تلويزيون و تلفون متكي است، شيوه توليد به گونه اي است كه هويت ها را به صورت عالق سودمند و خودپسند در مې آورد اما در جامعه اطلاعاتي، جامعه اي كه ارتباطات الكترونيكي سيطره دارد ذهنيته ها و هويت هاي ناپايدار، چند لايه و پراكنده ظهور مې كند، مارك پاستر (در عصر دوم رسانه ها) تاكيد مې كند در دوره جديد كه انټرنټ و ارتباطات الكترونيكي در جامعه سيطره دارد، اړين داده ها و اطلاعات و يا به عبارت دقيق كلمه اړين اجتماعات مجازي هستند كه هويت افراد را مې سازند.

در واقع در اجتماعات مجازي معمولاً افراد حد اقل در يك چيز اشتراك دارند و آن علايق و منافع اړي است كه آنها در دور هم جمع مې كند، اړين منافع كه همان دسترسي به اطلاعات است، هويت آنها را مې سازد، هويتي كه مدام در حال تغيير و ناپايدار است، در جوامع مبتني بر صنعت چاپ، تلويزيون و تلفون كه جوامع ارگانيك نيز ناميده مې شوند مجموعه اي از عوامل و شاخص هاي هويتي افراد را مې سازند، از اړين رو هويت آنها با آن مجموعه كاملاً هم بسته و درهم تنيده است و در مقابل هرگونه بي ثباتي و تغيير پذيري مې ستيزد، هويت افراد در اجتماعات مجازي هويتي ديجيتال (Identity Digital) ديگر، سرزمين، زبان بومي و محلي كشور فرهنگ ملي و نژاد، هويت افراد را در اجتماعات مجازي تعيين نمي كند، بلكه منافع كه آنها را نزد هم جمع مې كند، هويت آنها را مې سازد، اطلاعات هويت افراد را در جامعه جديد شكل مې دهد.

هويت ديجيتالي كه محصول جامعه ي اطلاعاتي و اجتماعات مجازي است، مخاطبان و كاربران وسايل نوين ارتباطي و اطلاعاتي را هدف قرار مې دهد و هويت ملي و محلي آنها به سمت هويت فراملتي تغيير ميكند، وسايل نوين ارتباطي و اطلاعاتي مخاطبان تغيير پذير منفعل و جهاني تربيت مې كند از اړين رو مخاطبان و كاربران اړين وسايل در افغانستان هويت جهاني پيدا مې كنند، هويتي كه اړين وسايل مې آفرينند در نهايت هويتي بسيار منعطف، سيال و تغيير پذير است كه به نوعي همخوان و سازگار با انديشه پست مدرن در

مورد هویت انسان ها است، به واسطه این تحولات ساختاری و معرفتی و شکل گیری ذهنیت و هویت سیال و ناپایدار در جهان جدید، ذهنیت و هویت ما افغانها نیز به ناچار متحول و ناپایدار می شود و برداشت های ما از مفاهیم هویت ملی، فرهنگی و مذهبی نیز دگرگون می شود، چاره کار آن است که دست به بازفهمی و بازسازی هویت بزنیم، بازسازی هویت به دو نوع کلی قابل تقسیم است.

۱- بازسازی خاص گرایانه

۲- بازسازی عام گرایانه

بازسازی نوع اول در خاص گرایی های فرهنگی و بازسازی نوع دوم در عام گرایی های فرهنگی نمود می یابد

۱- بازسازی خاص گرایانه

مانوئل کاستلز، با اذعان به این که تحولات جهان معاصر و شکل گیری جامعه شبکه ای فرایند سنتی و رایج هویت سازی را زیر سوال می برند، و نوعی بحران هویت را پدید می آورند، وجه غالب بازسازی هویت را خاص گرایانه می داند، کاستلز مدعی است برنامه ریزی انعکاسی (رفلکسیو) زندگی، جز برای نخبگان واقع در فضای بی زمان جریان های جهانی، ناممکن می شود.

در جامعه شبکه بازسازی هویت بر پایه اصول جمعی صورت می گیرد که بنیاد گرایی دینی، ملی گرایی و قومیت نموده های برجسته آن هستند وی می افزاید، برای آن دسته از کنشگران اجتماعی که از زندگی در شبکه های جهانی قدرت و ثروت طرد شده اند و یا در برابر آن مقاومت می کنند، اصلی ترین جایگزین برساختن معنا، جماعت های فرهنگی استوار بر بنیاد های دین، ملی یا منطقه ای هستند آنها هویت هایی تدافعی هستند که کارکردشان ایجاد انسجام و تأمین پناه گاه و حمایت در برابر دنیای خصمانه بیرونی است، زیراوقتی جهان بزرگتر از آن میشود که بتوان آن را کنترل کرد کنشگران اجتماعی در صد برمی آیند تا دوباره جهان را به حد و اندازه قابل دسترس خود تکه تکه کنند وقتی شبکه ها زمان و مکان را محو می سازند مردم خود را به جاهایی متصل می کنند و حافظه تاریخی خود را به یاری میخوانند.

بازسازی عام گرایانه

در اندیشه های منادی و مروج بازسازی غیر خاص گرایانه هویت بر دو وجهی بودن تأثیر فرایند جهانی شدن و جامعه شبکه ای در عرصه هویت تأکید می شود تا روشن شود که این فرایند در عین حال که هویت سازی سنتی رامخشوش و مختل می سازد، امکانات و

بسترهای جدیدی را برای بازسازی هویت فراهم می‌کند به همین علت برخی نظریه پردازان در بحث از پیامدهای جامعه شبکه ای و جهانی شدن آن سخن می‌گویند. در عرصه هویت جامعه شبکه ای از آن رو موجب امکان و فرصت است که منابع و ابزارهای لازم برای ساخت هویت را بسیار افزون می‌سازد و از آنجا که جامعه شبکه ای سبب پویایی، پیچیدگی و سیالیت روابط و زندگی اجتماعی میشود، هویت‌های ساخته شده نیز معمولاً سیال، متغیر و نسبتاً موقتی هستند افراد در جامعه شبکه ای با دگرگون ساختن ترکیب عناصر هویت بخش و تغییر دادن تقدم و تأخر و اولویت بندی آنها به بازسازی هویت خود می‌پردازند Thompson ۱۹۹۸ بنابراین احتمال متصلب شدن هویت‌ها نیز بسیار کاهش می‌یابد.

داریوش شایگان با اتخاذ دیدگاه غیر خاص گرایانه در بازسازی هویت می‌نویسد فضاهای سازنده ای ما فضاهایی متنوع و ناهمگونند ما دیگر ریشه ای واحد نداریم که تک و تنها در سرزمینی خاص فرو رفته باشد ما ریزوم‌هایی هستیم در ارتباط با دیگران، با فرهنگ، جهان‌ها و آگاهی‌های گوناگون این وضعیت از ما افرادی خانه بدوش می‌سازد به این معنا که در فضاهای باز رشد می‌کنیم و شیوه زندگی ما تعیین کننده کیفیت بینش‌های ماست، ما بر حسب ارتباط‌هایی که با حیطه‌های فرهنگی مختلف برقرار می‌کنیم می‌توانیم به شیوه‌های گوناگون در مکان‌های گوناگون در روزگار ما هیچ کس از این تماس‌ها از این حوزه‌های آمیزشی از این اختلاطی که می‌توان گفت که اکنون شیوه بودن ما در جهان شده، مصون نیست.

شایگان می‌افزاید بعضی‌ها خود را در تنگنای مقوله‌های بسته محبوس می‌کنند مقوله‌هایی همچون ملت، قبیله، دارو دسته یا تعلق به قومی واحد این ترفند‌ها گریز گاه‌های اند که امکان مقاومت در برابر پراکندگی هویت متکثر انسان را فراهم می‌آورند، اما این گریز به هیچ وجه مشکل را حل نمی‌کند، چنین واکنش زیان‌باری غالباً به در خود فرو رفتن یا تحجر هویت منجر میشود.

نتیجه‌گیری

ما در عصری زندگی می‌کنیم که رسانه‌ها متحول شده‌اند و نمی‌توان انتظار داشت که با این تحول هیچ تغییری در افراد جامعه پدید نیاید، انقلاب در رسانه‌ها به معنی انقلاب در درون آدم‌هاست در عصر صنعتی، رسانه‌های ما یک طرفه بود و اکنون دو طرفه است و تعاملی و این فرصتی است که باید از آن در جهت منافع ملی خود استفاده کنیم، از این طریق می‌توانیم حرف خودمان را بزنیم و به ترمیم بخش آسیب دیده تصویر مان در نزد جهانیان بپردازیم و توانایی‌های خودمان را نشان دهیم، ما باید با تکیه بر فرهنگ خودمان

در جامعه علمی و فرهنگی حضور فعال تر داشته باشیم و جهانیان را با فرهنگ خود آشنا کنیم، همه می دانیم که فن آوری، خود روی انسان ها تأثیر نمی گذارد بلکه این محتواست که انسان ها را تحت نفوذ در می آورد و اگر از این فرصت به نفع خود استفاده نکنیم، می تواند موجب خطر باشد؛ چرا که علایق ملت ها به سمت ارزشهای غربی می رود، وابستگی بیش از حد به غرب، فرهنگ خودی را ضعیف و آسیب پذیر می کند.

دلبستگی به هویت ملی از آگاهی نسبت به خصیصه ها مفاخر و ارزش های ملی سرچشمه می گیرد و عدم شناخت موجب بیگانگی می گردد، تفکر مطالعه و آگاهی ملت در زمینه فرهنگ ملی موجب حفظ هویت و اصالت پیشرفت می شود، شناخت هویت ملی مستلزم درک درست معارضان این هویت از جمله پایگاه غرب است و برای آگاهی نسبت به غرب باید باطن حقیقت و انگیزه ی حاکم بر این فرهنگ را به درستی شناخت، رویکرد نسل جوان به فرهنگ غرب زمانی که با نقد و بررسی و ارزیابی آگاهانه همراه باشد با تکوین هویت ملی در تعارض نیست و این نوعی از تجلی تبادل فرهنگ هاست، در مقابل برخورد منفعلانه با دستاورد فرهنگ غرب، فرهنگ های ملی را از هم متلاشی می کند، در نتیجه جایی برای حضور هویت ملی باقی نمی ماند، تعامل فرهنگ ها نیز رشد مندانه ای است که موجب غنای بیشتر فرهنگ های ملی شده و به روند مسالمت آمیز ملت ها نیز کمک می کند، به ویژه فرهنگ های که از مشترکاتی با فرهنگ خودی برخوردارند چنین موقعیتی زمینه سازانس و الفت فرهنگی است زیرا آدمی با پدیده ای مایوس میشود که با آن ارتباط شناختی داشته باشد و حاصل این نوعی تعلیق خاطر و دلبستگی به هویت ملی است، استمرار این دلبستگی موجب شکل گرفتن بخشی از هویت فرهنگی است، همچنین روند مبتنی بر گفت و گو، بحث و انتقاد و مناظرات علمی، فلسفی، اجتماعی و سیاسی به نسل جوان فرصتی می بخشد تا هویت اجتماعی خویش را بیابد و برای تقویت و تکوین آنها اقدام کند.

منابع:

- ۱- پاستر، مارک. عصر دوم رسانه ها، ترجمه غلام حسين صالحيار، تهران مؤسسه ايران ۱۳۷۷
- ۲- رابرتسون، روانلد. جهانی شدن، ترجمه کمال پولادی، تهران نشر ثالث و مرکز بين المللی گفتگوی تمدن ها ۱۳۸۰
- ۳- شایگان، داریوش. افسون زدگی جدید: هویت چهل تکه و تفکر سیار، ترجمه فاطمه ولیانی، نشر فرزانه روز ۱۳۸۰
- ۴- کوزر، لوئیس و رزنبرگ، برنارد، نظریه های بنیادی جامعه شناختی، ترجمه فرهنگ ارشاد تهران، نشر ۱۳۷۸
- ۵- کاستلز مانوئل. عصر اطلاعات: ظهور جامعه شبکه ای، ترجمه احد علی قلیان افشین خاکباز، انتشارات طرح نو ۱۳۸۰
- ۶- گل محمدی، احمد جهانی شدن و بحران هویت، فصلنامه مطالعات ملی، سال سوم زمستان ۱۳۸۰
- ۷- محسنی، منوچهر شبکه اطلاعاتی انترنت و یژگی ها و تأثیرات اجتماعی، فرهنگی فصلنامه رسانه سال هشتم شماره اول بهار ۱۳۷۵
- ۸- وبستر فرانک، نظریه های جامعه اطلاعاتی ترجمه اسماعیل قدیمی، تهران، نشر قصیده سرا ۱۳۸۰

تعصب د علم او عقل په تله کې

د تعصب څخه زموږ منظور دا دی چې انسان خپل ځان له یو قوم، ژبې، ملت او یا له یوې ځانګړې سیمې سره د تړاو په خاطر له نورو لوړ بولي اونورو ته له همدې وجې په ټیټه سترګه ګوري او یا خپل قوم، ژبه اوسیمه ورته دومره مهمه شي چې د حق اوباطل، دوستی او دښمنۍ او راکړې ورکړې یې معیار وګرځوي اود الله جل جلا له په رضا او د شریعت په قوانینو یې لوړ وګڼي او په دې لار کې د ثواب او ګناه د حلالو حرامو او د عدل او ظلم توپیر ونکړي مثلاً له یو چا سره د ژبې، وطن، یا ګوند د اشتراک له امله دومره مینه کوي چې آن په ظلم کې یې هم ملا تړ کوي باطله خبرې هم تائید وي او بدې یې که څومره لویه وي سترګې پرې پټوي او همدا راز له نورو سره د دې په خاطر د ښمې کوي چې له قوم څخه یې نه دی یا یې ژبه او سیمه یوه نه ده اوله همدې امله یې وینه، مال او ځان هیڅ ارزښت ورته نلري.

فطري غریزې او شرعي پولې: د هغه چا ملا تړ او مرسته او خواخوږي چې انسان ورسره په وینه، او قوم، ملت، وطن او ژبه کې شریک وي فطري عمل او انساني غریزه ده خو اسلام دغه انساني غریزه داسې تهذیب کړې چې مسلمان باید د خپلونیږدې خلکو سره مینه ولري اود هغوی حقوق ادا کړي مګر دا مرسته او حمایت معیاري حق اوعدل وي حق چې د هر چا په اړخ کې وي

اسلام د هغه د حمايت اوملا تر حکم کوي پردی وي او که خپل نږدې وي او که لرې او که څوک په حق نه وي هغه که ورور هم وي دریدل ورسره ظلم او تعصب دی .

آيا دا شيان د دوستی او دښمنی لپاره مناسب بنسټونه دي؟

که دا خبره وڅېړو هغه څه چې متعصب خلک يې يو بل سره د ملاتړ، مينې، اومرستې يا وياړ، کرکې، دښمنی اوسپکا وي معيار ونه گڼي آيا د عقل له مخې دې لپاره دا معيارونه ټاکل صحيح کار دی؟ هغه څه چې د انسان په اختيار کې نه وي اوهغه يې په منلومجبور وي نودا سې شيان د دوستی اود دښمنی معيار گرځول اوپه هغه باندې فخرکول کله د عقل سره برابره خبره ده! انسان خوچې په کوم قوم، قبیله، کورنی، جغرافيايي موقعيت، په رنگ اوبڼه کې پيدا کيږي دا خود هغه له اختيار څخه وتلې شيان دي که چيرې هغه انسان چې په دې عنا صرو افتخار کوي په هغه قوم، کورنی، اووطن کې پيدا شوی وي چې اوس پرې ځان غوره بولي نوپه هغه وخت کې به يې دريځ څه و بلکې هغه څخه چې د انسان په اختيار کې هم وي لکه مذهب، تنظيم اوډ له پرته له دې چې د هغه ښه او بد، حق اواباطل، عدل اوظلم وليدل شي مطلقاً د هغه له نوم سره انسان حساسيت ولری اود يومعقول اودرست د ليل څخه پرته خپل گوند، تنظيم او مذهب غوره اونور بد وشميري داهم د عقل او منطق څخه لرې کار دی اصلا خو هغه څه چې انسان دعزت، اکرام او وياړ وړ عمل گرځوي اوهغه څه چې انسان څخه د کرکې لامل گرځي، دا دهغه ناسم کردار دی اودا دواړه انفرادي شيان دي ديوتن دنيکی له امله د قوم اوسيمې ټول وگړي دښيگڼې پټکي نه شي پرسرکولای اونه يوفرد د نا وړه کړو له امله د ټول ولس د کرکې وړ گرځی .

په تعصب د اخته کيدو لاملونه: دخپل ځان، کورنی، قوم، وطن، په هکله په غرور اخته کيدل تنگ نظري اوپه خپل محور را څرخيدل د ناسم ټولنيز چاپيريال دجهالت اود نورو په هکله معلوماتو کمی، دنورو سره د چلند په آدابونو پوهيدل په دې معنا چې ټول انسانان خو په يوڅيرنشي کيدلی دهغو ترمنځ به د قوم، وطن او سيمې، ژبی، مذهب، رايبې، فکر، په بنسټ توپيرونه موجود وي همدا راز ټول انسانان په ټولو اړخونو کې سره توپير ولري بياهم ډير مشترکات او گډې ځانگړتياوې سره لري نو تل اختلاف د دښمنی اونفرت او کرکې بنسټ گرځول ښه کار نه دی اونه هم توافق دتل لپاره د تا ئيد اساس کيدای شي چې هغه د خلکو ترمنځ د اختلاف او اتفاق دواړه اړيکې منظمې کړي انسانان دې ته اړتيا لري چې د ټولو اختلافاتو سره سره گډ ژوند ولري عدل او انصاف په دې معنا

چې هر هغه څوک له تاسره په څه کې اختلاف لري د کرکې مستحق نه دی باید له هغه سره د عدل او انصاف فیصله وشي که یې کوم کار د ستایلو وړ وي باید وستایل شي او که کوم عمل د محکومولو وي باید محکوم کړل شي . هر څه د حق په تله کې وتلل شي یعنی دې ته دې ونه کتل شي چې دا کار چاکړی دی بلکې دې ته دې وکتل شي چې حق ته څومره نږدې دی .

شریعت تعصب د اسلامي بنسټونو ضد او جاهلیت بولي : اسلام د مینې بنسټ ایمان او عقیده گڼي یو د بل سره د مرستې بنیاد حق او عدالت گڼي او د فضیلت او برترتې معیار تقوا ده او په انساني او اسلامي اخلاقیاتو بڼه التزام بولي او که څوک ددې معیارونو پر ځای نور ټاکل غواړي نو دا کار یې د اسلامي بنسټونو له منځه وړل او جاهلیت بولي .

دمحبت معیار عقیده ده: او په همدې عقیدوي بنسټ مسلمانان باید یوله بل سره دوستې وکړي که له چاڅخه کرکه لري له دې امله به وي چې حق ته غاړه نږدې او یا د باطل تر څنګ ولاړ دی مګر که څوک یو مسلمان د دې په خاطر بد گڼي چې دده له هیواد ، قوم ، قبیلې ، ژبې ، سره تړاو ونلري او په عین حال کې یو کا فراو بی دینه انسان ددې لپاره بڼه گڼي چې دده له قوم څخه دی دسیمی اوسیدونکی یې دی او په یوه ژبه خبرې کوي نو دا د هغه بنسټیز معیار سره مخالفت دی چې الله جل جلا له ټاکلي ژباړه: داسې خلک به ونه مومې چې له الله جل جلا له او د هغه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره مینه او د آخرت په ورځ ایمان لري او یا له هغه چا سره چې له الله تعالی او دهغه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره دښمني کوي دوستې ولري که څه هم دهغه پلار ، ورورونه او کورنۍ وي (المجادله ۲۲).

له همدې امله کومه ټولنه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم جوړه کړه په هغه کې صهیب رومي ، بلا ل رضی الله تعالی عنه ، سلمان فارسی ، دابوبکر او عمر په څیر د قریشو سرداران وروڼه ګرځیدلي وو او په عین حال کې ابولهب د پیغمبر صلی الله علیه وسلم سکه تره او ابو جهل یې تربور و دده د دوستۍ مستحق نه شمیرل کېدل . په لوړو نصوصو کې تعصب د کفریو څانګه بلل شوې ده لکه رسول الله (ص) وایي څوک چې په عصیت باندې مړ شو هغه به جهنم ته داخل شي . همدارنګه په مدینه منوره کې یوه ورځ داوس او خزرج د قبیلو د مسلمان شویو صحابه وو په ناسته کې یو کافر غوښتل چې د دوی ترمنځ د پخوانیو دښمنیو یاد تازه کړي کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبر شو وویل اې مسلمانانو! د الله جل جلا له څخه وویریرئ تا سو بیا د جاهلیت په نعرو سره راټولیري سره له دې چې زه ستاسو په منځ کې یم او وروسته له دې چې الله جل جلا له تاسو ته اسلام

دروښود او په هغه يی عزت من کړی آیا اوس تا سو بيرته کفرته ورگرځی ؟ کله چې خلکو دا واوريدل پوه شول چې دا د شيطان لمسون اود دښمن چل ول دی دواړو ډلو يو بل ته غاړې ورکړې . تعصب د جاهليت برخه اونښه ده څومره چې په چاکې تعصب موجود وي هم دومره به په جاهليت کې ډوب وي. رسول الله صلى الله عليه و سلم ويلي هغه څوک له مونږ څخه نه دی چې خلک تعصب ته رابولي او هغه څوک له مونږ څخه نه دی چې د تعصب پر بنسټ جگړه کوي او هغه څوک چې په تعصب باندې مري له مونږ څخه نه دی رسول الله صلى الله عليه وسلم د تعصب په اړه ويلي دا پريږدی ځکه دا نا ولې او بد بويه خبره ده تعصب د الله جل جلاله له قانون سره چې قرآن کریم دی ټکرلري لکه چې فرمایي ژباړه د نيکي اوتقوا په کارونو کې يوله بل سره مرسته وکړی او د گناه اوزياتي اوتجاوز په کارونو کې يوله بل سره مرسته مه کوئ ((المایده ۲)) د قوم اوژبي په سرله نورو قومونو سره ټکر کول او له هغې څخه نفرت کول دا د اسلام د نظام سره ټکر کول دی په اسلام کې مسووليت فردي دی هيڅ کله هم د يوقوم او هیواد وگړي او ديوې ژبي ويونکي د کړنو په لحاظ يو ډول نشي کيدای مگر متعصب انسان پوره قوم د يوشمير خلکو د کړنوپه اساس مجرم گڼي او د هغو د بدو حساب د ټول قوم څخه اخلي په خپل قوم ، قبيلې ، نسب فخر کول اوله دې امله نورو ته په سپکه سترگه کتل او ځان غوره گڼل د اسلام له قانون سره په ټکر کې دی لکه چې فرمایي ژباړه ای انسانانو! مونږ تاسو د يو سړي او يوې ښځې څخه پيدا کړي یی او تا سومو قومونه قبيلې گرځولي یاست! چې په خپلو کې له يوبل سره وپيژنی يقينا په تا سو کې دالله جل جلاله په وړاندې غوره هغه څوک دی چې زيات تقوا دار وي بيشکه الله جل جلاله عالم اويوه دی (حجرات ۱۳)، رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپل وروستي حج کې وويل ای خلکو ستاسو رب يو دې ستاسو مور او پلار يودی پوه شئ چې عرب په عجمو او عجم په عربو کوم فضيلت نه لري اونه تور په سپين اونه سپين په تور کوم فضيلت لري بلکې فضيلت په تقوا سره دی د تعصب بنسټ د خلکو سره د تعامل انسان ظلم او تيري ته اړ باسي ځکه کله چې انسان په ناحقه د خپل قوم قبيلې کورنی سره دريږي يا د بل قوم کورنی د خلکو په مقابل کې ودریږي همدې ته ظلم او تیری وايي قرآن کریم فرمایي ژباړه :د کوم قوم د وښمني تا سو دې ته ونه هڅوي چې عدل ونکړي با ید عدل او انصاف وکړی دا کار تقوا ته ډیر نيردې دی المایده ۸ تعصب د مسلمانانو ترمنځ د دښمنی لامل گرځي حال دا چې بی شميره آيتونه د مسلمانانو ترمنځ د ورورولی منې او محبت امرکوي نو بناء تعصب د دې

ټولو نصوصو سره ټکر لري . رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي مسلمان د مسلمان ورور دې نه دې پرې ظلم وشي اونه دې پرېل چا ظلم وکړي.

هغه څه چې تعصب نه شمیرل کیږي : د دې ټولو خبرو سربیره دا هم پکار ده چې انسان پوه شي چې د تعصب د منع کولو معنی هیڅکله دا نه ده چې څوک باید د خپل هیواد کورنۍ، ملت او قوم سره مینه ولري دا محبت یو فطري امر دی او غوښتنه یی دا ده چې هغوی دی د هغه هیواد پرمختګ او د خیر د خورولو هڅه وکړي بلکې دا د مسلمانانو مسوولیت دی ځکه د نیکیو لومړي حقداران خو همدا نږدې خلک دي . کله چې صحابي له رسول الله صلی علیه وسلم څخه پوښتنه وکړه آیا دا ګناه ده چې یو څوک له خپل قوم سره مینه ولري؟ رسول الله صلی علیه وسلم وویل نه دا ګناه نه ده مګر ګناه دا ده چې سړی خپل قوم سره د ظلم په کارونو کې ودریږي نو د قوم ، ملت ، یا هیواد سره مینه لرل فطري کاردی خو شریعت مسلمانان دې ته هڅولي دي خوپه دې چې د نورو حقوق ضایع نه کړي او ځان پرې غوره ونه ګڼي او هم د همدا رنگه د یو قوم د مثبتو او ملي رواجونه ساتل چې له اسلام سره برابر وي لکه شهامت، میلمه پالنه ، د حق وینا او د حق سره ودریدل ، حیا ، شرم ، سخاوت ، کرم او عزت ، ښه ګاونډیتوب ، د مظلوم سره مرسته ، د ښواخلاکو ساتنه او د نوروستانه له منفي تعصباتو څخه . لنډه دا چې دا سې دریځ چې د هغې په نتیجه کې ظلم ، تیرې ، اوپه نا حقه د نورو سره ودریدل ، د حق دارانو حق ضایع کول بی له کوم دلیل څخه اوله خلکو څخه نفرت او کرکه او داسلامي ورورولۍ آداب نه مراعاتول رامنځته شي دا تعصب او نادریست دریځ دی مسلمانان باید ځان ترې وساتي دا د ریځ که د مینې او محبت په جامه او یا د د ښمنۍ او کرکې په جامه کې وي یوشان دی .

ماخذونه:

- ۱- قران کریم.
- ۲- بخاری.
- ۳- کنز العمال.
- ۴- بخاری او مسلم. حدیث شمیره ۵۶۵۵.

اثرات تکنالوژی بالای زندگی انسانها

مقدمه:

انسان موجودی نیازمند است. هوا، آب، غذا، درجه حرارت مناسب و خواب از ضرورت های اولیه زندگی انسان است. اگر این ضرورت ها تأمین نشوند، زندگی فرد ادامه نمی یابد. حیوانات هم مانند انسان هانیازند هستند. انسان و حیوان برای تأمین این ضرورت ها و رفع گرسنگی و تشنگی، ناچار به تهیه آب و غذا هستند. تفاوت انسان و دیگر موجودات آن است که انسان ضمن حرکت و تلاش می آموزد. مهارت می یابد و تجربه کسب می نماید. ابزار می سازد و راه رسیدن به مقصود و انجام کار ها را آسان می کند. حیوانات از این یاد گیری ها بی بهره اند. بطور مثال، انسان یاد گرفته است که آتش روشن کند و با آن غذای خود را بپزد، خود را گرم کند و تاریکی را از بین ببرد ولی حیوانات توانائی انجام این کار ها را ندارند.

واضح است که برای روشن کردن آتش روش های کشف شده و برای نگهداری و جابه جاکردن آن ابزارها و وسایلی ساخته شده است. برای پختن غذا ظرف هایی را آماده کرده اند. مجموعه این آموزش ها، ابزارها و مهارت تهیه و استفاده از آتش را تکنالوژی آتش و آشپزی می نامند. که در گذشته ها روش تهیه آتش مشکل و وسایل نگهداری آن بسیار ساده بوده ولی در اثر گذشت زمان و کسب تجارب روز به روز روش ها آسان تر و کاملتر شد. اکنون به جای مالش توته سنگ برای تولید آتش از راه اصطحکاک از اجاق ها برقی استفاده می شود.

تکنالوژی چیست؟

تکنالوژی یعنی فناوری، یک کلمه یونانی است. که از دو کلمه *Techne* به معنی هنر، فن، مهارت و *Logos* به معنی سخن و گفتار ساخته شده است. این لغت که امروز در همه زبان ها به کار برده می شود به مجموعه مهارت، دانش و روش ساختن و به کار بردن چیزی و انجام دادن کاری که به منظور رفع نیاز های انسان است، گفته می شود.

استفاده از اصطلاح تکنالوژی به میزان قابل توجهی پیش از ۲۰۰ سال گذشته تغییر کرده، زیرا قبل از قرن بیستم این اصطلاح در زبان انگلیسی نیز غیر معمول بوده و معمولاً به توصیف و یا مطالعه هنرهای سودمند اشاره داشت. این اصطلاح اغلب به آموزش های فنی اما تکنالوژی به مفهوم امروزی به انقلاب صنعتی دوم افزایش یافته است.

سازمان ملل متحد تکنالوژی را به عنوان مجموعه اطلاعات، مهارتها، روشها و ابزار لازم برای ساختن محصولات مورد نیاز و کار برد آن ها و یا تأمین خدمات مفید و مورد نیاز پذیرفته است.

از نظر فن سالاران، تکنالوژی ابزار یا فرایندی است که برای ساختن محصولات بهتر، به کار گرفته می شود. اما از نظر اهل علم، تکنالوژی محصول نهایی تحقیقات یا همان دانش فنی و اطلاعاتی است که می تواند به محصول تجاری تبدیل شود.

اما خود تکنالوژی حداقل در پنج معنی ذیل بکار می رود:

- ۱- تکنالوژی به عنوان اشیا(ابزارها، ماشین ها، جنگ ابزارها وغیره)
- ۲- تکنالوژی به عنوان دانش(فرایند دانش، چگونگی که پشت اختراعات فنی جدید است)
- ۳- تکنالوژی به عنوان فعالیت (اینکه چگونه افراد، روشها، مهارتها، روند ها را بکار می برند)
- ۴- تکنالوژی به عنوان فرایند(بایک نیاز شروع و با یک راه حل پایان می یابد)
- ۵- تکنالوژی به عنوان نظام های فنی - اجتماعی(استفاده های ترکیبی از انسان ها و وسایل برای حل مسائل)

فناوری را می توان کلیه دانش، فرایند و ابزار، روش و سیستم های بکار رفته در ساخت محصولات و ارائه خدمات تعریف کرد. فرهنگ لاروس، تکنالوژی را مطالعه ابزارها، شیوه ها و روش های مورد انتظار و مورد استفاده در حوزه های گوناگون صنعت می داند.

تکنالوژی مجموعه از فرایند ها، روشها، فنون، ابزار، تجهیزات، ماشین آلات و مهارت های است که توسط آن ها کالایی ساخته شده و یا خدمتی ارائه می گردد. تکنالوژی عبارت از کاربرد علوم در صنایع یا استفاده از مطالعات منظم است.

تکنالوژی را در برخی از مسایل جزئی و شاید کلی به کار می برند؛ به طور مثال: تکنالوژی ابیاری قطره ای. تکنالوژی باران مصنوعی، تکنالوژی شیرین کردن آب. در صورتی که تکنالوژی زراعتی شامل همهٔ این موارد خواهد بود.

تکنالوژی باپیدایش انسان آغاز شده است. البته در گذشته ها، تکنالوژی بسیار ابتدائی بود ولی با پیشرفت علم، فن، هنر و اقتصاد، تکنالوژی نیز پیشرفت کرد. در حدود دو قرن پیش، ابداع ماشین های حرارتی و موتور دار و گسترش کار خانه های تولیدی، تکنالوژی تحول عمده کرده و تغییرات بزرگی در زندگی جامعه به وجود آورده. این مجموعه تحول ها را انقلاب صنعتی می نامند وقتی از تکنالوژی سخن به میان می آید، منظور همین تکنالوژی صنعتی است. که سبب تحولات بزرگ اجتماعی شده است. مثلاً با پیدایش برق، حمل و نقل و ارتباط انسان را نه فقط روی زمین بلکه در فضا نیز ممکن کرده است. ساختن خانه ها، و وسایل داخل منزل، گرمی و سردی آن و حتی شهر سازی را بطور کامل دگرگون کرده است.

رابطه علم و تکنالوژی:

علم کوششی است در راه شناختن واقعیت ها که محققین به دنبال آن است. تا رابطه بین واقعیت ها را کشف و بیان کنند. چرا و چگونه پدیده ها رخ میدهد؛ بطور مثال: مامی فهمیم که هرگاه در داخل یک کوایل مقناطیس را قرار بدهیم، برق تولید می شود. این پدیده که نخستین بار توسط فارادی دانشمند انگلیسی کشف شد، پرسشی را برانگیخت که چرا و چگونه در اثر این پدیده برق تولید می شود؟ کوشش های فارادی به این نتیجه رسید که وقتی در یک کوایل خطوط مقناطیسی کم یا زیاد شود، برق تولید می شود. با گذشت زمان این نتیجه گیری در اثر فعالیت های دانشمندان کاملتر شد. که هم اکنون به نام قانون القای فارادی یاد میگردد.

امروزه شهرها و خانه های ما با نور برق روشن می شوند با حرارت برق گرم می شوند، با انرژی برقی، رادیو، تلویزیون، کامپیوتر وغیره به کار می افتند و هزاران وسیله دیگر از انرژی برق مایه می گیرند. اما این که چگونه در نیروگاه برق تولید می شود، چگونه آن را منتقل می سازند، چگونه برق را در خانه ها تقسیم میکنند و چگونه انرژی برقی را به انرژی حرارتی، حرکی و غیره تبدیل میکنند، به تکنالوژی مربوط می شود. مانند تکنالوژی تولید برق، تکنالوژی انتقال برق، تکنالوژی روشنایی برق و تکنالوژی مخابراتی.

علم راه و رسم شناختن جهان است و تکنالوژی راه و رسم و وسیله بهره گیری از امکان ها برای بهبود زندگی و رفع نیاز های انسان می باشد. در جهان جدید امروز تکنالوژی به دنبال علم پیشرفت میکند.

اثر های تکنالوژی در زندگی:

تکنالوژی ابزاری است برای استفاده انسان از طبیعت و جلوگیری از خطر و بیماری. انسان ها در گذشته فقط از نیروی بدنی خود استفاده می کردند. اما انسان های امروزی به کمک تکنالوژی توانسته اند که قوه و انرژی طبیعت را کنترل کرده و در اختیار خود قرار دهند. بسیاری از حیوانات را اهلی نموده به خدمت خود در آورده است، روش های پرورش نباتات را آموخته، همچنان خانه های ساخته اند که سیستم گرمی و سردی مناسب را به خود فراهم کرده و زندگی امروزی را پایه گذاری کرده اند. بطور کلی تکنالوژی از چهار راه اصلی، افزایش تولید، ساعت کار کمتر، کار آسانتر و سطح زندگی بالاتر در حیات انسان اثر داشته است.

۱- افزایش تولید:

تکنالوژی جدید، تولیدات را افزایش داده است. افزایش تولیدات زراعتی، معدنی، صنعتی و خدماتی نسبت به دو قرن پیش قابل مقایسه نیست؛ بطور مثال: حاصلات یک دهقان که با وسایل ابتدائی نسبت به دهقانی که از وسایل زراعتی پیشرفته کار میگیرد بسیار ناچیز است و یا مقایسه نوشتن با دست که یک نفر ساعت ها حداکثر چندصفحه معمولی را می نویسد با چاپ کردن آن توسط ماشین، هر ساعت هزاران صفحه را تهیه می کنند.

۲- کاهش ساعت کاری:

در گذشته ها کارگران صنعت، دهقانان روزانه ۱۸ ساعت کار میکرده اند در صورتیکه تکنالوژی پیشرفته و ماشین آلات حرارتی، و برقی تعداد ساعت کار را بسیار کاهش داده است. بیشتر کارگران کارخانه ها ۸ ساعت در روز کار می کنند. با وجود آن تولید آن ها بسیار زیاد شده است.

۳- کار آسانتر:

در گذشته ها برای ساختن راه با هزارن مشکل روبه رو بودند، حفر تونل ها با بیل و کلنگ کار مشکلی بود. بستن پل ها بالای دریاها رودخانه ها، گذشتن از دره ها با وسایل اولیه، غیر ممکن بود. اما ماشین های برمه، کامیون های حمل و نقل، جرثقیل ها و هزاران ابزار و وسایلی که برای ساختن به کار گرفته می شود، کار های غیر ممکن را ممکن می سازد. هم چنان یک کارگری که در کنار ماشین برمه نشسته و فقط با فشار دکمه به حفر چاه مشغول می شود، با کارگری که توسط بیل و کلنگ کار میکند قابل مقایسه نیست. این واضح است که تکنالوژی جدید کار ها را آسانتر و زودتر انجام میدهد.

۴- سطح زندگی بالاتر:

انسان های امروز به طور متوسط از غذای بیشتر و بهتر، خدمات آموزشی و بهداشتی بیشتر استفاده می کنند. و از بسیاری بیماری ها در امان هستند. کاهش مرگ و میر مادران و کودکان و توجه به آب و غذا سبب شده که عمر متوسط افراد نسبت به گذشته بیشتر شود.

اثر های نامطلوب تکنالوژی:

اگرچه پیشرفت تکنالوژی تغییرات قابل ملاحظه را در زندگی انسان بوجود آورده است. اما گرفتاری های خاصی نیز همراه داشته است.

مهمترین اثر نامطلوب تکنالوژی عبارت است از: آلوده گی محیط زیست، کاهش منابع طبیعی، افزایش بی رویه جمعیت، بیکاری، و برخی دیگر از مشکلات اجتماعی.

آلوده گی محیط زیست: مساله عمده ای است که انسان امروز به خصوص در شهرهای صنعتی به آن روبه رو است. بیشتر کشور های صنعتی جهان با آلوده گی خاک، آب و هوا روبه رو هستند. این درست است که فابریکات، تولید کالاها را افزایش داده اند و به کار بردن کودهای کیمیاوی محصولات زراعتی را زیاد کرده است. اما، اطراف فابریکات که همراه مواد سمی است هوا را آلوده کرده و مشکلات تنفسی زیاد شده است، فضا لای کار خانه ها، خاک و آب روی زمین را مسموم ساخته است. صدا های حامل از حرکت موتر ها، مؤلدها نیز مشکل آلوده گی صوتی را به وجود آورده است.

منابع طبیعی:

در اثر مصرف بیش از حد آن کاهش می یابد. به وجود آمدن نفت، گاز که میلیون ها سال طول کشیده فقط در یکی دو قرن گذشته با سرعت مصرف شده طوریکه در بعضی از جاها چاه های نفت خشک شده است. احداث بعضی از سدها سبب شده که هکتار ها زمین زراعتی به دریاچه تبدیل شده و پس از مدتی در زیر گل ولای فرو رود.

بیکاری کار گران:

یکی از عواملی است که استفاده از ماشین باعث آن شده است. جانشین کردن ماشین به جای انسان سبب شده که بسیاری از کارگران زراعتی، معدن، و صنعت، کار خود را از دست بدهند.

پس راه حل آن چیست و چه باید کرد؟

انسان امروز ناچار به استفاده از تکنالوژی است. باید تکنالوژی را بشناسد و عوامل دلخواه و نامطلوب آن را تشخیص بدهد.

پیش از آن که تکنالوژی جدیدی را جانشین تکنالوژی قدیمی کند، باید افراد را آموزش دهد. لازم است کودکان و نوجوانان در مکاتب نه فقط با اصول زندگی در دنیای جدید آشنا شوند بلکه خود را برای مسائلی که در آینده به آن ها روبه رو می شوند آماده کنند. طفل امروز در مکتب باید بیاموزد که چگونه وسایل داخل منزل را به کار ببرد، چگونه باید محیط اطراف خود را تمیز نگهدارد، چگونه باید در مصرف مواد و کالا ها صرفه جویی کند. طفل در مکتب باید بیاموزد که نظم و قانون لازمه ای زندگی در جامعه است و بدون نظم و قانون جامعه نمی تواند پیشرفت کند. مکتب باید مهارت های لازم برای زندگی فرد در جامعه را آموزش دهد و شاگردان را به همکاری، سازگاری، صرفه جویی و احساس مسوولیت نسبت به جامعه و طبیعت تشویق کند.

ماخذ:

- مک کلوی، پروفیسور (تکنالوژی به زبان ساده) ترجمه دکتر ناصر موفقیان، تهران.
- عبدالسلام (دانستن تکنالوژی و آموزش علوم) ترجمه لطیف کاشپکر، تهران
- تکنالوژی چگونه مشاغل را نابود میکند؟ (جواد افتاده)

آب

مايع کم ياب در عين فراوانی

ما در سیاره ای زنده گی می کنیم که بیش تر سطح آن را اقیانوس ها و دریا ها پوشانیده اند. زمین سیاره پرآبی که تمام ساکنان آن به برکت وجود آب زنده اند و در آن زنده گی می کنند، ساکنانی که بدن خود آنها نیز از مقدار زیادی آب تشکیل شده است که تقریباً حدود دو بر سوم حصه بدن آنان را آب تشکیل داده است.

سیاره ما در منظومه شمسی تنها سیاره مناسب برای زنده گی و ادامه حیات است، ویژگی هایی که آب را به یک مايع زنده گی بخش تبدیل کرده است می تواند آن را به ماده ای کشنده نیز مبدل سازد؛ زیرا بسیاری از مواد کیمیاوی در آب حل می شوند یا به کمک آب از جای به جای دیگری انتقال می یابند و بلاخره وارد اوقیانوس ها می گردند. خارج کردن این مواد کیمیاوی از منابع تامین کننده آب کار دشوار است. بنابر این آب پاک و قابل استفاده را که در اختیار داریم نهایت ارزنده و قابل درک است زیرا بدون غذا چند هفته ادامه حیات ممکن است ولی بدون آب تنها چند روز هم زنده نخواهیم ماند. پس بیاید با این ماده حیاتی بیشتر آشنا گردیم.

خواص آب:

آب مالیکول قطبی است.

مالیکول آب از دو اتوم هایدروجن که به صورت رابطه اشتراکی کووالانسی به یک اتوم اکسیجن متصل گردیده تشکیل شده است اتوم هایی که در رابطه کووالانسی مشارکت دارند برسر الکترون های اشتراکی، با یک دیگر به رقابت می پردازند. توانایی اتم، در جذب الکترون های پیوندی را الکترونگاتیویته می نامند. در مالیکول های که تنها از یک نوع اتوم تشکیل شده باشند. مانند H_2 و

O₂ هر دو اتوم، نیروی برابر باهم به الکترون های رابطه وارد می کنند که رابطه کووالانسی در این گونه مالیکول ها رابطه غیر قطبی می گویند. برخی از ترکیبات مانند CH₄ دارای رابطه غیر قطبی اند.

رابطه کووالانسی قطبی نوعی رابطه کیمیای است که در آن الکترون های به اشتراک گذاشته شده به اتومی که الکترون های منفی دارند نزدیک تر اند این امر باعث می شود که دارای اتوم الکترون منفی تا قسمت چارچ منفی و اتوم دیگر تا قسمتی از چارچ مثبت بگيرند بنابر این در مالیکول آب H₂O، اتوم اکسیجن مقدار چارچ منفی دارد. در طرف مقابل اتوم هایدروجن دارای چارچ مثبت است. اما مالیکول آب در کل به صورت خنثی می باشد. پس آب یک مالیکول قطبی است.

تاثیرات قطبیت آب:

قطبیت مالیکول های آب سبب میشوند تا مالیکول ها یک دیگر را جذب کنند. قسمت های مثبت هر مالیکول توسط قسمت چارچ منفی مالیکول دیگر جذب می شوند. این جاذبه سبب ایجاد رابطه ضعیف می گردد. چونکه قسمت مثبت در این نوع رابطه خاص از اتوم هایدروجن است که به آن رابطه هایدروجنی می گویند. هر اتوم اکسیجن، می تواند با دو اتوم هایدروجن رابطه هایدروجنی تشکیل دهد. بنا براین هر مالیکول آب توانایی تشکیل ۴ رابطه هایدروجنی با مالیکول های آب اطراف خود دارند.

قطبیت مالیکول آب از یک طرف و توانایی تشکیل رابطه هایدروجنی از طرف دیگر خواص خاص را به مالیکول آب داده است تنها ماده ای در طبیعت است که به هر سه حالت جامد، مایع و گاز یافت می شود. و هم فراوانی آن بروی زمین یکی از دلایل عمده تشکیل حیات به روی زمین است. رابطه هایدروجنی موجب خاصیت چسپندگی آب میگردد.

عمر رابطه های هایدروجن در بین مالیکول های آب مایع، بسیار کوتاه است و حتی در حدود چند تریلیوم ثانیه میباشد. به همین دلیل تعداد زیادی از مالیکول ها با رابطه هایدروجن با یک دیگر متصل می شوند. که این تمایل اتصال به یک دیگر را Cohesiam (قوه هم چسپی) می نامند. و این قوه در آب نسبت به مایعات دیگر قوی تر است که نقش مهمی دارد. مثلاً درختان برای انتقال آب از ریشه ها به برگ هایشان نیازمند همین خاصیت چسپندگی آب هستند تبخیر آب از سطح برگ ها موجب می شود که آب به علت همین خاصیت در رگ برگ ها حرکت کند و از نیروی کشش و خاصیت چسپنده گی مالیکول های آب درون انساج انتقالی ساقه برسد.

و از آن جا نیز تا ریشه ها پیش بروند و مالیکول آب تمام این مسیر را به سمت بالا بر خلاف قوه جاذبه حرکت کنند که یکی از این خواص نتیجه ای هم چسپی مالیکول های آب می باشد. کشش

سطحي همين رابطه هاي هايډروجني باعث شده است که آب کشش سطحي فوق العاده زياد داشته باشد و اين کشش مانند یک لايه نامرئي روی آب را فرا گرفته است.

رابطه هاي هايډروجني سبب تغيير حرارت می گردد.

حرارت آب بسيار به کندی بالا ميروند نسبت به فلز : ممکن است دست خود را به ظرف فلزي که منتظر به چوش آمدن آب داخل آن باشيم سوزانده باشيد مگر آب داخل هنوز جوش نيست به علت اينکه رابطه هاي هايډروجني می تواند نظر به بقيه مواد درمقابل افزايش حرارت از خود مقاومت نشان دهد به همين دليل معقول تمامی آب هايکه در روی کره زمين وجود دارد سبب شده است تادماو حرارت اين سياره در محدوده تغييراتي باشد که حيات بروی آن ممکن باشد. گرچه دماو حرارت با یک ديگر در ارتباط اند ولی از یک ديگر متفاوت می باشند.

- حرارت و گرما (HEAT) مجموع انرژي دروني ذرات ماليکول هاي یک ماده است.

- دما (Temperature) معياری برای سنجش گرما است يعنی ميانی سرعت ذرات تشکيل دهنده ماده وقتی آب را حرارت ميدهم اين حرارت در ابتدا رابطه هاي هايډروجني را قطع می کند و سبب ميشود تا ماليکول هاي آب، سريع تر حرکت کنند و حرارتي که به آب ميرسد صرف سبب شکستن رابطه هاي هايډروجني ميشود و آب می تواند گرمایی زياد را دريافت نمايد. در حالیکه درجه حرارت آن فقط چند درجه افزايش يافته است و برخلاف آن وقتی از آب حرارت می گيريم آنرا سرد می سازيم مگر بازهم رابطه هايډروجني تشکيل ميگردد. بناً آب ديتر گرم شده و هم ديتر حرارت اش را از دست داده سرد می شود، اگر دقت صورت گيرد. وقتی که حجم قابل توجهی آب در مقابل نور آفتاب قرار گيرد آب ميتواند مقدار زياد حرارت را به خود ذخيره کند مگر وقتی هوا سرد ميشود آب اين گرما را کم کم به هوا پس می دهد به همين دليل است که هوای نواحی ساحلی، از نواحی دورتر از دريا ملایم تر و معتدل تر است مقاومت آب در برابر تغييرات درجه حرارت سبب شده است تا درجه حرارت اوقيانوس ها نیز ثابت باقی بماند. و محيطی دلپزيری را بوجود بياورد.

- رابطه هاي هايډروجن همچنين باعث شده است تا تمايل آب به بخار شدن نیز کاهش يابد تبخير عمليه است که طی آن برخی از ماليکول هاي مايع که سرعت آن ها به مقدار کافی بالا رفته است به نيروی بين ماليکول ها می تواند غلبه کرده و از سطح مايع جدا شوند.

حرارت دادن مايعات موجب تبخير مايعات می شود. در اثر حرارت سرعت ماليکول زياد شده سبب می شود تا از سطح مايع جدا شوند. آب برای تبخير شدن به مقدار حرارت بيشتري ضرورت دارد و اين امر به علت همان رابطه هايډروجن بين ماليکول هاي آب است که آنرا محکم در کنار هم نگاه داشته است ونمی گذارد به آسانی از سطح آب جدا شوند و عمليه تبخير را کند می سازد. اين امر باعث ميگردد که آب نقطه غليان بالاتر داشته باشد.

راه دیگری که آب به وسیله آن حرارت را کاهش میدهد سرد شدن تبخیری است که مایع تبخیر می شود یعنی گرمای لازم برای تبخیر خود را از سطح زیرین دریافت می کند و این امر موجب می شود تا درجه حرارت سطح مایع کاهش یابد (چونکه می دانیم آب و یا هر مایع دیگری به هنگام تبخیر شدن حرارت را از اطراف خود می گیرد تنها سطح زیرین آب نیست که گرما به آب می دهد بنابر این با تبخیر یک مایع درجه حرارت کل محیط اطراف آن مایع کاهش پیدا می کند) و این به علتی اتفاق می افتد که مالیکول ها با بالاترین سطح انرژی زودتر بخار می شود.

آب از یخ محکم تر است .

برخلاف رابطه های هایدروجنی در بین مالیکول های آب، رابطه های هایدروجنی در یخ ثابت تر هستند چونکه هر مالیکول آب با ۴ مالیکول اطراف خود رابطه ایجاد می کند تایک بلور را تشکیل می دهد و اگر به حجم برابری از آب و یخ دقت گردد. تعداد مالیکول های کمتری در یخ وجود دارد و یا بیشتر بگویم که همبستگی یا مقاومت یخ از آب کمتر است بنابر این یخ بروی آب شناور می ماند. پس کمتر بودن مقاومت حالت جامد از حالت مایع آب یکی از خواص خوبی آب است که به بقای حیات بروی زمین کمک کرده است اگر یخ در آب فرو برود در این صورت امکان ذوب شدن یخ کاهش می یابد و موجب میشود تمامی تا لایه ها دریاچه ها و حتی اوقیانوس ها یخ بزنند.

آب، محلل بسیار خوبی است:

محلول، یک مخلوط مشبوع مایع (مخلوط متجانس) می باشد. ماده ی حل کننده را محلل و ماده ای که در محلل حل میشود ماده منحل می نامند. اگر محلل آب باشد محلول حاصل را محلول آبی می نامند و قابل یاد آوریست اینکه محلل درونی تمامی حشرات خون و شیره نباتی آب است بنابر این محلول های آبی نقش مهمی را در حیات دارند.

انحلالیت آب به علت قطبیت آن میباشد. بلور نمک طعام در آب حل میشود. ایون های سودیم کلوراید موجود در سطح بلور هر کدام به سمتی از مالیکول های آب جذب می شوند. ایون های Na^+ جذب قسمت از الکترون گاتیوتر مالیکول آب می شوند (اکسیجن)، ایون های Cl^- نیز جذب قسمت هایدروجن دار مالیکول آب می شوند در نتیجه مالیکول H_2O هر کدام از ایون Na^+ و Cl^- را احاطه کرده سبب حل شدن بلور در آب می گردند.

کیمیای حیات به تغییرات PH (پتانسیل هایدروجنی) حساس است.

در محلول های آبی درون موجودات زنده مالیکول های آب معمولاً به صورت دست نخورده باقی می ماند، اما برخی از مالیکول های آب یونایز شده و تبدیل به ایون هایدروجن $\{H^+\}$ و ایون هایدروکسیل $\{OH\}$ می شود. در حقیقت برای هر عکس العمل خاص دریک موجود زنده لازم است تا غلظت $\{H^+\}$ و $\{OH^-\}$ در مقدار معین باشد. ماده کیمیای که در محلول تولید ایون H^+ کند اسید نامیده می شود مثال از یک اسید قوی، تیزاب نمک هایدروکلوریک اسید $\{HCl\}$ میباشد

اسیدیکه در معده انسانها وجود دارد. در حالت محلول هایدروکلوریک اسید کاملاً به H^+ و Cl^- جدا می شود هر قدر که غلظت هایدروجن بیشتر باشد محلول اسیدی تر است القلی ترکیبی است که H^+ را در محلول می پذیرد و غلظت آن را پایین می آورد. برخی القلی ها مانند سودیم هایدروکساید ($NaOH$) این عمل را با تولید OH^- انجام می دهند ایون های هایدروکساید (OH^-) با ایون های H^+ ترکیب شده و تولید H_2O می کنند هر چه محلول القلی زیاد باشد میزان غلظت H^+ در آن کمتر است.

و القلی های مثل $NaOH$ اندازه غلظت OH^- این امر را تعیین می کند یعنی هر چه اندازه غلظت OH^- بیشتر باشد محلول قلوی قوی تر است

برای تعیین اندازه تیزابیت یک محلول می توانیم از مقیاس PH (پتانسیل هایدروجن) استفاده کنیم تغییر هر واحد PH به منزله تغییر ۱۰ برابر در میزان غلظت H^+ میباشد طور مثال: اگر PH آب لیمو ۲ باشد غلظت H^+ در آن ۱۰۰ برابر غلظت H^+ در حجم برابری از آب بانجان رومی با ۴ = PH می باشد.

آب خالص و یا محلول آبی که نه تیزابی باشد و نه القلی خنثی نامیده می شوند و دارای $PH=7$ می باشند این محلول ها، شامل ایون های H^+ و OH^- هستند اما غلظت این دو ایون در این محلول باهم برابر است PH محلول های درون حجره زنده معمولاً نزدیک به ۷ می باشد PH کمتر از ۷-) ۴-۵-۶) و غیره حالت اسیدی و PH زیاد یعنی

PH (۸-۹) حالت القلی را نشان میدهد تغییرات کم PH نیز می تواند برای حجره خطرناک باشد زیرا مالیکول های داخل حجره بسیار به غلظت H^+ و OH^- حساس اند به همین دلیل مایعات زیستی، یعنی ماده ای که تا حدی در مقابل تغییرات PH مقاومت می کند.

تهدید باران های اسیدی بر محیط زیست:

طی دو دهه گذشته تمام ماهی ها و سایر انواع حیاتی در دریاچه های شمال امریکا، اروپا و آسیا ازبین رفته اند و آن هم به دلیل اسیدی شدن آب بود و علت اصلی این موارد بارش باران ها یا برف های اسیدی بود که معمولاً دارای PH پایین تر از ۶ و ۵ می باشند.

بارش های اسیدی بروی خشکه زمین نیز تاثیر می گذارد جنگلات کوهستان و درختان کاج و صنوبر آسیب می بینند و از بین میروند و در شهرها باران ها اسیدی مشکلاتی زیاد را بوجود می آورند باران های اسیدی عمدتاً به علت وجود سلفوریک اکسید و اکساید نایتروجن در هوا ایجاد می شوند این دو مواد ترکیبی از اکسیجن با سلفر و یا اکسیجن با نایتروجن هستند این اکسید ها در هوا بابخار آب عکس العمل نشان داده تولید سلفوریک اسید و نیتریک اسید می کنند و بعد به صورت باران و یا برف به سطح زمین می رسند باران های با PH بین ۲ تا ۳ (اسیدی تر از سرکه) در

قسمت های شرقی امریکا دمه های اسیدی با PH حدود ۷ را در جنوب لاس انجلس به ثبت رسانیده اند یعنی PH نزدیک به pH شیره معده انسان.

سلفر و نایتروجن عمدتاً از سوختن سوخت های فوسیلی (ذغال سنگ، نفت و گاز) بوجود می آیند خصوصاً ذغال سنگ بزرگترین عامل ورود لایه ها به درون جو می باشند. و یا دود کش های بلند سبب می شود که توسط باد از محل دور شوند ولی ممکن است صدها مایل دورتر بارش کند.

اثرات بارش های اسید، اکثراً در فصل بهار مشخص می گردد چونکه برف ها شروع به آب شدن می کنند برف های سطحی به زودی آب میشوند و بیشتر اسیدی که طی زمستان جمع شده اند را با خود وارد زمین و دریاچه ها می کنند وهم حاصل ذوب یخ های سطحی گاهی دارای PH نزدیک به ۳ میباشد این اسید می تواند مشکلاتی را برای ماهی ها وسایر موجودات آبی ایجاد نمایند. تیزابیت قوی می تواند مالیکول های سازنده موجودات زنده را بشکند حتی اگر مالیکول ها سالم و دست نخورده باقی بمانند وظیفه خود را در چنین PH بخوبی انجام نمی دهند.

همانگونه که باران های اسید سبب تخریب آب های دریایی میشود اثر آب برای جنگل ها وسایر قسمت های زمین نیز قابل بحث است اسید تغییراتی را در خاک ایجاد می کند که سبب به هم خوردن تعادل مواد معدنی آن میشود که باعث ضعیف شدن درختان می گردد. مگر سوال های زیادی باقی مانده که اثرات دراز مدت بارش های اسید برای نباتات و خاک چه خواهد بود و یا بر زنده جانهای خشک زی که انسان ها نیز شامل آن ها میشوند در این باره چیزی نمی دانیم ولی مهمترین چیزی که باید بدانیم این است که به چه اندازه، سوخت ها فوسیلی را کاهش دهیم تا جلو تحریک بیشتر گرفته شود. اگر چه راه حل مشکل باران اسیدی وجود ندارد ولی بازهم خبرهای امید وار کنند وجود دارد مثلاً کاهش خروج سلفوریک اسید در امریکا کانادا و اروپا سبب شده تا مقدار باران اسیدی کاهش یابد.

و هم قوانین در مورد کاهش باران های اسیدی بسیار کم می کنند اما مسأله مهم حفظ و نگهداری انرژی است باید بدانیم که تا انسان ها مصرف الکتریسه و سوخت های فوسیلی را کاهش ندهند همواره تهدید باران اسیدی در کنار ما خواهد بود.

مأخذ:

بیولوژی کمپبل Campbell, Nail A.

مترجمین گروه مترجمین { اعظم عظیمی و دیگران }

مرکز تخصصی چاپ و نشر کتاب های زیست شناسی

- نام کتاب شیمی برای زنده گی

مولفان: شورای تالیف شیمی دفتر برنامه ریزی و تالیف کتاب های درسی

سال چاپ: ۱۳۸۷